

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΩΝ ΠΟΝΤΙΩΝ

ΧΡΟΝΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ
ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΚΑΤΟ ΕΝΑΤΟ - ΕΙΚΟΣΤΟ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΠΟΝΤΙΩΝ "ΑΡΓΟΝΑΥΤΑΙ-ΚΟΜΝΗΝΟΙ..
ΑΘΗΝΑ ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1946

19-20

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

Ξ. Ξενίτης	Όργάνωση γύρω σέ έστίες ποντιακές . . .	σελ 449
------------	---	---------

ΙΣΤΟΡΙΑ-ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ι. Σ.	Χρόνικα Κοτυώρων (συνέχεια)	• 450
Άντωνίας Νικολαΐδης	Κορόνιξα ή Κορόξενα (συνέχεια και τέλος)	• 458
Γ. Κανδηλάπτης (Κάνις)	Γεωγραφικόν και Ιστορικόν λεξικόν έπαρχ. Χαλδίας	• 462

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ-ΓΛΩΣΣΑ

(Δ.Κ.Π.) Σταυριώτης	Δίστιχα περιοχής Σταυρι	• 465
Γ. Κ. Ζωγραφίδης	Σατιρικό Καυκάσου	• 468
(Δ.Κ.Π.) Σταυριώτης	Άσכולιαι τών κατοίκων της περιοχής Σταυρι	• 469
Γ. Κανδηλάπτης (Κάνις)	Τά Παρχάρια	• 478
Μιλτ. Νυμφόπουλος	Μαγειρικά κλπ σκεύη Σάντας	480
Π. Β. Ύψηλάντης (Π. Β. Σαλλαπασιδης)	Άνέκδοτο Τραπεζούντας	• 482
Γ. Ζερζελίδης	• Ματσούκας	• 483
Γ. Κανδηλάπτης (Κάνις)	• Χαλδίας	• 483
Ξ. Ξενίτας	Άνέκδοτα Κοτυώρων	• 484
Ι. Άβραμάντης	Παραδόσεις Τσίτες	• 485
Ξ. Ξενίτας	Ποντιακή Μουσική	• 487

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Π. Μελανοφρύδης	Τ' άσπρα κατηβάζ'νε άστρια (Συνέχεια)	• 488
-----------------	---	-------

ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΗ

Ι. Σ.	Καλλιτεχνική κίνηση Ποντίων της Θεσ/νικης	• 493
Άντώνης Ι. Σουρμελής	Χρίστος Φραγκουλίδης	• 495
Διεύθυνση	Δωρεές στο σύλλογό μας	• 495
•	Δωρεές στο περιοδικό μας	• 495
•	Τιμητικές διακρίσεις σέ συνεργάτες μας	• 496
•	Ύπερτίμηση τοῦ περιοδικού μας	• 496
Α. Α.	Μικρασιατικός Σύλλογος «Ανατολή»	• 446
Διεύθυνση	Τυπογραφικές άβλεψεις στο 17/18 τεῦχος	• 496

ΕΙΚΟΝΕΣ

—	Ό έρασιτεχνικός θίασος τοῦ Νίκου Σπανίδη στόν «Ξενιτέα»	• 494
—	Χρίστος Φραγκουλίδης	• 495

Προφορά τών συμβατικών τοῦ ποντιακοῦ κειμένου, βλέπε στά προηγούμενα τεύχη, στην ίδια θέση.

ΧΡΟΝΙΚΑ·ΤΟΥ·ΠΟΝΤΟΥ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΟΡΓΑΝΟ ΤΩΝ ΠΟΝΤΙΩΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ "ΑΡΓΟΝΑΥΤΑΙ - ΚΟΜΗΗΝΟΙ,,

ΧΡΟΝΟΣ Β' ΤΕΥΧΟΣ 19-20 ΜΑΡΤΙΟΣ ΚΑΙ ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1946
ΓΡΑΦΕΙΑ. ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ 4 - ΤΗΔ. 29.193

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΞΕΝΟΣ ΞΕΝΙΤΑΣ
ΤΑΜΙΑΣ
ΑΛΚ. ΚΟΓΚΑΔΙΔΗΣ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ
ΝΙΚ. ΑΠΑΤΣΙΔΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ, ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ, ΑΓΓΕΛΙΕΣ, ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ
ἀπευθύνονται στὸ Διευθυντὴ τοῦ περιοδικοῦ, Μενάνδρου 4, Ἀθήνα. ΑΥΤΟΥ ΔΡΧ. 1500

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΓΥΡΩ ΣΕ ΕΣΤΙΕΣ ΠΟΝΤΙΑΚΕΣ

Στὰ δυό μας προηγούμενα τεύχη ἀναπτύξαμε ὀρισμένα ζητήματα, βασικά, γιὰ τὴν ἐπιβίωση τῶν παραδόσεών μας. Ἦς ἐπιτραπεί ν' ἀσχοληθοῦμε τώρα καὶ μὲ τὴν πρακτικὴ τους ἀντιμετώπιση.

Εἶναι εὐχάριστο καὶ ἐνθαρυντικὸ πολὺ τὸ γεγονὸς ὅτι ὅσα γράψαμε, βρῆκαν τὴν ἀνάλογη μὲ τὴ σοβαρὴ σημασίαν τους ζωερὴ ἀπήχηση στοὺς ἀναγνώστες μας καὶ δῶ καὶ στίς ἐπαρχίες. Καὶ εἶναι δίκαιο νὰ τονιστεῖ, πῶς τὰ ἐπίμαχα ζητήματα, δὲν εἶχαν ἀπασχολήσει μόνο ἡμᾶς. Ἔτσι, μπορεῖ νὰ λεχτεῖ πῶς παρουσιάζονται εὐνοϊκὲς ὥριμες προϋποθέσεις γιὰ τὴν πραγμάτωσή τους.

Δὲν εἶναι ἴσως περιττὸ νὰ τονιστεῖ πῶς τίποτε τὸ σοβαρὸ δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει δίχως ὁμαδικὴ ὀργάνωση. Ἐχομε καὶ δῶ καὶ στὴ Θεσ/νικὴ ὀργανώσεις σοβαρές. Μὲ παρελθόν, μὲ δράση ἀναγνωρισμένη, μὲ κύρος. Τὸ ἴδιο θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε γίνῃ καὶ σὲ ὅλες τίς ἐπαρχιακὲς πόλεις καὶ κωμοπόλεις, καὶ στὰ χωριά ἀκόμα, ὅπου ὑπάρχουν συμπαγεῖς ποντιακοὶ πληθυσμοί: Στὴν Κατερίνη, στὴ Βέρροια, στὰ Γιαννιτσά, στὴν Πτολεμαῖδα, στὴ Φλώρινα, στὸ Κιλκίς, στὴ Δράμα, στὴν Καβάλλα, στὴν Ἀλεξανδρούπολη, στὴν Ἀρδέα, στὴ Σκύδρα, στὴν Παναγιῶτα, στὴν Καστανιά, στὸν Ἀρωνᾶ, στὸν Καταχᾶ, στὴν Ἀρδασα, στὴν Πάτρα καὶ ἄλλοι. Καὶ τὰ Κέντρα αὐτὰ νὰ ἐπιζητήσουν νὰ λάβουν ἐπαφὴ μὲ τὰ χωριά τῆς περιοχῆς τους, γιὰ μιὰ καθολικότερη ἐκδήλωση καὶ δράση γύρω στὰ ζωτικὰ ζητήματα ποὺ μᾶς ἀφοροῦν.

Κι ἀκόμα, δὲν ἀρκεῖ μόνο νὰ ὀργανωθῶμε τυπικὰ σὲ Συλλόγους καὶ Σωματεῖα Ποντιακά, πού, κάποτε, ὅλη τους ἡ δράση περιορίζεται στὴ ματαιόδοξη καὶ μικρόχαρη ἱκανοποίηση τοῦ ἐγωῦ τοῦ μερικῶν προσώπων. Γιὰ νὰ μπορέσουν ν' ἀναπτύξουν ἀπόδοση θετικὴ, ἀπαραίτητο εἶναι, κάθε ὀργάνωση νὰ ἔχει τοπικὰ τὴν ἐστία της. Ἐκεῖ θὰ συγκεντρωνόμαστε ταχτικά, γιὰ νὰ γνωριστοῦμε πρῶτα μεταξύ μας καὶ νὰ καταβάλουμε σὲ συνέχεια κοινὰς προσπάθειες γιὰ τὴν

προώθηση καὶ τὴν προαγωγὴ τῶν ζητημάτων ποὺ παρουσιάζουν γενικὸ ποντιακὸ ἐνδιαφέρον.

Στὸ κεφάλαιο αὐτὸ τυχερὴ στάθηκε ἡ Θεσ/νικὴ, ποὺ ἀπὸ χρόνια τώρα ἔχει τὴν ἐστία της, τὴν «Εὐξείνον Λέσχην».

Ἡ Ἀθήνα, μὲ τοὺς Συνοικισμοὺς ποὺ πλαισιώνουν τὴν Πρωτεύουσα, δὲν ἀξιώθηκε ἀκόμα ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἐστία της. Ἐχει ὁ Σύλλογος «Ἀργοναῦται-Κομνηνοί» ἓνα οἰκόπεδο ἀξιόλογο στὴν Καλλιθέα. Στὸ οἰκοδομημένο μικρὸ τοῦ τμήμα ἔχει μιὰ αἶθουσα μικρὴ, ποὺ ἀρκετὰ ἔχει ἀποδώσει στὸν καιρὸ τῆς κατοχῆς μὲ τὰ παιδικὰ συσσίτια κλπ. Ὅμως δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἱκανοποιήσῃ τίς ἀνάγκες ποὺ καλεῖται νὰ ἐξυπηρετήσῃ μιὰ ἐστία ὅπως τὴν ἐννοοῦμε. Ἡ σημερινὴ πραγματικότητα μᾶς λέγει πῶς εἶναι ἀδύνατον νὰ οἰκοδομηθεῖ ἐκεῖ τὸ μέγαρο τοῦ Συλλόγου. Κ' ἔπειτα, ἡ θέση τῆς Καλλιθέας δὲ συγκεντρώνει τὰ πλεονεκτήματα ποὺ θὰ εὐνοοῦσαν τοὺς ἐπιδιωκόμενους σκοπούς. Παρουσιάζεται λοιπὸν ἡ ἀνάγκη νὰ ἐξευρεθεῖ κατάλληλος ἓνας χώρος μὲς στὴν Ἀθήνα, ποὺ ἡ κεντρικὴ τοῦ θέσης θὰ τραβοῦσε καὶ θὰ μάζευε γύρω του τοὺς συμπατριῶτες μας καὶ ὅλων τῶν γύρω Συνοικισμῶν, καθὼς καὶ κείνους, ποὺ θὰ ἐρχόντανε γιὰ ὑποθέσεις τους ἀπὸ τίς ἐπαρχίες.

Τὰ μειονεκτήματα ἀπὸ τὴν ἐλλειψὴ αὐτῇ, καὶ δῶ καὶ στίς ἐπαρχίες εἶναι ὀλοφάνερα. Ἀρκεῖ τοῦτο καὶ μόνο ν' ἀναφέρομε, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ περιοδικοῦ μας: Ὑπάρχουν πολλοί, πάρα πολλοὶ συμπατριῶτες μας, καὶ ἐπιστήμονες ἀκόμα, μὲς στὴν Ἀθήνα καὶ στοὺς Συνοικισμούς, πού, τρία χρόνια τώρα, οὔτε ξέρουν πῶς ἐκδίδονται τὰ «Χρονικὰ τοῦ Πόντου». Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τίς ἐπαρχίες τῆς Βορεινῆς Ἑλλάδας, ὅπου ἔχουν ἐγκατασταθεῖ οἱ περισσότεροι συμπατριῶτες μας. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς θὰ ἠθελαν—εἴμαστε βέβαιοι—νὰ ἐνισχύσουν τόσο τὰ «Χρονικὰ τοῦ Πόντου», ὅσο καὶ τὸ «Ἀρχεῖον Πόντου» ποὺ κι αὐτὸ τὸ ἀγνοοῦν. Ὅμως γιὰ νὰ λείπει ἡ συνοχή, ποὺ μόνο ἡ ὀργάνωση μᾶς τὴ χαρ-

ΧΡΟΝΙΚΑ ΚΟΤΥΩΡΩΝ *

ΑΠΟ ΤΟ 1914 ΕΩΣ ΤΟ 1922

Το 21

Ένα κοινωνικό φαινόμενο.

Άμεση συνέπεια υπήρξε και γεγονός αποτελεῖ, ὅτι οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες κάτοικοι τοῦ Σουχοῦμ, Τραπεζούντιοι, Σουρμεναῖοι, καὶ γενικώτερα οἱ ἀνατολικοὶ Πόντιοι κάθε Πόντιο πέρα ἀπὸ τὴν Τρίπολη, τὸν ὀνόμαζαν Κοτυωρίτη, «Ὁρτουλου» ἢ «Ὁρτελη». Ἡ Κοτυωρίτικη ὁμάδα εἶχε ἐπικρατήσει. Τὸ ἀναγράφω σὰν ἓνα φαινόμενο κοινωνικό—τοποθετημένο μέσα στὸ ὅλο κλίμα τοῦ Ἀστικοῦ καθεστώτος—δίχως καμμιὰ πρόθεση ἢ αἰχμὴ τοπικισμοῦ.

Σὲ δυό-τρία χρόνια, ἀρκετοὶ ἀπ' αὐτοὺς θὰ σχηματίζουν ὑπολογίσιμες περιοσιές καὶ θὰ κυριαρχοῦν, ἕως ἓνα βαθμό, πάνω στὴν ἀγορὰ τοῦ Σουχοῦμ.

Σωματειακὴ ὀργάνωση τῶν Κοτυωριτῶν.

Ὁ Σύλλογος «Μέριμνα».

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1918 ἱδρύθηκε στὸ

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος.

ζει, παιδεύονται σκληρὰ λίγοι, γιὰ τὰ παρουμεσιάζουμε κάθε μας τεῦχος, ἐνῶ ἐξάλλου καὶ τὸ «Ἀρχεῖον Πόντου», ποὺ τόσο τιμᾷ τὸ ὄνομά μας, καθυστερεῖ, πέντε χρόνια τώρα, τὸν 12ο τόμο του ἀπὸ ἑλλειψη πόρων οικονομικῶν!

Ἐξώφθαλμη λοιπὸν φανερώνεται ἡ ἀνάγκη νὰ ὀργανωθεῖ στερεὰ καὶ πειθαρχημένα τὸ στοιχεῖο μας γύρω σὲ Ποντιακὲς ἐστίες.

Ἔτσι καὶ μόνο θὰ μπορέσει νὰ πραγματοποιηθοῦν ὅλα ὅσα ἔχουν ἐκτεθεῖ καὶ στὰ προηγούμενά μας ἀρθρα, ποὺ ἀποτελοῦν ἄλλωστε καὶ ἀντικείμενα προβλεπόμενα καὶ ἀπὸ τὰ καταστατικά τῶν Σωματείων μας.

Ἔτσι ὅλη ἡ ἐργασία ποὺ γίνεται καὶ πρόκειται νὰ γίνῃ, θάχει καὶ τὴν οὐσιαστικὴ της σφραγίδα πὼς προέρχεται ἀπὸ τὸ λαὸ μας, ποὺ, δίχως ὀργάνωση, ἐξανεμίζεται ἡ ἀναγνωρισμένη του ζωτικότητα.

Οἱ ἀρμόδιοι «ἐπαλόντες» σὲ κάθε πόλη, σὲ κάθε Συνοικισμό, σὲ κάθε κωμόπολη, σὲ κάθε χωριό, ὡς ἀναλογιστοῦν τίς ἡθικὰς ἱστορικὰς εὐθύνες τους, ὡς ἐκτιμήσουν τὴ σοβαρὴ ἐνίσχυση ποὺ μποροῦν νὰ προσφέρουν στὴν κοινὴ ὑπόθεση καὶ ὡς κάμουν τὸ καθήκον τους.

Ὁ λαὸς μας, ποὺ ξέρεῖ νὰ εὐγνωμονεῖ, θὰ τοὺς ἀναγνωρίσει τὴν προσφορά—τὸν «ἄξιο μισθό».

ΞΕΝΟΣ ΞΕΝΙΤΑΣ

Σουχοῦμ ὁ Σύλλογος τῶν Κοτυωριτῶν «Μέριμνα». Μέλη του ἦσαν ὅλοι οἱ πρόσφυγες καὶ παλαιοὶ Κοτυωριτεῖς τοῦ τόπου. Σκοπός, ἡ ἐνίσχυση—ἐπικουρικὰ πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴ τῆς Κοινότητος, ποὺ ἡ ἀκτίνα δράσεως τῆς εἶχε ἀπλωθεῖ πιά σ' ὅλο τὸ Ποντιακὸ στοιχεῖο, ποὺ μετὰ τὴν ἐκκένωση τοῦ Ἀν. Πόντου ἀπὸ τοὺς Ρώσους εἶχε προσφύγει στὸ Σουχοῦμ—τῶν ἀπροστάτευτων Κοτυωρικῶν οἰκογενειῶν, ὅπως ἐπίσης καὶ τῶν ἐξόριστων συμπατριωτῶν τῆς Τουρκίας.

Τὰ μικρὰ βοηθήματα πρὸς τοὺς τελευταίους αὐτοὺς, μετὰ τὴν ἀνακωχὴ ποὺ συντομα ἐπακολούθησε, στελετώντουσαν μέσο Ἐπιτροπῆς ἀπὸ τοὺς λίγους συμπατριώτες, ποὺ εἶχαν ἀπομείνει στὴν Ὁρτοῦ.

Γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ, ὁ Σύλλογος, ἀναπτυσσόμενος ὁλοένα, ἐνεργοῦσε πλατειοὺς ἐράνους στὴν πόλιν καὶ τὰ χωριά. Ὁργάνωνε συνελεύσεις, πατριωτικὰς βραδιὰς καὶ ὁμιλίαις. Μὲ τὴν καθόδο τῶν ἐξοριστῶν, ἀρχὲς τοῦ 1919 καὶ ἕως τὰ μέσα, ἔστειλε κατεπανάληψη ὑπολογίσιμα ποσὰ στὴν Κοινότητα Κοτύωρων γιὰ τ' Ὁρφανοτροφεῖο ποὺ ἀρχισε νὰ λειτουργεῖ ἐκεῖ.

Ἡ παλινόστηση.

Ἀνοίξη τοῦ 1919: Ὁ Ἐπαναστατικὸς Στρατὸς πλησιάζει ἀπὸ τὸν Ἀντικαυκασο. Τὰ πράγματα προμηνούσαν ἀναταραχὴ καὶ σάλους κοινωνικοὺς. Ἡ κίνηση στίς δουλειὰς ἔπεφτε ὁλοένα. Οἱ ὅροι διαβίωσης γινόντουσαν δυσκολότεροι.

Κάτω ἀπὸ τὰς συνθήκας αὐτές, μετὰ τὴν ἀνακωχὴ τὴν Τουρκικὴν καὶ τὴν ἐπιστροφὴ τῶν ἐξόριστων στίς ἐστίαις τους, ξεπρόβαλε, δειλὰ στὴν ἀρχή, ζωηρότερα ὕστερα, τὸ ρεῦμα τῆς παλινόστησης.

Τὸ κλίμα τὸ ψυχολογικὸ εἶχε δημιουργηθεῖ ἄλλωστε. Ὁ ζωηρὸς πόθος τοῦ ξανασηματισμοῦ τῆς Κοινότητος στὰ Κατύωρα, μὲ τὰ συνθήματα τὰ ἐθνικά, ἀπὸ τὴν ἀνακωχὴ ἀκόμα, τὰ σαλπίσματα τὰ δυνατὰ καὶ γεμάτα αἰσιοδοξία τῆς ἐφημερίδας «Ἐποχὴ» τοῦ ἀείμνηστου Νίκου Καπετανάκη, ἦσαν ἀρκετὰ ἐλκυστικά.

Κ' ἐπιστρέψανε πολλοί. Στὴν ἀρχὴ μεμνημένα ἄτομα, ποὺ εἶχαν τίς οἰκογένειάς τους στὰ Κοτύωρα. Ὑστερα καὶ οἰκογένειες ὁλόκληρες. Καὶ μερικὲς ἀπὸ τίς ἐγκαταστημένες προκαιροῦ στὸ Σουχοῦμ.

Καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ὁ Σύλλογος «Μέριμνα» ἀνάπτυξε ξέχωρη δραστηριότητα. Στίς φτωχότερες οἰκογένειαις ἔδωκε ὁλοκληρωμένη προστασία: Τὴ διατροφή τους σὲ

είδη και τὰ ναῦλα ὀλάκερα ἢ τμήμα.

Συμφωνοῦσε, στὸ κάθε ταξίδι του, τὸ μεγάλο βενζινόπλοιο τοῦ συμπατριώτη Ἱεροκλῆ Ἰωακειμίδη, ἑνὸς ἐνθουσιώδικου τύπου, μὲ μέτρια ναῦλα καὶ βοηθοῦσε τὸν φτωχὸ κόσμον νὰ ξαναστήσει τὴ φωλιά του στὴν πατρίδα.

Πατριωτικὰ κ' ἐθνικὰ σχέδια καὶ βλέψεις.

Καὶ ἡ παλιά Κοινότητα Κορυώρων συμπληρωνόταν, ξανασυγκροτιόταν. Ὑπολογισμοὶ γινόντουσαν, σὲ κύκλο τῶν ἐκπατρισμένων, μὲ τὸ νοῦ καὶ μὲ τὸ αἶσθημα, γιὰ τὰ μέσα που θὰ τὴ φέρνανε στὴν ἀνθιστὴς τὴν πρόσφατη καὶ πιὸ ἀνώτερη ἀκόμη : Ἀπὸ ἀποψη Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, οἰκονομίας, προκοπῆς γενικά. Γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ Ἑλληνικότητα τοῦ τόπου, ὡς συμβολὴ στὰ μεγάλα γεγονότα, τὰ Ἐθνικὰ, που προσμέναμε : Ὅπως ἦταν ἡ «Ἀνεξάρτητη Δημοκρατία τοῦ Πόντου», που μ' ὅλο τὸ δίκαιό μας, καὶ μετὰ τοὺς τόσο αἰσχροὺς καὶ βάνανυσους κατατρεγμοὺς που δοκιμάσαμε, ποθοῦσαμε. Ἡ ἡ ἐγκαθίδρυση, ὕστερ' ἀπὸ τὸ μεγαλόπρεπο τάνυσμα τῶν φτερῶν που ἔκαμε τὸ Ἐλεύθερο Ἕθνος, τῆς Κυριαρχίας τοῦ Ἐλευτέρου Κράτους...

Φοβιὰ στὸ κεφάλι μας ! Δὲν γνωρίζαμε ἀκόμα τί σημαίνουν συμφέροντα κομματικά. Μικρὴ ἰδέα εἶχαμε γιὰ Ἑλληνικὲς πολιτικὲς ἐμπάθειες, γιὰ μεταστροφὲς συμφεροντολογικὲς Συμμάχων... ἀσπόνδων !

Ἀνάστροφο ρεῦμα—Ἡ ἐκμετάλλεψη τὴν οὐρίτσα της.

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ, ὅτι δὲν ἔλειψε στὸ μεταξὺ λίγο πρὶν ἀπ' τὲς ἀρχὲς τῆς ἀνοιξῆς τοῦ 1919 καὶ τὸ ἀντίστροφο ρεῦμα : Ἐρχομὸι νέων προσφύγων ἀπὸ τὰ Κοτύωρα στὸ Σουχούμ. Προπαντὸς μελῶν ἀπὸ οἰκογένειες, που οἱ ἄντρες ἢ οἱ γυναῖκες τους βρισκόντουσαν στὸ Σουχούμ ἢ σὲ ἄλλο μέρος τῆς Ν. Ρωσσίας.

Κύρια αἷτια σ' αὐτὸ ἦσαν οἱ ὑπόνοιες πιθανῆς ρευστότητας στὴν πολιτικὴ κατάσταση, μὰ παράλληλα καὶ κάποια ὀργανωμένη ἐκμετάλλεψη τῆς ψυχολογίας αὐτῆς ἀπὸ μικρὴ ὁμάδα δικῶν μας καὶ Τούρκων.

Τὰ πράγματα στὸ Σουχούμ ἦσαν τελείως ταραγμένα κ' ἀνώμαλα, τὰ οἰκονομικὰ ἄθλια. ἡ γρίπη θερίζε ἀκόμα. Οἱ νέοι πρόσφυγες δὲν ἔβρισκαν προστασία. Μερικοὶ μάλιστα, ἄρρωστοι καθὼς ἤρθαν, πέθαναν. Ὅσοσο μ' ἐνέργειες τοῦ Συλλόγου μας, τὸ ρεῦμα συντομότατα κόπηκε.

3. Η ΠΡΩΤΗ ΑΠΕΛΑΣΗ

Ἡ δύσκολη θέση αὐτῶν που ἔμειναν.

Καιρὸς νὰ ἐπιστρέψουμε στοὺς ἔρμους Κοτωρίτες, που τοὺς ἀφήσαμε στὴ σκάλα, μὲ τὴ μαύρη ἀπελπισία στὴν ψυχὴ.

Πρέπει νὰ ὁμολογηθεῖ, ὅτι ἀπὸ τὴν ὥρα τοῦ ἀναγκαίου ἀποχωρισμοῦ πολλὰ καὶ φρι-

χτὰ κυκλοφοροῦσαν μέσα στὸ ταραγμένο κεφάλι τῶν φυγάδων. Μιὰ σφαγὴ, ἀπὸ τοὺς χολωμένους Τούρκους, δὲν τὴ θεωροῦσαν καὶ ἀπίθανη...

Οἱ Τούρκοι μόλις τὴν ἄλλη μέρα ξεμύτισαν στὴν ἀγορά. Μὰ καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, που ἀπόμενε, πέρασε μιὰ νύχτα ἐφιαλτική. Μὲ τὸ φόβο νυχτερινῆς ἐπιδρομῆς, κακοποιήσεων, σφαγῆς, οἱ ἀκρωτηριασμένες οἰκογένειες συμμαζεῦτηκαν, οἱ πιὸ σχετικὲς, συγγενικὲς, σ' ἓνα σπίτι πολλὲς μαζί. Καὶ πρόσμεναν μὲ κάποια ἀγωνία τὸ πρωῒ.

Τελικὴ ἀπόφαση μεγιστάνων : Λευκὴ σφαγὴ—ἐξορία.

Τί λύση ἔδωσαν οἱ Τούρκοι στὸ πολιτικὸ πρόβλημα, που δημιουργήθηκε ;

Ἦσαν ἐρεθισμένοι. Ἡ προσβολὴ στὸ πολιτικὸ τους φιλότιμο ἦτανε βορειά. Νευρίασαν πολὺ. Σκέφτηκαν πολλὰ... Ἐρμήνευσαν τὴν φυγὴ ὡς συνομωσία. Εἶπαν μὲ πικρὴ εἰρωνεία : «Ἀρατουνουζοῦ πουλτουνού». Παπανιζὰ κατδτινιζ» («Πετύχατε στοὺς πόθους σας. Φύγατε πρὸς τὸν μπαμπὰ σας»). Ἡ ἐπέμβαση τῶν προκρίτων που ἔμειναν, ὁ ἰσχυρισμὸς τους ὅτι ὁ ἐκπατρισμὸς ὑπῆρξε μᾶλλον ἔργο ἐκβιασμοῦ ποὺ ἀσκήθηκε ἀπὸ τὸ Ρωσικὸ στρατὸ στὴ συνοικία τοῦ Ἀγ. Νικολάου, ὅτι γενικοποιήθηκε, μετὰ, ἡ φυγὴ, σὰν ἀναγκαῖο κακό, δὲν ἀκούστηκε κἄν.

Ὅπωςδήποτε οἱ Τούρκοι δὲν ἄργησαν νὰ φτάσουνε στὸ συμπέρασμα : Τί τὴν ἤθελαν τὴ σφαγὴ, φανερὴ ἢ ἀνεπίσημη ; Νὰ λείπει. Τοὺς δίνονταν ἄριστη εὐκαιρία νὰ ἐξοντώσουνε σύρριζα πιά—ὅπως τὸ μελετοῦσαν ἀπὸ καιρὸ καὶ τὸ εἶχαν ἀρχίσει ἀπ' τὸν π. Ἰούνιο—ὅλους τοὺς ὑπόλοιπους Ρωμιούς, νὰ διαρπάξουν τὲς περιουσίες τους, νὰ τοὺς ἐκμηδενίσουν, πραγματοποιώντας τὸ πρόγραμμα τῶν Νεοτούρκων. Ἀς εἶναι καλὰ ἡ λευκὴ σφαγὴ. Ὁ ἐξανδραποδισμὸς, ἡ ἀπογύμνωση κ' ἡ ἐξόντωση μὲ μέσα τέλεια, ἀσφαλῆ, που δὲν ἐλέγχονται : Μὲ τὴν ἐξορία, μὲ τὲς ἀτέλειωτες πεζοπορίες. Νά, μιὰ σπουδαία ἐπιχείρηση, μ' ὅλα τὰ προσχήματα τὰ πολιτικὰ ἐντάξει. Εἶχανε βγεῖ ἀντάξιοι μαθητὲς τῶν τεράτων τῆς Γερμανίας.

Ναί ! Τὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο εἶχε διαπράξει μιὰν ἀταξία ἀσυγχώρητη. Μὰ ποιὸς τὸ ἔσπρωξε σ' αὐτὴν ; Μάταιη ἐρώτηση ! Ἐχεῖ αὐτιά ν' ἀκούσει ἡ προμελετημένη κακουργία ;

Σὲ μερικὲς γειτονιὲς ἀπειλήθηκαν καὶ ἐπιθέσεις αὐθαίρετες καὶ διαρπαγὲς ἀπὸ μέρος τῶν Τούρκων προσφύγων. Μὰ οἱ τσάπες, τὰ κοντάρια, τὰ φτυάρια δὲν εἶχανε φύγει μὲ τὰ καράβια. Καὶ οἱ γυναῖκες, κραδαίνοντάς τα, τοὺς ἀνάγκασαν νὰ σκεφτοῦνε σοφότερα...

Τὰ Ἑλληνικὰ καταστήματα μισάνοιξαν ἐκείνη τὴ μέρα. Ποῦ καὶ ποῦ οἱ Τουρκικὲς Ἀρχὲς ἔκαναν ἔρευνες, γιὰ τυχὸν κλεψιμεία, που λεηλατήθηκαν τὴν προηγούμενη μέρα. Δὲν βρῆκαν, φυσικά, τίποτε.

Τὴν ἴδια μέρα ψιθυρίστηκε ἀμέσως, ἀνεπίσημα, στοὺς κύκλους τῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὅτι, ὅσοι ἀπόμειναν, θὰ ἐξοριστοῦνε. Ἦταν ἡ ἐκκόλαψη τοῦ γνωστοῦ σχεδίου τῶν ἐντόπιων Τούρκων ἀρχοντάδων καὶ Βεχίπ-Πασᾶ.

Τὴν 4ῃ μέρα, τέλος, κοινοποιήθηκε στὴν Κοινότητα διαταγὴ τῆς Νομαρχίας γιὰ ἐξορία. Τὴν ἄλλη μέρα ἡ Κοινοτικὴς Ἀρχὴς τηλεγράφησαν στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο νὰ ἐνεργήσῃ στὸ Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν γιὰ τὴ ματαίωση. Ἄλλο τηλεγράφημα ἔγινε στὸν Διοικητὴ τοῦ Δ' Σ. Στρατοῦ Βεχίπ-Πασᾶ. Τοῦ κάκου ὅλα.

Ἡ προθεσμία γιὰ τὴν ἐναρξὴ τῆς ἐξορίας ἦταν 8 μέρες.

Ὁλοκληρωτικὴ οἰκονομικὴ ἐξόντωση.

Οἱ γυναῖκες, ὁ φτωχόκοσμος ἄρχισαν νὰ ξεπουλοῦν, ὅ,τι εἶχανε σὲ ἐπιπλα, σκεύη, ρουχισμό, ὅσα πρόφταιναν βέβαια, ἀφήνοντες νὰ συναποκομίσουν, ὅ,τι θὰ μπορούσε ὁ καθένας σὲ ἀποστάσεις ἀκαθόριστες.

Καὶ πουλοῦσαν «ἀντὶ πινακίου φακῆς». Κι' ἀγόραζαν οἱ Τούρκοι... μὲ τὸ τίποτε!

Καταστήματα ὀλάκερα, ὑφασματοπωλεῖα, παντοπωλεῖα, ἐπαγγελματικὰ ἐργαστήρια μὲ τὰ σύνεργά τους ξεπουλήθηκαν σὲ τιμὲς ἐξευτελιστικὰς στὸ 1/10, στὸ 1/20 τῆς ἀξίας. Ἡ περιουσία ἡ Ἑλληνικὴ μεταβιβάστηκε ἀθέλητα, στοὺς Τούρκους ὀλάκερη. Καὶ «ἐπληρώθη» ἡ προφητεία — κρωγμὸς: «Χερὲ νὲ κιονά ἰσέ...».

Πολλοὶ λίγοι εἶναι ὅσοι μπόρεσαν, μὲ χίλιες προφυλάξεις, νὰ μεταφέρουν μὲ μουλάρια ἐλάχιστο μέρος ἀπὸ τὰ ἐμπορεύματά τους.

Στὸ ἀναμεταξὺ ἡ πολεμικὴ κατάσταση δὲν διαγραφόταν καὶ τόσο εὐχάριστη γιὰ τὴν Τουρκία καὶ τοὺς Συμμάχους της. Καί... γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο, ὁργανώθηκε καὶ ἓνα Γραφεῖο «Ἐγκαταλειμένων περιουσιῶν» — Ἐμβάλι μετροῦκε—ὅπου οἱ Ἀρχὲς συγκέντρωσαν καὶ ἀποθήκεψαν κυρίως στρώματα, κρεβάτια, χαλιά, στρωσίδια, σκεύη, ἐπιπλα, ὅσα δὲν πρόλαβαν νὰ πουληθοῦν καὶ ὅσα διαφύγαν τὴ λαφυραγώγησι, ἐπίσης ὅ,τι ἀφῆκαν οἱ «φυγάδες».

Ἄλλοι πάλι εἶχαν τὴν ἀφέλεια ν' ἀφήσουν τὰ ἐπιπλα καὶ μέρος ἀπὸ τὰ ἐμπορεύματά τους σὲ Τούρκους «πολὺ φίλους τους προσωπικούς καὶ πολὺ ὑποχρεωμένους». Σπολλάτη...

Ἄς μὴ βιαστεῖ ὁ ἀναγνώστης νὰ φέρει κρίσιμ ἄνω στὸ τελευταῖο τοῦτο. Δὲν λέω, ὅτι τέτοια δὲν συμβαίνουν κι' ἄλλοι... Πρόθεσή μου, κυριότατα, ἀποτελεῖ ἡ χρονογραφία. Ὅχι οἱ στενόκαρδοι ἀφορισμοί...

Σύστημα ἐξορίας — Ἀριθμὸς ἐξοριστῶν.

Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι, ἄνω ἀπὸ 3000, χωρίστηκαν, σύμφωνα μὲ σχέδιο διοικητικὸ, σὲ 7 ἀποστολὰς (καφιλέ). Κάθε 2—3 μέρες θὰ ξεκινοῦσε καὶ μιὰ ἀποστολή.

Ποιοὶ παραμείνανε.

Παραμείναν οἰκογενειακῶς ὡς ἀπαραίτητοι οἱ: Ἀδελφοὶ Ζαχαρίας καὶ Ἀβράμ Τοκατλίδης ἔμποροι συνεταιρισμένοι ἀπὸ τὸ 1916 μὲ ἰσχυρὸ Τούρκο Τραπεζοῦντιο, Ἀἴφοι Γιώργης καὶ Γιάννης Κανταρτζῆ ὡς χυτοσιδηρουργοί, Ἀἴφοι Γιώργης καὶ Θεόδωρος Καριπίδης ὡς γανωτὲς καὶ σαπυνοποιοί, Θρασύβουλος Ζαζόπουλος ὡς ἐπιπλοποιός, Γιάννης Ἐσπιεύς καὶ Γιάννης Γρηγοριάδης ὡς ράφτες, Γιάννης Σαρηγιαννίδης (Πουλαμανλοῦς) ὡς σιδηρουργός — πεταλωτής, Τηλέμαχος Ζαζόπουλος ὡς ὑποδηματοποιός, Ἐπαμ. Σκεριιάδης Διτῆς Ὁθ. Τράπεζας καὶ 2-3 ἄλλοι, ἴσως.

Τοῦτο, διότι δὲν ὑπῆρχαν ἀντίστοιχοι Τούρκοι ἐπαγγελματίες. Νά, Κυρίαρχοι καὶ νά, μιὰ φορὰ, Κυβερνήτες Ἐθνῶν-Λαῶν!

Μερικοί, ἂν καὶ εἶχαν προτάσεις Τούρκων ἰσχυρῶν, προτίμησαν ν' ἀκολουθήσουν τὴν τύχη τοῦ Συνόλου.

Παράδοξη πρότασις ἔγινε καὶ στὸν Πρωθυερέα καὶ Ἀρχιερατικὸ Ἐπίτροπο Π' Θεόδωρο Κολεσίδη, κάτοχο πολλῶν τουρκικῶν γνωριμιῶν καὶ δημοτικότητας καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλοεθνῶν. Μὰ οὔτε καὶ νὰ τὴν συζητήσει κἂν δέχτηκε ὁ πατριώτης Ἐκεῖνος καὶ Συγκινημένος Ἀρχηγὸς ποιμνίου—Λαοῦ.

Οἱ δρόμοι ἐξορίας—Τόποι παραμονῆς ἐξοριστῶν.

Οἱ ἀποστολὰς ἀκολούθησαν 2 δρόμους πορείας: Ἄλλες τὸν δημόσιο δρόμο: Ὁρτοῦ-Μερκεζ-Μεδελη χάν-Μαρτυρὸς χάν-Κιόλκιοι-Τάραχτα-Ἀντοῖζ-Λαγόςκιοι-Κατράν-Μεσουτιέ (Μελιτινὴ ἢ Μελέτ) καὶ οἱ λοιπὲς τὸν δρόμο: Ὁρτοῦ-Καπάτζι-Χάνγερη-Τδάμπαση-Μεσουτιέ, δρομολόγιο ἡμιονικό, καὶ συντομότερο ἀπὸ τὸ πρῶτο.

Ἀπὸ τὸ Μεσουτιέ—Χαμιτιέ πρὶν ἀπὸ Τουρκικὸ Σύνταγμα—ὅλες οἱ ἀποστολὰς πῆραν τὸν δημόσιο δρόμο πρὸς τὴ Νεοκαισάρεια (Νικαύρ): Μεσουτιέ—Ἰσκεσίρ-Σέννε-Παῖταρλή-Περεκῆτλή-Παδ Τδιφλίκ-Νεοκαισάρεια—Ἐρπaa, τελευταῖο σταθμὸ προορισμοῦ καὶ τόπο ἐξορίας. Καὶ τόπο ὀργιαστικῆς παραγωγῆς.

Οἱ οἰκογένειες Κωνστ. Μοσκῶφ καὶ Εὐσταθ. Χαραλαμπίδη παράμειναν, μὲ δωροδοκίαι, στὸ Κιόλκιοι καὶ λίγες ἄλλες στὸ Μελέτ καὶ τὰ χωριά του, στενοὶ συγγενεῖς κατοίκων τοῦ τόπου.

Ἐπίσης ἐλάχιστες οἰκογένειες μείνανε στὸ Γιάιτζιλου, Σέννε, Σουλεϊμανιέ, Ἀπαρτζούκ καὶ κἂν-δυό, κατ' ἀνοχή, στὴ Νεοκαισάρεια καὶ τὸ Γιοσγάτ.

Μαρτύρων παθήματα—Γολγοθᾶς πορείας — Ἀλληλεγγύη Ἐθνικὴ

Οἱ πλούσιοι καὶ οἱ κάπως εὐποροὶ πῆραν

υποζύγια. Οί λοιποί, φτωχότεροι κ' ἐξαντλημένοι ἤδη ἀπὸ τὰ δεινὰ τριχρονου πολέμου. πῆγαιναν πεζῇ καὶ μάλιστα φορτωμένοι! Καὶ δὲν ἔλειψε, φυσικά, κ' ἀπεναντίας διατρανώθηκε ἡ ἀλληλεγγύη τῶν εὐπορῶν πρὸς τοὺς φτωχοὺς, μέσα στὰ ὅρια τοῦ δυνατοῦ. Τοὺς βοηθοῦσαν, ὅπου βλέπαν τὴν ἀνάγκη, στὴ διατροφή. Παίρνανε στὰ ζῶα τους τὰ πολὺ κουρασμένα μικρά, ξεκούραζαν τὲς μητέρες που φορτωνόντουσαν τὰ μικρά τους.

Ἦσαν ἀνεκδιήγητα τὰ μαρτύρια τῶν ἐξορίστων, μὲ τὴ συνεχῇ πορεία: Δρόμο. Ἀνάπαψη νυχτερινή. Καὶ πάλι δρόμο. Πάντα δρόμο.

Οἱ ἀρρωστοί, οἱ καχεκτικοί, οἱ πεινασμένοι που δὲν μποροῦσαν νὰ βαδίζουν, δὲν ἔβρισκαν ἔλεος, ἀνασασμὸ δὲν ἔβρισκαν. «Ἰλαρὴ», ἐμπρός: «Ἦτανε τὸ πρόσταγμα τῆς ἀσυνείδητης Τουρκικῆς Διοίκησης καὶ τῶν ἀπύθμενων γαστέρων τῶν ὑπερπατριωτῶν Τούρκων μεγιστάνων. Ἦταν τὸ βότανο τοῦ ἐξολοθρεμοῦ τῶν «Ρούμ!» Στάθηκαν ἀγαγε ποτές πᾶν στὰ ἐγκλήματα τους, οἱ αὐτουργοὶ οἱ ἠθικοί, γιὰ νὰ τὰ κρίνουν; Πιστεύω, ὄχι!

20—30 μέρες βάσταξε τὸ μαρτύριο ἀνθρώπων φορτωμένων τὰ στρώματά τους κλπ. καὶ ἀπὸ πάνω ἢ στὸ χέρι τ' ἀνήλικα παιδιά τους!

Μὲ τὴν κούραση, μὲ τὸν ὑποσιτισμὸ, μὲ τὲς βροχές, οἱ πλείστοι ἀρρώστησαν στὸν δρόμο. Μὰ ἔπρεπε νὰ βαδίζουν...

Δὲν ἦσαν σπάνιοι οἱ θάνατοι κατὰ τὴν πορεία. Σκάβανε οἱ δύσμοιροι ἐξορίστοι πρόχειρους λάκκους - τάφους, μὲ τσάπα καὶ φτυάρι πὺν πέρνανε μαζί, ἔθαφταν τὸ νεκρὸ καί... δρόμο!

Αὐτὸ συνέβη στὸ Μερκῆζ, στὸ Μεδελή...

Στὸ Παῖταρλοῦ πέθανε ὁ αὐτυχὸς δάσκαλος Γιώργος Κουρέας, σπουδασμένος στὸ Τσοτύλι ἀπὸ τὸν Μ. Εὐεργέτη Κ. Ψωμιάδη.

Καὶ μιὰ ἱλαροτραγωδία.

Ἄς διανθίσουμε τὸ σημεῖο αὐτὸ μὲ μιὰ... φιλάνθρωπη κωμωδία τῶν συνοδῶν χωροφυλάκων, που σύντομα κατέληξε σὲ τραγωδία: Τρία μικρά 6—8 χρονῶν ἔμεναν συνεχῶς πίσω στὸν δρόμο. Ὁ ἐπικεφαλῆς χωροφύλακας, ἔξω ἀπ' τὸ Μερκῆζ, ἐπίταξε ἓνα γαῖ-δοῦρι Τούρκου καὶ ἀνέβασε τὰ μικρά, γιὰ νὰ ξεκουραστοῦν ἕως κάποιο διάστημα. Ὁ γαῖδαρος ἦταν ξεσαμάρωτος. Καὶ σὲ λίγο τὰ 3 παιδάκια γλίστρησαν καὶ βρέθηκαν σκοτωμένα κάτω, βαθιά, στὰ φαράγγια... Τρεῖς μικροὶ Γκιαούρηδες ξεφλοῦσαν μὲ τὴ ζωὴ. Μεγάλο πρᾶμα ἦτανε;

Ψυχικὴ κατάπτωση ἀπ' τὴν ἐξάντληση.

Οἱ ταλαιπωρίες τοῦ μακρυνοῦ δρόμου, ἡ ἐξάντληση τοῦ κολασμένου ἐκείνου κόσμου, τὸ ἀνώτερο αὐτὸ πρόσταγμα που ἀκολουθοῦσαν οἱ χωροφύλακες, ἡ καταστροφικὴ αὐτὴ γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Τουρκίας, πνοή,

που σκορποῦσαν οἱ σατανικὲς εἰσηγήσεις τῆς γερμανικῆς θηριωδίας κ' ἔθεταν σ' ἐνέργεια πορωμένες συνειδήσεις Τούρκων—ἔφεραν τ' ἀποτελέσματά τους, στὸν ψυχικὸ, πρῶτα-πρῶτα, τομέα:

Μητέρες μὲ φόρτωμα στὴ ράχη καὶ μὲ 2 ἢ καὶ 3 μικρά στὰ χέρια, πεινασμένες, ἐξαντλημένες ἀπὸ τὴν πορεία, ἔφταναν καὶ ξεπερνοῦσαν τὸ ἀνώτερο ὄριο ψυχικῆς ἀντοχῆς. Καὶ τὰ πιὸ αἰθέρια αἰσθήματα—ἀλίμονο!—θρυμματίζοντουσαν!

Κλασσικὸ παράστημα, ἡ Ὠραία Σεληνίδη. Γυναίκα τοῦ Μαστορα-Κώστα, ἀπ' τὴν Οἰνὸν Πόντου, λιθοξόου καλλιτέχνη, ἐγκαταστημένου ἀπὸ καιρὸ στὰ Κοτύωρα. Νοικοκυρὰ ἀξία, γυναίκα ἐνάρετη, μητέρα στοργικῆ. Ἔσερνε 5 μικρά. Ὁ ἄντρας τῆς ἦταν στὴν Ἀγκυρα, στρατιώτης τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους! Καὶ ἡ γυναίκα τοῦ ἐξοριζόνταν. Αἶσχος αἰώνιο!

Τσακισμένη ἀπὸ ἀφάνταστες ταλαιπωρίες καὶ πείνες, μόνη δίχως προστάτη, ἔφτασε τὸ ἀκρότατο ὄριο ψυχικῆς ἀντοχῆς. Ἀναγκάστηκε νὰ κάμει κεῖνο, που θὰ ἔφριττε καὶ νὰ τὸ ἀναλογιστεῖ κἄν. Ἀναγκάστηκε νὰ παραιτήσῃ στὸ δρόμο πρὸς τὸ χωριὸ Χάτουχλου, κοντὰ στὸ Ἀπαρτζούκ, τὸ δίχρονο κοριτσάκι τῆς, τὴν Παρασκευούλα: Τῆς ἔστρωσε ἓνα στρωσιδάκι, τὴ σκέπασε—ὅπως θᾶκανε σπίτι τῆς—καὶ συνέχισε τὸν δρόμὸ σερνάμενη...

Τὸ παιδί, ποῦ καὶ ποῦ, κλάψωνε ἄγρια. Δρόμος, καὶ πέρα ἐρημιὰ καὶ δάση. Τρομαγμένο ἀπ' τὲς φωνές του, μέσα στὸ κενό, σὴναινε. Ἑλληνες χωρικοὶ τοῦ Ἀπαρτζούκ, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὸ Περδεμπέ γιὰ τὴν ἐξορία, μετὰ τὴν ἡμερήσια ἀγορά, τὸ ἀκουσαν, τὸ παραλάβανε, τὸ περιποιήθηκαν, τὸ υἱοθέτησαν.

Στὰ 1919 τὸ μετάφερε στὰ Κοτύωρα, κατ' ἐντολὴ τοῦ Μαστορα-Κώστα Σεληνίδη, ὁ Θεοφάνης Παπαδόπουλος, κλητῆρας τῆς τότε Μητροπόλεως Νεοκαισαρείας καὶ Κοτνώρων, κάτοικος, τότε, Ἀνω-Κόπανου τῆς Νάουσας.

Ὁ καλὸς ὁ ποιμενάρχης.

Ἡ 4η ἀποστολὴ βγαίνοντας ἀπὸ τὸ χωριὸ Πούσκιοι τῆς Νεοκαισαρείας καὶ 2 ὥρες πρὶν ἀπὸ τὸ «Ταλαδάν-κιοπριση» γέφυρα τοῦ ποταμοῦ Ἰρη, ἔπεσε σὲ ἐνέδρα. Ἐνας ἀπὸ τοὺς συνοδοὺς χωροφύλακες πυροβόλησε. Ἦταν τὸ σύνθημα. Ληστὲς ξεπρόβαλαν. Σὲ λίγο ἡ ἀποστολὴ καταληστεύθηκε, ἀπογυμνώθηκε κυριολεκτικά.

Ἐπιτροπὴ μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Παπα Θεόδωρο Κολασιδὴ τηλεγράφησε ἀμέσως τὸ γεγονός στὸν Δῆτὴ τοῦ Δ' Σ. Σ., στὸ Ἄντρας. Διατάχτηκαν ἀνακρίσεις. Ἐφτασε ἐπιτόπου ὁ Ἐπαρχὸς τῆς περιφερείας. Ὁ θαρραλέος παππᾶς τοῦ ἔρριξε τὴν εὐθύνη. Τὸν ὀνόμασε ἠθικὸ αὐτουργὸ καὶ συνέταιρο τοῦ χωροφύλακα καὶ τῶν ληστῶν. Καὶ ἦταν, κατὰ τὰ φαινόμενα ὅλα. Ἡ σθεναρὴ καὶ

άντρίκια αυτή στάση κόστισε στον Παπα Θεόδωρο κακοποιήσεις κ' εξευτελισμούς από μέρος του πιοπάνω χωροφύλακα. Τό γεγονός εξύψωσε πιο πολύ τον άξιο Ποιμενάρχη στη λαϊκή συνείδηση.

Σταθμοί και διανυχτέρευση.

"Όταν οι εξόριστοι έφταναν, ύστερ' από τες καθορισμένες ώρες πορείας, σέ χωριό, τούς έμπαζαν οι συνοδοί χωροφύλακες σέ σπίτια, Έλληνικά ή Τουρκικά. Άλλιώς διανυχτέρευαν σιό ύπαιθρο. Σέ πρόχειρες σκηνές από κουρελούδες οί πλείστοι. Λίγοι διαθέταν πραγματικά άντίσκηνα.

Στους περιόικους Τούρκους ύπηρχε ζωηρό τό αίσθημα τής επίθεσης. Άλλά τούς συγκρατούσε τής χωροφυλακής ή παρουσία. Περιοριζόντουσαν λοιπόν νά πουλουν τρόφιμα στους εξόριστους ή ν' άνταλλάζουν μέ πανιά ή ρούχα, που τά στερόντουσαν τελείως.

Έθνικης άλληλεγγύης περιορισμός.

Στά Έλληνικά χωριά, όπου οί εξόριστοι έκαναν σταθμούς ή όπου έγκαταστάθηκαν, δέν έλειψαν τά παρήγορα αίσθήματα έθνικης άλληλεγγύης. Περιορισμένα όμως. Ήσανε ρυθμισμένα σύμφωνα μέ τήν επίσημη, τήν Κυβερνητική διαταγή: «Ένίσχυση, περιποίηση σέ εξόριστο—τόν «αποδιοπομπαίο τράγο»—σημαίνει προδοσία, πού ποινικά καταδικάζεται!»

Στόν κύριο τόπο όριστικής έγκατάστασης δέν έλειψαν εύκατάστατοι Έλληνες, που πρόσφεραν δωρεάν σπίτια στους εξόριστους. Άλλοι νοίκιασαν. Σ' άλλους ύπόδειξε ή Κοινότητα ή οί Δημόσιες Άρχές.

Προσανατολισμός στη ζωή του εξόριστου.

Άμέσως μέ τήν έγκατάστασή τους, φίλεργοι κ' επιχειρηματικοί, καθώς ήσαν, αλλά και διότι έρέθιζε τήν πρωτοβουλία τους ή ανάγκη, επιδίωξαν όλοι κάποια βιωτική άσχολία—οί φτωχές πουλούσαν πανιά από στρώματα, παπλώματα κλπ Τά είχαν παραλάβει, από ύπολογισμό σοφό, μαζί τους. Οί άντρες έκαναν τόν μικροπωλητή, τόν μανάβη, τό ράφτη, τόν τσαγκάρη κλπ. Σέ λίγο, μάλιστα, μάθανε τά γύρω χωριά και άρχισαν ζωηρά νά πηγαινοέρχονται εκεί, δημιουργόντας κίνηση συναλλακτική. Άς προστεθει, ότι κάποιοι εύδοκίμησαν κιόλας. Κέρδισαν αρκετά χρήματα. Ίδίως οί ύφασματοπώλες, οί τσαγκάρηδες, οί πεδιλοποιοί προπάντων.

Γιά τή μόρφωση τών μικρών εξόριστων.

Άξιοπρόσχετο είναι, ότι δέν λησμόνησαν τες εκπαιδευτικές τους ανάγκες. Στό ντόπιο σχολειό του Έρμπαα προστέθηκαν μιά-δυο τάξεις, έως τήν πέμπτη, και αρκετά παιδιά καί φοίτησαν κατά τήν χειμερινή περίοδο.

Και ένα κοινωνικό φαινόμενο.

Και μιά παρατήρηση: Έλληνες, εξόρι-

στοι επίσης, από άλλες περιοχές, που είχαν έκτοπιστεί προτύτερα κ' έμεναν σιό Έρμπαα, άμα είδαν τούς Κοτυωρίτες νά κινούνται σιόν οικονομικό στίβο, επιδίωξαν νά τούς άπομακρύνουν από τήν πόλη αυτή διοικητικώς, μέσο τών Τουρκικών Άρχών. Και νά, πάλι, τί καθοριστικό ρόλο παίζουν, πέρα από τά έποικοδομήματα του Έθνισμού κλπ., τά οικονομικά συμφέροντα. Τά έρμα...

Θλιβερός άπολογισμός του έκτοπισμού.

Άλλά τό Έρμπαα έπρόκειτο νά είναι ό νεκροθάφτης τής πλειονότητας τών δύστυχων εξορίστων μας:

Μέ τή συνεχή πορεία οί όργανισμοί είχαν εξαντληθει. Ό συνωστισμός, κατόπι, μέσα στήν πόλη, ή κακή διαίτα και ό ύποσιτισμός γενικά, ή άδυναμία νά τηρούν στοιχειακούς όρους καθαριότητας οί περισσότεροι, έφεραν τόν τυφο, τή δυσεντερία. Και ή καταστροφή ύπήρξε βαρεία. Θερίστηκαν τά 35—40 οίο. Και ό λαός μέσα σιόν πόνο του, παρετυμολογόντας τό όνομα Έρμπαα (Τετάρτη), όνόμασε, τήν πόλη, Άρπαγα-άρπάγη, νά πούμε. «Άρπαγαν και Άρπαγαν—μοιρολογούσαν οί γυναικούλες. Έρμημον ν' άπομέν». Και ντό πολλούς πα έρπαξεν...

Μερικοί εξόριστοι, γιά νά ξεφύγουν τόν χάρο, καταφύγανε σέ γύρω χωριά. Πρέπει νά όμολογηθει, ότι τούς δέχτηκαν, όπως ή Ίσκιλη, ή Ζήτη κλπ., τούς παραχώρησαν σπίτια.

Εύκαιρία για τελειωτική έκκαθάριση περιοχής.

Άμέσως μετά τούς Κοτυωρίτες είχαν έκτοπιστεί γιά τό Έσωτερικό και οί Έλληνες κάτοικοι του Βώνα, κωμόπολης σέ άπόσταση δύο περίπου ώρες από τά Κοτύωρα, δυτικά, μέ τό περίφημο, στή μεσημβρινή παραλία του Εύξεινου, λιμάνι του. Μαζί έξορίστηκαν και τά γύρω χωριά του: Γιάσον (Ίασόνιον), Φαρνάκ (Φαρνακία), Τάκια, Όλατλή, Περδεμπέ.

Ό έκτοπισμός τών Κοτυωριτών στάθηκε ή θαυμάσια άφορμή. Και οί Τούρκοι μεγιστάνες δέν μπορούσαν νά μή τήν έκμεταλλευτούν. Τους δινόταν ή εύκαιρία νά κάμουν γενική έκκαθάριση... Ή κτηνωδία του κακούργου Γερμανικού πνεύματος σημείωνε παντού τήν θριαμβευτική του πορεία.

Και πάλι τά... στρατόπεδα εργασίας—Ή αντίδραση.

Τόν Δίβρη του 1917. ξαπολυόταν άλλος κίνδυνος. Πάλι ή στρατολογία. Πάλι γιά τά έξοντωτικά «Έδεκ Ταΐπουροϊ». Νέες ταιλαιπωρίες κ' άγωνίες γιά τή ζωή, νέες καταστροφές οικονομικές και σωματικές δοκίμασε ό λαός. Μα κ' οί «μηχανές» οί ρωμέικες μέ τούς Τούρκους πολιτικοστρατιωτικούς παράγοντες κ' οί φυγοστρατιές πήραν όλοι τους τήν έκφραση πάλι.

Τους σκαντάλιζε τούς Τούρκους ή ζωτι-

κόπεια του Ἑλληνικοῦ λαοῦ, που δὲν ἤξαιρε ὁ ἄθλιος νὰ πεθάνει. Καὶ στήναν πάλι τὸ δόκανο τῶν νόμιμων, τάχα, ὑποχρεώσεων... Γιὰ νὰ κινητοποιηθεῖ ἀντίστοιχα ἡ ἀντίδραση τοῦ κατατρεγμένου σκλάβου.

**Ὁ ἐλεύτερος βιοπορισμὸς ἀπαγορεύεται—
Ὅχι παραλία.**

Ὅλο τὸ διάστημα τῆς ἐξορίας ἀπαγορευότανε στοὺς Ἕλληνες νὰ κατεβοῦν, ἔστω καὶ προσωρινά, γιὰ καμμιά μικροεπιχείρηση ἐμπορικῇ, στὰ παραλία.

Ὁ Ἡλίας Μαυρομάτης, που τόλμησε νὰ κατεβεῖ στὴν Ὀρτοῦ μ' ἐμπόρευμα, γιὰ νὰ μεταφέρει ἀπὸ ἐκεῖ ἄλλο, πιάστηκε, μόλις τὸν εἶδαν καὶ στάλθηκε στὸ Στρατοδικεῖο (Τῖβανι-χάρπ) τοῦ Σούδεχιρ. Καὶ βέβαια. Τὸ ἐγκλημὰ του ἔπρεπε νὰ παταχτεῖ. Ἀντὶ νὰ ποφῆσει, μοῦ ἔφτιανε ἐμπόρια. Ἡ ἀναίσθητος ἦταν ἡ ἰδέα δὲν εἶχε ἀπὸ τὸ ἱερὸ κ' ἀπαρβίαστο ἄρθρο: «Χέρ νά κιονά ἴσε...».

Ὁ Σταῦρος Μανουσαρίδης, συνεταιρισμέ- νος μὲ κάποιον Τούρκο, κατέβηκε ἐπίσης γιὰ τὸν ἴδιο λόγο. Ὁ Δῆτης τῆς Ἀστυνομίας τὸν εἶδε. Καὶ τοῦ ἀπάγγειλε τὴν κατηγορία γιὰ τὸ ἐγκλημὰ του.—Εὐτυχῶς μὲ τὴν ἐπέμβαση Τούρκου πρόκριτου, πατρικοῦ του φίλου, ξέφυγε τὸ Στρατοδικεῖο. Διατάχτηκε μόνον νὰ ἀπιστρέφει ἀνήμερα στὸν τόπο τῆς ἐξορίας.

Β'. ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

1. ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ—ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ

Παραμονὲς ἐπιστροφῆς ἐξορίστων.

Μὲ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1918 τὰ πράγματα ἀλλάζουν. Οἱ φήμες, που κάθε τόσο κυκλοφοροῦν, ψιθυριστά, γι' ἀνακωχή, ὁ τρόμος ὅτι θ' ἀπομείνουν ἕναν ἀκόμη χειμῶνα στοὺς τόπους τῆς ἐξορίας, κινοῦν τοὺς ἐξοριστοὺς πρὸς τὴν παραλία. Ἡ δωροληψία τῶν κρατικῶν ὀργάνων διευκολύνει τὴν κίνηση. Οἱ Ἀρχές κάνουν τὰ στραβά μάτια. Ἐμπόριο εἶν' αὐτό! Καὶ σποραδικά, πότε-πότε, οἰκογένειες κατεβαίνουν. Πρὸς τὰ χωριὰ τῆς Φάτσας, στὴν Οἰνόη, ὅπου ἀνακατεύονται ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες τοῦ τόπου καὶ χάνονται τὰ ἴχνη τους, πρὸς τὰ περὶχωρα τῆς Ὀρτοῦς.

Γίνεται, τέλος, ἡ ἀνακωχή τῆς 31.10.18. Ὅμως ἐπίσημη ἀνακοίνωση στοὺς ἐξοριστοὺς γιὰ νόμιμη καλινόστηση, δὲν γίνεται. Οὔτε καὶ ἔγινε ποτέ. Ἀλλὰ κ' οἱ ἐξοριστοὶ δὲν τὴν περίμεναν πιά. Κατὰ ὁμάδες ἐπιστρέφουν ἤδη.

Φάντασμα κακὸ γιὰ τοὺς μεγιστᾶνες.

Μὰ οἱ Ἀρχές τῆς Ὀρτοῦς, οἱ ἰδιῶτες Τούρκοι παραγόντες τοῦ τόπου, δὲν δέχονται τοὺς ἐξοριστοὺς. Δὲν μπορούσαν νὰ τοὺς συγχωρήσουν τὴν ἐπιβίωσή τους. Καὶ ναυτία τοὺς πιάνει μὲ τὴ σκέψη, ὅτι θὰ ξαναστή- σουν ἐκεῖ τὴ ζωὴ τους.

Ἡ ἐπιστροφή στὴν πατρίδα.

Κ' ἐπακολουθοῦνε διαπραγματεύσεις. Καὶ ὀργιάζει ἡ δωροδοκία. Οἱ πόρτες παραβιά- ζονται πιά ἔτσι. Καὶ οἱ Κοττωρῖτες χυμοῦν ἀπὸ τὰ 4 σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα στὴν πατρίδα τους. Τὸν Δῖβρη τοῦ 1918 ἡ ἐπιστροφή τῶν ἐκτοπισμένων εἶχε συμπληρωθεῖ. Οἱ Ἕλλη- νες τοῦ τόπου ἀνασαίνουν ξανά μέσα στὴ νοσταλγημένη Φύση τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας τους!

Τουρκικὴ λαϊκὴ ἐκδήλωση.

Καὶ κάτι ἄλλο: Ἡ λαϊκὴ τάξη τοῦ Τουρκικοῦ πληθυσμοῦ τοὺς κρυφοῦποδέχεται μὲ ἱκανοποίηση. Καὶ τοὺς λέει ψιθυριστά: «Καλῶς τοὺς Τσορπατζῆδες. Τελειώνουν πιά καὶ τὰ δικά μας τὰ βάσανα. Ἡ ληστεία τῶν διαδόχων σας καὶ οἱ ἐξευτελισμοὶ σὲ βάρος μας. Μᾶς ἔχουν ψήσει τὸ φάρι στὰ χεῖλη».

Ἄλλη ἔκδοση ξεγυμνώματος.

Κατὰ τὴν ἐπιστροφή ἄλλα δεινὰ περίμε- ναν τοὺς ἐξοριστοὺς μας. Οἱ ὁμάδες Τούρ- κων φυγόστρατων ὀργιάζαν στὰ βουνά. Ἡ ληστεία ἦτανε στὲς δόξες τῆς. Κ' οἱ ἐξορι- στοὶ πλέρωσαν πάλι ὅλην αὐτὴ τὴν κατά- σταση. Οἱ Τούρκοι ληστὲς παραφύλαγαν, ἔπεφταν μὲ βουλιμία πάνω στὲς ὁμάδες τῶν ἐξορίστων καὶ τοὺς ἀπογύμνωναν. Οἱ κυριό- τερες ὁμάδες γυμνώθηκαν κυριολεκτικά, κατεβαίνοντας.

Φιλότιμες προσπάθειες νὰ σβήσουν τὰ Ἑλληνικὰ ἀχνάρια.

Τὰ μισὰ ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ σπίτια τῶν Κοττωρῶν εἶχαν κατεδαφιστεῖ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι πρόσφυγες, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ καθόντουσαν, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη κατεδάφιζαν καὶ ἔκαιαν ἢ πουλοῦσαν. Κ' ἡ Τουρκικὴ Διοίκηση, στὸ διάστημα τῆς ἐξο- ρίας, συμπλήρωσε τὴν καταστροφὴ. Σπίτια ὀλάκερα, μὲ τὴν πρόφαση τῆς ἐρείπωσης, πουλήθηκαν ὡς ὑλικά καὶ κατεδαφίστηκαν. Κάτι ὅμοιο μ' αὐτὸ που ἔκαμαν οἱ Βούλγα- ροὶ καὶ μερικοὶ ἐντόπιοι Ἕλληνες σὲ βάρος τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ Ἀν. Μακεδονίας καὶ Δ. Θράκης, που ἔφυγε ἀπὸ κεῖ τὸ 1941.

Τὰ ὑπόλοιπα σπίτια οἱ πρόσφυγες τὰ βρήκαν σὲ ἀξιοθρήνητὴ κατάσταση. Σπάνιο πρᾶμα ἦταν τὸ τζάμι στὸ παράθυρο.

Καὶ τὸ πιὸ τερατώδες: Γιὰ τὰ σπίτια αὐτὰ καὶ γιὰ τὰ καταστήματά τους, που κατεδαφίστηκαν, κλήθηκαν οἱ ἰδιοκτῆτες τὸ 1921 καὶ πλήρωσαν καὶ τοὺς τρεχούμενους καὶ τοὺς πρίν, ἀπὸ τὸ 1917 δηλαδή, φόρους. Σαδισμὸς σωβινισμοῦ. Μὰ τοὺς βοήθησε τόσο, κ' ἡ Ἑλληνικὴ πολιτικὴ φαγωμάρα, ν' ἀγρι- ἐψουν...

Ἡ Ἑλληνικὴ ιδιότητα νικᾷ τὰς δυσκο- λίες.

Ὡστόσο οἱ ἐξοριστοὶ μας βολεύτηκαν

ὅπως-ὅπως καὶ ἀντιμετώπισαν τὸν χειμῶνα. Σακκιά, χαρτόνια στὰ παράθυρα, ἦτανε, σχεδόν, ὁ κανόνας.

Σύντομα ἡ ἀγορὰ ξαναζωντάνεψε: Καθένας ξανάστησε τὸ ἐπάγγελμά του. Πυρετώδης ἐνέργεια παντοῦ. Οἱ ἔμποροι, μ' ἐλάχιστα ἐφόδια στὸ χέρι, τράβηξαν γιὰ τὴν Πόλη. Μὲ τὲς παλιὲς γνωριμίες τους, ψώνισαν. Ἡ πρώτη ἀρχὴ ἐγίνε. Καὶ σὲ λίγους μῆνες ἔστρωσαν πάλι τὲς δουλειές τους.

Ἀξίζει νὰ τονιστεῖ, ὅτι ὁ κόσμος αὐτὸς τῶν καραβοτσακισμένων οὔτε στιγμή, δίπλα στὲς ἐναγώνιες φροντίδες γιὰ τὴ ζήση του, δὲν λησμονήσῃ τὴν κοινοτική του ἀνασύνταξη. Οἱ τρεῖς Ἐκκλησίες τους καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν Εὐαγγελικῶν ἄρχισαν ἀμέσως νὰ λειτουργοῦν. Καὶ τὰ σχολεῖα ἐπίσης. Δασκάλοι ἐξευρέθησαν, συνδρομὲς κανονίστηκαν καὶ τὸ σχολικὸ ἔτος 1918—19 δὲν πῆγε διόλου χαμένο.

Ἡ Κεντρικὴ «Ψωμιάδεις Σχολή» λειτουργοῦσε μὲ 5 τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ, μικτές, ἀπὸ μαθητὲς καὶ μαθήτριες. Ἡ Σχολὴ τῶν Εὐαγγελικῶν μὲ 3. Ἡ «Καριτίδεις Σχολή» τοῦ Ἀγ. Νικολάου ὁμοίως.

Σύσταση Ὁρφανοτροφείου.

Ἐπίσης ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα μελήματα τῶν ναυαγῶν αὐτῶν τῆς ζωῆς ἦταν ἡ σύσταση Ὁρφανοτροφείου. Τὰ ὄρφανὰ τοῦ τόπου ἦσαν ἀρκετά. Καὶ τ' ἀπόκληρα κι' ἀπορφανισμένα τῶν γύρω χωριῶν καθημερινὰ ἔφταναν στὴν πόλη. Μὲ πίστη, μὲ ὁρμή, μὲ κατανομή ἀναλογικῶν συνδρομῶν ἀνάμεσα στὸν οἰκονομικὰ καταστρεμμένο λαό, ἄρχισε ἡ λειτουργία τοῦ Ὁρφανοτροφείου. Ἡ εὐλογημένη ἀρχὴ ἐγίνε. Σὲ λίγο πρόφτασαν συνδρομὲς ἀπὸ τὸ Σύλλογο «Μέριμνα» τοῦ Σοῦχούμ, ταυτόχρονα κι' ἀπὸ τὸν Ἐρυθρὸ Σταυρό.

Γεροὶ κοινοτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ παράγοντες, ὁ γιατρὸς Χαράλ. Σιδηροπούλου, Ἐπαμ. Γρηγοριάδης, Ἐπαμ. Σεκεριάδης κ. ἄ. ἀναλάβανε τὴ διοίκηση τοῦ Ὁρφανοτροφείου, ὅπου προσφερόταν καὶ ἡ στοιχειώδης μόρφωση στὰ θύματα τῆς Τουρκογερμανικῆς ἐγκληματικότητος.

Ἀξία Αὐτοδιοίκησης.

Ὅποιος ἔχει τὴν διάθεση, μπορεῖ νὰ φιλοσοφήσῃ πάνω στὸ φαινόμενο: Πόσα μπορεῖ νὰ κατορθώσῃ ἡ Ἑλληνικὴ πρωτοβουλία στὲς Ἐπαρχίες. Καὶ τί ἀνέκαθεν χάνει ὁ τόπος αὐτός, κουτσουρεύοντας καὶ γελοιοποιώντας — γιὰ συμφέροντ' ἀνομολόγητα — τὴν αὐτοδιοίκηση σὲ χῶρες καὶ χωριά.

Ἰδρυση Λέσχης.

Ταυτόχρονα, μὲ πρωτοβουλία τοῦ Χαράλ. Σιδηροπούλου, ἰδρύθηκε καὶ ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ, μὲ στοιχειώδης ἐμφάνιση σὲ ἀναγνωστήριο κλπ. ἡ «Λέσχη Κοτυωριτῶν».

Ἐθνικὴ Κοινοτικὴ παράσταση.

Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἐθνικὴ Ἐκπροσώπηση τῶν

2 Κοινοτήτων, Ὁρθόδοξης καὶ Εὐαγγελικῆς, δὲν καθυστέρησε. Μὲ πρωτοβουλία, πάλι, τοῦ παραπάνω γιατροῦ Χαρ. Σιδηροπούλου, ἀποφασίστηκε νὰ ἐκπροσωπεῖται τὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο τοῦ τόπου συνολικά, γιὰ τὴν ἐνιαία Ἐθνικὴ παράσταση, ἀπὸ τὸν Ἀρχιερατικὸ Ἐπίτροπο Παπα Θεόδωρο Κολεσιῆ, καὶ μετὰ τὸν Φλεβάρη τοῦ 1919 ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Νεοκαισαρείας—Κοτυώρων Πολύκαρπο, στὸν ὁποῖο δόθηκε ἔτσι πάνδημο κύρος.

Μ' αὐτὲς τὲς προσπάθειες καὶ μέσα ἀπὸ ἐκτάκτως δύσκολες συνθήκες ξεπροβαλε καὶ ξανασυγκροτήθηκε, σὲ κάθε τομέα, ἡ Ἑλληνικὴ ζωὴ τοῦ τόπου, ἀντλόντας ἀπὸ τὲς πλούσιες δυνατότητες τῆς ψυχῆς της.

Ἡ ἀνασυγκρότηση στὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία.

Χρονικὸ διάστημα μισοῦ περίπου ἔτους (Νοέμβριος 1918—Μάης 1919) στάθηκε ἀρκετό, γιὰ νὰ πιάσουν, οἱ ἐξαντλημένοι οἰκονομικῶς ἀπὸ τοὺς καταστροφικοὺς ἐκτοπισμοὺς καὶ διωγμοὺς ἔμποροι κι' ἐπάγγελματίες μας, τὴν ἀπαιτούμενη οἰκονομικὴ βάση γιὰ παραπέρα ἐξόρμηση. Ἡ σοδειὰ ἦταν καλὴ, οἱ ἀνάγκες τῶν χωριῶν, τοῦ ἐσωτερικοῦ, σὲ ἱματισμὸ καὶ ὑπόδηση μεγάλες, οἱ δουλειὲς καλές. Μὰ κι' ἡ ἀπλοϊκότητα κι' ἐμπιστοσύνη τοῦ χωριατοκόσμου μεγάλη. Κ' ἡ ἐκμετάλλεψη ὄχι, τάχα, πολὺ μικρότερη ἀπὸ τὴν τορινή.

Καὶ ἡ σειρὰ αὐτὴ συνεχίστηκε κι' ἀνέβηκε. Στὸ τέλος τοῦ 1919 οἱ οἰκονομικοὶ παράγοντες τοῦ τόπου εἶχαν ἀποκατασταθεῖ, ἂν ὄχι στὴν παλιὰ τους κατάσταση, ὅμως σὲ ἓνα ἀρκετὰ προχωρημένο βαθμὸ ἐκεινῆς.

Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι, ὅτι, μὲ τὴν πρώτη οἰκονομικὴ ἐπίδοση που σημείωσαν οἱ Ἑλληνες ἐμπορευόμενοι, τοὺς ζύγωσαν καὶ τοὺς πρότειναν συνεργασίᾳ συνεταιρικὴ στὲς ἐπιχειρήσεις οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι πλούτισαν καὶ παραπάχυναν στὸ ἀναμεταξύ, ἀπὸ τὰ λάφυρα τῶν ἐκτοπισμῶν, τῶν Ἀρμενίων πρῶτα, τῶν Ἑλλήνων ὕστερα.

Πιθανότατο εἶναι, ὅτι τὸ πρᾶγμα προερχόταν ἀπὸ καθοδήγηση κρατικὴ, γιὰ σκοπιμότητες πολιτικές... Μὰ Ἐγκύκλιες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀπαγόρευαν τὴ σύσταση Ἑλληνοτουρκικῶν ἐμπορικῶν συνεταιρισμῶν. Κι' ὁ κανόνας τηρήθηκε μ' εὐλάβεια...

Πρὸς τὰ τέλη τοῦ 1919 ἡ ζωὴ πῆρε τὴν προπολεμικὴ της ἀξία. Οἱ ἐλλείψεις τῶν κατοικιῶν συμπληρώθηκαν, δόθηκε προσοχὴ στὴν κοσμικότερη ἐμφάνιση καὶ καλοζωία.

Συντεχνιακὴ κίνηση.

Ἦδη ἀπὸ τὸ Μάρτη τοῦ 1919 ὁ Μητροπολίτης Νεοκαισαρείας καὶ Κοτυώρων ἔδωκε τὸ σύνθημα καὶ ἰδρύθηκαν Σωματεῖα Συντεχνιακά, γιὰ τὴν κατοχύρωση τῶν συμφερόντων τῶν ἐπαγγελματιῶν καὶ ὑπαλλήλων. Τὴ συμβολὴ του στὴν κίνηση εἶχε δώσει καὶ

ὁ Θεμιστοκλῆς Παστιάδης. Ἀπὸ αὐτὰ ἡ Συντεχνία ξυλουργῶν εἶχε ὀργανωθεί καλύτερα. Ἰδρυσσε συνεργατική, ὅπου κάθε ἀνεργὸς ξυλουργὸς ἐργαζόταν καὶ εἶχε τὴν ἀντιμισθία του ἀπὸ τὰ κατὰ παραγγελία ἢ προληπτικὰ κατασκευαζόμενα εἶδη: Σκάφες, καρέκλες, τραπέζια κλπ.

Στὲς ἀρχὲς τοῦ 1921, μὲ τὴν χειροτέρευση τῆς πολιτικῆς κατάστασης, καὶ τὰ Σωματεῖα αὐτὰ θὰ σβήσουν.

Ἡ συγκινητική μέριμνα γιὰ τὰ Ἑκπαιδευτικά.

Τὰ Κοινοτικά τακτοποιήθηκαν. Συμπληρώθηκαν οἱ Ἑφορίες τῶν 3 Σχολείων τοῦ τόπου, ἐπίσης τὸ διδακτικὸ προσωπικόν.

Ἡ Ψωμιάδειος Σχολὴ συμπληρώθηκε τὸ 1919—20 ἀπὸ πεντατάξια σὲ ὀχτατάξια, μὲ τοὺς μαθητὲς καὶ τὰς μαθήτριες τῆς Ε', Στ' καὶ Ζ' τάξης, που τὴν προηγούμενη χρονιά δὲν μπόρεσαν νὰ φοιτήσουν ἀπὸ ἐλλείψη διδακτικοῦ προσωπικοῦ.

Ἡ Καριπίδειος Σχολὴ λειτουργοῦσε ὡς τριτατάξια μικτή. Ἡ Σχολὴ Εὐαγγελικῶν τριτατάξια ἐπίσης.

Σὲ κάθε Σχολὴ λειτουργοῦσε καὶ μονοτάξιο προπαρασκευαστικὸ Νηπιαγωγεῖο.

Τὸ ἔτος αὐτὸ φοιτοῦσαν στὴν Ψωμιάδειο Σχολὴν 700 περίπου μαθητὲς καὶ μαθήτριες μὲ 11 δασκάλους καὶ δασκάλισσες. Στὴν Καριπίδειο 150 μὲ 3 δασκάλους καὶ στὴν Σχολὴ Εὐαγγελικῶν 100 περίπου μὲ 3 δασκάλους ἐπίσης, μὲ μισθοὺς λίγες τ. χάρινες 40 ἕως 70 μηνιαίως.

Παράλληλα, κανονικὰ καὶ ἄρτια λειτουργοῦσε καὶ τὸ Ὀρφανοτροφεῖο, μὲ τὴν προστασία τοῦ Ἑρυθροῦ Σταυροῦ.

Γενναία διάλυση Λέσχης.

Ἡ Λέσχη ἐπίσης συνέχιζε τὴν ἀθόρυβη λειτουργία της. Μὰ ὑπῆρξε λιγόζωη. Πρὶν προφτάσει νὰ ὁλοκληρώσει τὴ δράση της, μιὰ ἀντίδραση, που στρεφόταν κατὰ τοῦ κυριότερου ἱδρυτῆ της Χ. Σιδηροπούλου καὶ που εἶχε γιὰ προκάλυμμα μιὰ ἀδικοιολόγητη γιὰ τὴν ἐποχὴ καὶ ὑποπτη μισαλλοδοξία, τὴν καταδίκασε νὰ σβήσει στὲς ἀρχὲς τοῦ 1920.

Ὁ Χ. Σιδηρόπουλος ἦταν μέλος στὴ Διαχειριστικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἀμερικανικῆς Περίθαλψης. Καὶ τὸ πρᾶγμα ἔθιγε τὴν... ταμειακὴ φιλοτιμία κάποιου Τρανοῦ!

Ἰδρυση Σὺλλόγου «Νέα Ζωή».

Οἱ νέοι τοῦ τόπου, γεμᾶτοι δημιουργικὴ ὁρμή, ὕστερ' ἀπὸ τὲς περιπέτειες τῆς ἐξορίας καὶ τὴ νέα μορφή ζωῆς που εἶδανε στὴ Ρωσία, ἱδρυσαν, τὸ Μάη ἀκόμα τοῦ 1919, τὸ Σὺλλογόν τους «Νέα Ζωή», ἀποτελούμενο ἀποκλειστικὰ ἀπὸ νέους μόνο.

Περιλάβαινε 3 τμήματα: Κοινωνικόν, Ἑρασιτεχνικόν καὶ Ἀθλητικόν, μὲ τὴ μελλοντικὴ φιλοδοξία νὰ προστέσει καὶ Μουσικόν τμήμα, ὅταν θὰ τὸ ἐπιτρέπαν οἱ οικονομικοὶ πόροι.

Ἀναγκαστικὸ ψαλίδισμα κοινωνικῆς ἐξόρμησης.

Ἀπὸ τὰ πιοπάνω τμήματα, τὸ ἀθλητικόν, ὕστερ' ἀπὸ πολλὰς συζητήσεις, θεωρήθηκε σκόπιμο νὰ μὴν ἀρχίσει τὲς ἐργασίες του, ἕως τὴν ἀποκρυστάλλωση τῆς πολιτικῆς κατστάσεως. Οἱ συμπολίτες Τούρκοι εἶχαν ἀπλωμένο τὸ ζουνάρι, ἐτοιμοὶ γιὰ παρεξηγήσεις. Γυμναστικὲς καὶ ἀθλητικὲς ἐπιδείξεις, τὲς γιορτὲς, θὰ ἦταν τὸ κόκκινο πανὶ τοῦ ταύρου... θὰ σήμαιναν στρατιωτικὰς ἀσκήσεις!

Δράση ἐρασιτεχνικοῦ ὀμίλου.

Τὸ Ἑρασιτεχνικόν τμήμα ἐργάστηκε καλά. Ἔδωσε, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 1919 καὶ μέσα στὸ 1920, τέσσερες ἕως πέντε παραστάσεις μ' ἐπιτυχία.

Οἱ Διοικητικὲς Ἀρχὲς πρόθυμα, κάθε φορὰ, ἔδιναν τὴν ἄδεια. Μὰ οἱ Κέρβεροι τοῦ Νεοτουρκικοῦ Κομιτάτου ἀγρυπνοῦντα παρεκολουθοῦσαν, μὲ ὁργανά τους, τὲς παραστάσεις γιὰ νὰ... παρερμηνέψουν τὰ ἀθῶα τραγούδια τους, τ' ἀθώωτα σκηνικά, ἀν καὶ συστηματικὰ ἔλειπε ἀπὸ αὐτὲς κάθε πολιτικὴ καὶ ἐθνικιστικὴ χροιά.

Τούρκοι θεατὲς, παρὰ τὴν ἀπαγόρευση, κάθε φορὰ, τῆς Ἀστυνομικῆς Ἀρχῆς, χυμοῦσαν αὐθαίρετα στὸ θεωρεῖο, ἐτοιμοὶ πάντα γιὰ παρεξηγήσεις. Τὸ μῖσος, τὸ πάθος τῆς ἐκδίκησης κουφόβραζε. Ὁ Κιαιφίρ Γιουνάν, οἱ Διαβολοέλληνες, διεκδικοῦσαν—ἔτσι πίστευαν—τὸν Πόντο. Καὶ οἱ παραστάσεις οἱ θεατρικὲς ἀσκοῦσαν προπαγάνδα!

Ὅπου δὲν ἰσχύει οὔτε ἡ ἀλωπεκὴ...

Φανατικὸ μέλος τοῦ Κομιτάτου, γιατρός, Τουρκοεβραῖος Ντονμές τῆς Θεσπικῆς, πρότεινε, τὸ θέατρο,—ὁ κινηματογράφος τοῦ 1911-14—που μὲ θυσιᾶς πολλὰς καὶ ἀπὸ τὸ ὑστέρημά μας εἶχε ἐπισκευαστεῖ, νὰ λειτουργεῖ ὡς Ἑλληνοτουρκικόν, μὲ μικτὸ Ἑρασιτεχνικόν Ὀμιλόν, ἀπὸ Τούρκους καὶ Ἑλλήνες ἐρασιτέχνες.

Ἡ πρόταση, σὰν τέτοια καὶ σὰν θεωρία, ὑπέροχη. Μὰ τὴν ἔκανε ἕνας ἀνίερὸς καιροσκοπός. Ὁ ἴδιος ἄνθρωπος, που πλειοδότησε στὴν ἐξόντωση τοῦ Ἑλληνικοῦ—καὶ προτιμότερα τοῦ Ἀρμενικοῦ—στοιχείου τοῦ τόπου, Καὶ ἡ σκοπιμότητα ἦταν κατάφωρη. Ἦθελε νὰ κάμουν—τὸ 1919 τότε καὶ μ' ἐγγύρεια ἐφημερίδα τους—προπαγάνδα καὶ θόρυβο γιὰ σύμπνοιες, κοινωνικὰς καὶ ἡθικοπνευματικὰς (καὶ πράσιν' ἄλογα) συνεργασίες, σὲ ἀντίθεση μὲ τὲς διακηρύξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Τύπου τῆς Κωνσταντινέως καὶ τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου γιὰ καταδυνάστευση καὶ κατατροπὸν, γιὰ νὰ τ' ἀνατρέψουν ὅλα σὲ βάρος μας μὲ τὸ φύσημα τοῦ πρώτου εὐνοϊκοῦ ἀνέμου.

Παραμερίστηκε ὥστόσο ὁ δόλιος βρόχος, μὲ τὴν ἐπίμονη καὶ εὐλογη ἀλλωστε δικαιολογία, ὅτι οἱ Ἕλληνες νέοι οὔτε ὑποφερτὴ προφορὰ τῆς Τουρκικῆς εἶχαν, οὔτε καὶ

μπορούσαν να μάθουν, ως ένα ικανοποιητικό, τουλάχιστο, σημείο τῆς γλώσσας, σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα, ὅτι ὡστόσο ἡ πρότασις θ' ἀποτελέσει κοντινὴ μελλοντικὴ φροντίδα...

Ἀποκαρδιωτικὸ τέλος καλλιτεχνικῆς κίνησης.

Γιὰ νὰ τελειώνομε μὲ τὸ θέατρο αὐτό, τὸν χειμῶνα νοῦ 1921 μᾶς ζητήθηκε εὐγενικότατα ἀπὸ τὸν Τουρκικὸ Ἑρασιτεχνικὸ Ὅμιλον, πού εἶχε συγκροτηθεῖ στὸ ἀναμεταξύ, μὲ τὴν πνοὴ τοῦ Κεμαλισμοῦ, τὸ κλειδί. Δόθηκε ἡ πρώτη Τουρκικὴ παράστασις. Ἦτανε μιὰ ἀναμόρφωσις τῆς παλαιᾶς ζωῆς τοῦ Τούρκου, ὡς ἀντικείμενο ἐκμετάλλεψης ἀπὸ τὴν Ἑλλην. Ἀστικὴ τάξις. Ἦτανε σάλπισμα πρὸς τὴν Τουρκικὴ Νεολαία ν' ἀφήσει τὴν πνευματικὴν νωθρότητα, τὴν κληροδοτημένη ἀπὸ τὴ Μοναρχία καὶ τὴν Θρησκεία. Νὰ νοιώσει τοὺς ἐσωτερικοὺς ἔχθρους της, νὰ πάρει στὰ χέρια της τὴν τύχη της.

Τὴν παρακολούθησα—ἀναγκαστικά—μὲ σφιγμένη τὴν καρδιά. Δικαιολογημένη λίγο-πολύ στὴ βάση της, ἦταν ὡστόσο βάρβαρη,

κακόβουλη καὶ ὀργιαστικὴ στὰ μέσα που χρησιμοποιοῦσε καὶ προπαγάνδιζε. Καὶ ἦταν ἓνας πυρωμένος λίβας που ξαπολύοταν ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, προαγγέλλοντας νέες συμφορές. Ἦταν ἓνα εἶδος ἐπίσημης καταδίκης μας.

Ὅταν ζητήσαμε τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ κλειδιοῦ, μᾶς ὑποδείχτηκε «φιλικά», ὅτι ἡ ἀποπειρὰ δὲν ἦταν ἀκίνδυνη... Τὸ θέατρό μας ἔσβηνε γιὰ μᾶς, μὲ ὅ,τι περιεῖχε... Εἶχε ἀλλάξει πιά, δίχως καμμιά ἄλλη διαδικασία, κύριο. «Χὲρ νᾶ κιονᾶ ἰσέ...»!

Ἀναγκαστικὸς περιορισμὸς κοινωνικῆς δράσης.

Ὁ παραπάνω Σύλλογος ποτὲς δὲν τὸ ἀποφάσισε νὰ ζητήσῃ ἐπίσημα ἀδεία γιὰ τὴν ἰδρυσὶν του. Καιροσκοποῦσε. Ἔμενε στὴ σκιά. Πρόσμενε τὴν ἀποκατάστασις πολιτικῆς ὁμαλότητος, γιὰ νὰ μὴ ἀποτελέσει ἡ ὑπαρξὴ του πηγὴ ὑποψίας κατὰ τοῦ Κοινού καὶ κακοποίησης τοῦ τελευταίου ἀπὸ μέρος τῶν Ἀρχῶν καὶ τῶν πρόθυμων πάντα Ἑλλήνων παραγόντων» σὲ περιστάσεις κρίσιμες... (Συνεχίζεται)

ΚΟΡΟΝΙΞΑ Η ΚΟΡΟΞΕΝΑ*

ΤΟΥ ΑΝΑΝΙΑ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

Ἡ ἔνθερμος Χριστιανικὴ εὐλάβεια, τὰ φιλοπάτριδα αἰσθήματα καὶ ὁ ζήλος καὶ ἡ ἐργατικότης τῶν κατοίκων συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἀνύψωσιν τῶν τοίχων μεγαλοπρεπεστάτου Ναοῦ, τοῦ ὁποῦ ἀπ' ἑνὸς μὲν τὰ ὑλικά μετεφέροντο διὰ προσωπικῆς ἐργασίας τῶν κατοίκων, ἀπ' ἑτέρου δὲ διὰ τὰς λοιπὰς δαπάνας συνέργει παρὰ τῷ ἐφημερίῳ Παπᾷ Χριστοδούλῳ χρημᾶ ἀφθονον ἐκ τῶν ἐρανικῶν εἰσφορῶν τῶν κατοίκων, οἱ ὅποιοι αὐθορμήτως, μὲ εὐχαρίστησιν καὶ εὐλάβειαν ἔσπευδον νὰ συνεισφέρουν.

Ἐνῷ ὅμως ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἔργων εὐρίσκετο ἐν προόδῳ ἐπὶ ἤλθεν ὁ θάνατος τοῦ Γαζῆ Σουλτάν-Μαχμουτ τοῦ Β' (1839) κατόπιν τῆς νίκης τῶν Αἰγυπτίων καὶ ἡ ἀνάρρησις εἰς τὸν θρόνον τοῦ Σουλτάν Ἀβδουλ Μετζίτ, καὶ πρὶν ἢ ἡ τοιχοποιεῖα φθάσῃ τὰ ἐπικρανα, ἤρθῃ ἡ ἀδεία καὶ ἀπηγορεύθῃ ἡ ἐξακολούθησις τῶν ἔργων ἀνεγέρσεως τοῦ Ναοῦ.

Οἱ εὐσεβεῖς καὶ θαρραλεοὶ Κοροξενοί, πρὸ τοῦ ἀπροόπτου σκληροῦ δι' αὐτοὺς μέτρου τούτου, δὲν ἀπεθαρρύνθησαν, ἀλλ' ἔσπευσαν νὰ ἀσκήσουν ὅλην τὴν ἐπιρροὴν εἰς τὸν τότε Τοπάρχην τῆς Ἐπαρχίας (Δερέμπεην Οὐτζουντζου-ζατέ Χατζῆ Ἀλῆμπεην, ἵνα ἀνανεώσῃ τὴν ἀδειαν δι' ἀποπεράτωσιν τῶν Οἰκοδομικῶν ἔργων τοῦ Ναοῦ.

Ὁ Χατζῆ Ἀλῆμπεης, ἔδρα τοῦ Τοπαρχείου τοῦ ὁποῦ ἦτο τὸ Ὀθωμανικὸν χωρίον Μοναστήρ (ἄλλοτε μεγάλη μονή, περὶ

τῆς ὁποίας πολλοὶ θρύλοι ὑπάρχουν) ἐπὶ τοῦ Χαρσιώτου ποταμοῦ, περὶ τὰ δώδεκα χιλιόμετρα Β.Α. τοῦ χωρίου Κοροξένης, ἔχων ὑπ' ὄψιν του τὰς κατὰ τῆς πασαδοκρατίας διαθέσεις τοῦ ἀποθανόντος Σουλτάν Μαχμουτ τοῦ Β' καὶ μὴ γνωρίζων τὰς πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην ἀπόψεις τοῦ Νέου Σουλτάνου, ἐπιθυμῶν δὲ νὰ ἔχῃ τὴν εὐνοίαν τῶν κατοίκων Κοροξένης, οἱ ὅποιοι δὲν ἔπαυσαν νὰ ἔχουν εὐνοούμενους τῶν Σουλτάνων σπουδαίους παράγοντας, διέταξε τὴν ἀνευ ἀδείας ἐντὸς ὀλίγων ἡμερονοκτιῶν στέγασιν τοῦ Ναοῦ, ἵνα κατὰ ἐπιτόπιον ἐξέτασιν μετὰ τυχόν καταγγελίαν εὑρεθῶν αἱ ἀρχαὶ πρὸ τετελεσμένου γεγονότος.

Μόνον τόση διαστολὴ ἐχρειάσθη ἵνα στεγασθῇ, ἂν ὄχι σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιον, τουλάχιστον εἰς τὸ σημεῖον εἰς ὃ εὐρίσκετο ἡ τοιχοποιεῖα καὶ ἡ θύρα καὶ ὁ Νάρθηξ, ὁ ὁποῖος ἀπετέλει μεγάλην στοὰν μετὰ τρούλου, ἣτις ἦν ὡς δύο Ναοὺς τὸν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (ἀρχαῖον) μετὰ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (νέου) ἀνεγειρομένου Ναοῦ, ὥστε, ὅταν μετὰ τριήμερον ἀπεστάλῃ ἐκ μέρους τοῦ Δερέμπεη γνωμοδότης, μετὰ δυνάμεως χωροφυλακῆς, τὸ ἔργον εὐρέθῃ τελειωμένον καὶ ἡ σχετικὴ ἐκθεσις τοῦ Δερέμπεη προσέκαλεσε τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Ναοῦ παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ καὶ τὴν χορήγησιν ἀδείας λειτουργίας αὐτοῦ.

Ἡ κοινοποίησις τῆς νέας ἀδείας ἐτόνωσε περισσότερον τὸν ζήλον τῶν κατοίκων τῶν ὁποίων ἐνετάθη ἡ προσπάθεια καὶ ἐγένετο ἡ ἀποπεράτωσις τοῦ Μεγαλοπρεποῦς ἐκείνου Ναοῦ, καὶ τοῦ περιβόλου αὐτοῦ τοῦ περι-

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

κλείσαντος τὴν ξυνωρίδα τῶν Ἀγίων Τεμενῶν μετὰ τῶν νεκροταφείων ὅπου ἀναπαύονται σήμερον οἱ ἀείμνηστοι γονεῖς καὶ ἀδελφοί μας.

Παραπλεύρως τοῦ περιβόλου ἀνηγέρθη καὶ τὸ εὐπρεπὲς διδακτήριον τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς τοῦ χωρίου καὶ τὸ ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ περιβόλου μεγαλοπρεπὲς ἐπὶ δωδεκαστύλου κωδωνοστάσιον.

Τοσοῦτος ἦτο ὁ ζῆλος καὶ ἡ Χριστιανικὴ εὐλάβεια τῶν κατοίκων ὥστε κατὰ τὰς παραδόσεις, οἱ κάτοικοι μεταφέροντες σχιστολίθους δι' ὧν ἐστεγάσθη ὁ Ναὸς ἐκ τῆς θέσεως «Τσελτεούρτια» ἡμιλλῶντο ποῖος νὰ μεταφέρῃ τοὺς περισσότερους ἵνα κερδίσῃ μεγαλειότερον μισθὸν τῆς Χριστιανωσύνης του. Ὁ δὲ ἐπιβλέπων τὰ ἔργα οἰκοδομῆς τοῦ Ναοῦ Ἀρχιτέκτων Τζομῆς, ὅστις πλὴν τῆς ἐπιβλέψεως ἐργάζετο καὶ αὐτοπροσώπως ὡς κτίστης καθ' ὅλον τὸ διάστημα, δὲν ἐδέχθη παρὰ τοῦ Ταμίου τῆς ἐπὶ τῶν ἔργων Ἐπιτροπῆς ἀειμνήστου Παπαχριστοδούλου περισσότερον τῶν πέντε γροσίων ἡμερομίσθιον ὅσα ἐλάμβανον καὶ οἱ ἄλλοι κτίσται εἰπὼν χαρακτηριστικῶς τὰ ἑξῆς:

«Ἐφ' ὅσον οἱ κτίσται πληρῶνονται μὲ ἡμερομίσθιον πέντε γροσίων καὶ ἐγὼ δὲν πρέπει νὰ πληρωθῶ περισσότερον διότι, ὅσες ὥρες δούλευαν αὐτοὶ εἰς τὸ Χαϊρέτι (ἀγαθοεργία) τόσες ἐδούλευα καὶ ἐγώ».

Τόση ἦτο ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ συνοχὴ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ὥστε νέα ζωὴ, νέα πρόοδος καὶ νέος πολιτισμὸς ἀνεπτύχθη ἐν αὐτῷ.

Ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ σχολεῖον εἰς τὸ ὅποιον ἐμορφώνετο ἡ νέα γενεά, ἐσφυρηλάτει χαρακτηριστικὰς Ἑλληνοπρεπεῖς καὶ Χριστιανοπρεπεῖς, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ κατὰ τὰς ἐορτὰς Χριστιανικαὶ τελεταὶ ἐχάριζον εὐτυχεστάτην ζωὴν εἰς τοὺς κατοίκους ὡς ἀποτελοῦσαι σταθμοὺς ὅχι μόνον ἐκτελέσεως Θρησκευτικῶν καθηκόντων, ἀλλὰ καὶ ἀναπαύσεως, χορῶν καὶ διασκεδάσεων.

Ἡ ἐκπαίδευσις ἐν τῷ χωρίῳ ἔφθασεν εἰς σημεῖον, ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τετραετοῦς Διδασκαλίας τοῦ ἐξ Ἀδίσσης εὐρύμαθους διδασκάλου καὶ ἀρίστου ψάλτου Ἀποστόλου Λαζάρου Βασιλειάδου (1) (1871—1875) νὰ διδάξῃ ἐν τῇ λειτουργούσῃ τρίτῃ τάξει ἑξαταξίου Γυμνασίου καὶ Ὁμήρου Ὀδύσειαν μετὰ πλήρους συντακτικοῦ καὶ ἀναλυτικοῦ περιεχομένου ὡς καὶ Βυζαντινὴν Μουσικὴν καὶ ν' ἀναδείξῃ πολλοὺς δημοδιδασκάλους μεταλαμπαδευτὰς τῶν φώτων τῆς Παιδείας εἰς τὰ πέριξ χωρία.

Στοιχεῖα τοῦ ἀναπτυχθέντος ἰδίου πολιτισμοῦ ἐν τῷ χωρίῳ, ἀπὸ τῆς διοικητικῆς, οἰκονομικῆς, ὑγειονομικῆς, Ἑθνικῆς καὶ

Θρησκευτικῆς ἀπόψεως καθίστων πραγματικὴν ἀπόλαυσιν τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον.

Δὲν θέλω μὲν νὰ ἐπεκταθῶ εἰς λεπτομερεῖς περιγραφὰς τῶν διοικητικῶν, ἐκπαιδευτικῶν καὶ οἰκονομικῶν μέτρων τῶν ὁποίων ἡ ἐφαρμογὴ ἐπεκράτει ἐν τῷ χωρίῳ ὡς καὶ τῶν τελετῶν καὶ Πανηγύρεων, δὲν δύναμαι ὁμως νὰ παραλείψω νὰ παραστήσω συνοπτικὴν εἰκόνα τούτων, παραθέτων κατωτέρω τὰ ἀκόλουθα:

Πανηγύρεις - Ἑορταί.

Πλὴν τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητρικῶν Ἑορτῶν, οἱ κάτοικοι Κοροξένης ὡς καὶ οἱ λοιποὶ Ἑλληνες τοῦ Πόντου ἐώρταζον μὲ τελετὰς καθ' ἃς ἐξεπληρῶνοντο καὶ κοινωνικαὶ ὑποχρεώσεις δι' ἐπισκέψεων ἐπὶ ὀνομαστικαῖς ἐορταῖς, ὅλας τὰς ἐορτὰς τὰς ἐχούσας κατὰ τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς Κανόνας ἀργίαν καὶ ἐτέλουν Πανηγύρεις.

Ἐν Κοροξένη ἡ μεγαλυτέρα Θρησκευτικὴ Πανήγυρις ἐτελεῖτο τὴν 23ην Ἀπριλίου, ἡμέραν τοῦ φερωνύμου κεντρικοῦ Ναοῦ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, καθ' ἣν συνεκεντρῶνοντο πολυπληθεῖς προσκυνηταὶ ἐκ διαφόρων χωρίων τῆς ἐπαρχίας καὶ ἄλλων ἐπαρχιῶν.

Κατὰ τὴν Θρησκευτικὴν τελετὴν τῆς ἡμέρας ταύτης ἐπηκολούθουν αἱ καθ' ὁμάδας πομπαὶ ἐπισκέψεων μὲ τὴν ἀθάνατον λύραν τῶν φιλοξενουμένων προσκυνητῶν εἰς συγγενικὰς οἰκογενεῖας καὶ λοιπὰς τοιαύτας, ὅπου ἂν ὑπῆρχε μέλος φέρων τὸ ὄνομα «Γεώργιος», ἵνα συγκεντρωθῶν τὸ ἀπόγευμα ὅλοι εἰς τὸ κέντρον τοῦ χωρίου «σοῦ Τζεφέρ τ' ἁλῶν» ἢ «σοῦ Ἐχτιέρ τ' ἁλῶν» διὰ νὰ ἀρχίσῃ μὲ ὄλην τὴν μεγαλοπρέπειάν του ὁ Ποντιακὸς χορὸς μὲ παραλλαγὰς Ἑθνικῶν παραδόσεων καὶ τοῦ ἀθανάτου Πυρριχίου (σέρα ἢ λάζικος). Ἡ ἀναχώρησις τῶν ξένων ἐγένετο τὴν ἐπομένην.

Ἄλλ' ὅ,τι ἐγένετο εἰς Κορόνιξαν κατὰ τὴν Θρησκευτικὴν ταύτην πανήγυριν, μὲ τὴν ἰδίαν αἵγλην ἐτελοῦντο καὶ αἱ Θρησκευτικαὶ καὶ μὲ ἐμπορικὴν μορφήν ἐξῆς πανηγύρεις τῶν 29 χωρίων.

1) Ἀδισα, τῆς Ἀναλήψεως-κινητὴ Ἑορτή, 2) Μαυρενᾶ, τοῦ Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου), 3) Αὐλιὰνα καὶ Σαραντάρ', τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος 27 Ἰουλίου, καὶ 23 Ὀκτωβρίου εἰς Αὐλιὰνα τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, 4) Ἀμπρικάντων, τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου 8 Σεπτεμβρίου, 5) Ἑνορία Μουσκέντων (Ἀμπρίκ) τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, 6) Ἑνορία Παγαράντων, τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, 21 Νοεμβρίου, 7) Ἑνορία Γετηζέντων, τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, 8) Ἑνορία Τσαπούκ, τῶν Ἀγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων 9 Μαρτίου καὶ εἰς ἄλλα χωρία κατ' ἄλλας ἐορτὰς μὲ τὴν ἰδίαν αἵγλην.

Καὶ κατὰ τὰς ἐορτὰς ταύτας καὶ τὰς λοιπὰς τοιαύτας ὅσοι τῶν κατοίκων Κορόνιξας δὲν μετέβαινον ὡς προσκυνηταὶ εἰς τὰς ἐκτὸς τοῦ χωρίου Πανηγύρεις καθ' ἑκάστην τῶν ἐορτῶν ἐκκλησιάζοντο μὲν εἰς τὸν κεν-

(1) Ὁ Ἀπόστολος Α. Βασιλειάδης ἡ Λαζαρίδης μετὰ τὰς εἰς Ἀδισαν πρώτας σπουδὰς του παρὰ τῷ τότε διδασκάλῳ Ροδοκανάκῃ, ἀπεστάλη καὶ εἰς Ἀργυροπόλιν, ἐκεῖθεν δὲ παρὰ τοῦ ἐξ Ἀδίσσης καταγομένου Μητροπολίτου Νικοπόλεως Πανιερωτάτου Χατζῆ Ἰερομῆα εἰς Καρασὸντα ὅπου ἀπεπεράτωσε τὰς σπουδὰς του κατὰ τὴν ἐποχὴν Βαλαβάνη καὶ Σκυρίδωνος Κυπραίου.

τρικὸν Ναὸν τοῦ χωρίου, μετὰ τὴν ἀπόλυ-
σιν ὁμῶς τῆς Θείας Λειτουργίας ὁλόκληρον
τὸ ἐκκλησίασμα μετέβαινεν εἰς φερώνυμον
παρεκκλήσιον τοῦ χωρίου (τοιαῦτα ὑπάρχον
ἐν Κοροξένη πολλά ὡς ὁ Ἀηλίας, ὁ Ἀεθό-
δωρον, ὁ Ἀεκυπριανόν, ὁ Ἀεκωνσταντῖνον,
ἡ Ἀεπαρασκευή, ὁ Ἀένες ὁ Θεολόγος, ὁ
Ἀένες ὁ Πρόδρομος, ὁ Ἀεστοφόρος, ἡ Ἀε-
μαρίνα, ὁ Ἀεμπαύλον καὶ ἄλλαι) ὅπου ἐγί-
νετο ἡ εἰθισμένη παράκλησις καὶ ἐκεῖθεν
ἤρχιζον αἱ ἐπισκέψεις τῶν ὀνομαστικῶν ἐορ-
τῶν μὲ ἐνοργάνους διασκεδάσεις καὶ χοροὺς.
Ἵνα δὲ καταστούν χαριέστεραι αἱ ἐπισκέ-
ψεις συνεκεντρώνοντο κατόπιν προσυνεννοή-
σεως πολλοὶ ὁμοῦ εἰς οἰκίας ἐορτάζοντος
καὶ διεσκέδαζον ὁλοκλήρους ὥρας, προκα-
λοῦντες οὕτω τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ ἐορτά-
ζοντος ἀντὶ δυσφορίας διότι ἡ πρᾶξις τῶν
ἐθνεωρεῖτο τιμητικὴ δι' αὐτόν.

Παράλειψις θὰ ἦτο ἂν δὲν παρετίθετο
ἐνταῦθα καὶ ἡ ἐξῆς ἀξιοσημείωτος διασκέ-
δαισις:

Ὁ Δημήτριος Ἀμαραντίδης, πατὴρ τοῦ
δημοδιδασκάλου κατοικοῦ σήμεραν Κομνη-
νάδων Καστορίας, Γεωργίου Ἀμαραντίδου,
εὐσεβῆς Χριστιανὸς τοῦ χωρίου μας, ἀγράμ-
ματος μὲν, ἀλλὰ τύπος κωμικοῦ, μὲ ἀφάν-
ταστον εὐστροφίαν πνεύματος καὶ γλώσσης,
ἐόρταζε κατ' ἔτος τὴν ὀνομαστικὴν του ἐορ-
τὴν, τὴν 26ην Ὀκτωβρίου μὲ ἐπιβλητικότητα.

Κατ' ἔτος τὴν ἡμέραν αὐτὴν ὁ Παπα-Χρύ-
σανθος Συμεωνίδης ἡ Σιάχ μετὰ τὴν ἀπό-
λυσιν τῆς Ἐκκλησίας ὁδηγεῖ πολλοὺς τῶν
Ἐκκλησιαζομένων εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἐορ-
τάζοντος Δημητρίου Ἀμαραντίδου, διὰ νὰ
προκαλέσῃ χαριτολογία καὶ ἀστεία του πρὸς
ἀπόλαυσιν τῶν ἐτοιμολογῶν του.

Ὁ Δ. Ἀμαραντίδης τοὺς ὑπεδέχετο μὲ ὁ-
λας τὰς περιποιήσεις, δὲν ἤξευρεν ὁμῶς πῶς
ν' ἀνταποδώσῃ τὰ ἴσα εἰς τὸν Χατζῆ Παπα-
Χρυσάνθου. Ἐπὶ ἔτη τὸ ἐσκέπτετο καὶ δὲν
ἐγνώριζεν ἂν καὶ πότε τιμᾶται ἡ μνήμη Ἀ-
γίου Χρυσάνθου.

Ὅταν ὁμῶς ἔμαθεν ὅτι τὴν 19η Μαρ-
τίου τελεῖται ἡ μνήμη τοῦ Χρυσάνθου,
ἔστρωσεν ἐν τῇ μνήμῃ του τὸ σχέδιόν του,
χωρὶς νὰ τὸ ἀνακοινώσῃ εἰς κανένα.

Τὴν 19ην Μαρτίου τοῦ ἐπομένου ἔτους
ἐνῶ ὁ Παπα-Χρυσάνθος ἦτο ἑτοιμὸς νὰ με-
ταβῇ εἰς γεωργικὰς του ἐργασίας, ἀκούει
τοὺς κώδωνας τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἤχουν ζωη-
ρῶς. Ἐκπληκτὸς βάλλει τὰ ἐορτερά του
ῥάσα καὶ φθάνει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Δὲν
ἤργησε βεβαίως ν' ἀντιληφθῇ περὶ τίνος
ἐπρόκειτο ὅταν εἶδε τὸν γέροντα Δημήτριον
Ἀμαραντίδην (1) νὰ ἑξακολουθῇ τὴν κωδο-
νοκρουσίαν εὐθυμα καὶ ζωηρά.

(1) Ὁ ἀγράμματος πῶτος γέρον δὲν ἐθαυμάζετο
μόνον δ' ἂν τὰ εὐθυμα ἀστεία του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς
προχείρους μὲν ἀλλὰ σοφὰς λύσεις τὰς ὁποίας ἔδι-
δεν εἰς ὑποθέσεις: Μία ἀπὸ τὰς πολλαπλὰς τοιαύ-
τας ἦτο καὶ ἡ ἐξῆς: Ὁ πλουσιώτερος τοῦ χωρίου
Ἀμρικάντων Στεφάνος Γαλταΐδης, ὁ ἐπιλεγόμενος
Στεφάν-ἀγᾶς, δὲν εἶχε υἱὸν καὶ ἐζήτησε νὰ παρα-
λάβῃ τὸν μέλλοντα σὺζυγον τῆς θυγατρὸς του ἐσώ-
γαμβρον. Ὡς τοιοῦτον ἐθεώρησε κατέλληλον τὸν

Εἰς ἐρώτησίν του, τί τρέχει; Ὁ μπάρμπα
Δημήτριος τοῦ ἀπαντᾷ: «Πάντα Ἀεδημήτρ,
κ' ἔχομε. Ἐχομε καὶ Ἀεχρύσανθον»: (Δὲν
ἐορτάζομε πάντοτε τὸν Ἀεδημήτρην. Ἐορ-
τάζομεν καὶ τὸν Ἀεχρύσανθον).

Τοῦτο ἤρκεσεν εἰς τὸ νὰ γίνῃ τελετὴ
παρακλήσεως μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ὁποίας
νὰ διασκεδάσουν ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν καὶ
μέχρι βαθείας νυκτὸς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ
Παπᾶ Χρυσάνθου πολλοὶ Κοροξενοὶ μὲ πλή-
ρη Χριστιανικὴν ἀγάπην καὶ νὰ καθιερωθῇ
ἐκτοτε ὡς ἡμέρα ἀργίας διὰ τοὺς Κοροξε-
νοὺς ἡ 19η Μαρτίου ἡμέρα τοῦ Ἀγίου Χρυ-
σάνθου.

Ὅλα τὰ ἔθιμα τοῦ χωρίου προσέδιδον
εἰς τὰς Ἐορτὰς πλήρη Χριστιανικὸν χαρ-
κτῆρα, ἰδίᾳ δὲ τὰ τῆς μεγάλης ἐορτῆς τοῦ
Πάσχα.

Κατ' αὐτὴν, ἵνα γίνῃ ἡ προπαρασκευὴ
διὰ τὸν ἐορτασμόν, δὲν ἤρκει διακόσμησις
τῶν κατοικιῶν καὶ τῶν ἀτόμων ἀλλὰ καὶ ὁ
ἐξαγνισμὸς τῶν ψυχῶν.

Πρὸς τοῦτο, ἐκάστην Μ. Πέμπτην καὶ
Μ. Σάββατον ἐπεδιώκετο συνδιαλλαγὴ τῶν
ἐν διαστάσει τυχὸν εὐρισκομένων γειτόνων
καὶ ἐδίδοντο ἐπισκέψεις εἰς πενθούσας οἰκο-
γενείας ἵνα τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἀζιω-
θοῦν τοῦ ἀσπασμοῦ μὲ τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη».
Ἐμπρακτον δὲ ἐκδήλωσιν τῆς συμφιλώ-
σεως παρίστανεν ὁ χαιρετισμὸς κατὰ τὴν
ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως, ὁ ὁποῖος ἐγίνετο
ὡς ἐξῆς.

Κατὰ τὴν ἔξοδον τῆς πομπῆς τῆς Ἀνα-
στάσεως ἐκ τῆς ἐκκλησίας ὁλόκληρον τὸ ἐκ-
κλησίασμα, προπορευμένων τῶν σημαίων,
ἐξαπτερύγων καὶ εἰκόνων, ἐπομένων δὲ τῶν
ιερέων καὶ ψαλτῶν καὶ ἀκολουθοῦντος τοῦ
λαμπαδηφόρου πλήθους, ἀφοῦ περιήρχετο τὸν
περίγυρον τῆς ξυνωρίδος τῶν Ἀγίων Τεμε-
νῶν (Ἀγίου Γεωργίου καὶ Κοιμήσεως τῆς
Θεοτόκου) κατέληγεν εἰς τὴν δυτικὴν πλευ-

Κωνσταντῖνον Ἐξακουσιδὴν, υἱὸν τοῦ ἐκ τοῦ χωρίου
Κορόνιζα Παπᾶ Διαμαντῆ, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἄλλων
ἐζήτησε τὴν χεῖρα τῆς θυγατρὸς του. Πρὸς τοῦτο
ἐπεσκέφθη τὸν Παπᾶ Διαμαντῆ καὶ τοῦ ἀνεκοί-
νωσε τὸν σκοπὸν του μὲ τὴν ἐλπίδα διὰ δὲν θὰ
εἶχεν ἀντίρρησην.

Λιποκυθήσας, μετὰ τῶν δύο, ἐθελῶς ἐπὶ τούτῳ
συζητήσεως, καθ' ἣν ὁ μὲν ἐζήτησε νὰ πάρῃ τὴν
νύμφην εἰς τὸ σπίτι του, ὁ δὲ ἐζήτησε τὸν γαμβρὸν
ἐσώγαμβρον, ὁ ΓεροΔημήτριος ὅστις παρηκολούθη-
τὴν συζήτησιν προσποιούμενος διὰ δὲν προσέχει ἐσι-
γοτραγοῦδει τὴν φιλοσοφικὴν παροιμίαν τῶν προ-
γόνων μας «γαμβρὸς υἱὸς κ' ἵ γίνεται καὶ θυγατέρα
νύμφη», ἦτοι: ὁ υἱὸς γαμβρὸς δὲν γίνεται, οὕτε δὲ
καὶ ἡ θυγατέρα νύμφη.

Ὁ Στεφάν ἀγᾶς, ἐνῶ ἐπέμεναν εἰς τὰς ἀπόψεις
του καὶ εἶχεν ἀπόφασιν νὰ μεταβῇ τὸ συνοικέ-
σιον ἂν δὲν ἐδίδετο ὡς ἐσώγαμβρος ὁ υἱὸς τοῦ Παπᾶ
Διαμαντῆ, ὡλὶς ἤκουσε τὸν γέροντα Δημήτριν νὰ τοῦ
ὑπενθυμίσῃ μὲ προσποιητὸ σιγοτραγοῦδος τὴν παροι-
μίαν αὐτήν, κατέστειλεν τὸν ἐγωισμόν του, ἡλλάξεν
ἀμέσως γνώμην καὶ ἀφ' οὗ συνεχάρη τὸν Ἀμαραντίδην
λέγει εἰς τὸν Παπᾶ Διαμαντῆν:

Καὶ τοὺς δύο μὲς ὑπενθύμησεν ὁ Ἀμαραντίδης
διὰ θὰ ἐστεκόμεθα ὑψηλότερα ἂν ἀφήσωμεν τοὺς
ἐγωισμοὺς καὶ σκεφθῶμεν λογικά. Ἐγὼ δὲν ἐξῆ
πλῆθυν ἀντίρρησην νὰ δώσω τὴν κόρην μου εἰς τὸν
υἱόν σου ὡς νύμφην τοῦ σπιτιοῦ σου. Καὶ ἐγὼ ἡ-
λόγησα τὸ συνοικέσιον, εἶπεν ὁ Παπᾶ Διαμαντῆς, καὶ
ἤρχισεν ἡ διασκέδαισις.

ρὰν τοῦ Ναοῦ ὅπου μετὰ τοὺς αἰῶνες «Πάσχα ἱερὸν ἡμῖν σήμερον κ.λ.π.» ψαλλομένου τοῦ Δοξαστικοῦ «Ἀναστάσεως ἡμέρα» ἐγίνετο μετ' εὐλαβείας ἡ προσκύνησις τῆς Ἀναστάσεως.

Ἐκαστος τοῦ ἐκκλησιάσματος ἀφοῦ προσεκύνει τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡσπάζετο τὴν χεῖρα τοῦ ἱερέως ὡφείλε νὰ λάβῃ θέσιν παραπλευρῶς τοῦ τοῖχου τοῦ Ναοῦ ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου ἵνα ὁ δεύτερος δώσῃ ἀσπασμόν εἰς τὸν πρῶτον μὲ τὸν χαιρετισμόν «Χριστὸς ἀνέστη» καὶ ἀφοῦ λάβει τὸν ἀντιχαιρετισμόν «ἀληθῶς ἀνέστη» λαμβάνει θέσιν πλησίον του, ὁ τρίτος εἰς τὸν πρῶτον καὶ δεύτερον, ὁ τέταρτος εἰς τὸν πρῶτον, δεύτερον καὶ τρίτον καὶ οὕτω καθέξῃς μέχρις ὅτου ἐπροσκύνηι καὶ ἔδιδεν οὕτω τὸν ἀσπασμόν τῆς Ἀναστάσεως ὁλόκληρον τὸ Ἐκκλησίασμα. Ἄν δὲ τυχὸν ἀπέφυγέ τις τὸ προσκύνημα καὶ τὸν χαιρετισμόν, ἐφωρᾶτο ὅτι δὲν ἔχει συνδιαλλαγή καὶ ἐτιμωρεῖτο μὲ τὸν χαρακτηρισμόν «ἀνάξιος».

Τοὺς σταθμοὺς τούτους ἀπολαύσεως χαρᾶς καὶ εὐδαιμονίας τῶν κατοίκων, συμπληρῶν καὶ τὰ διοικητικὰ ἔθιμα καὶ μέτρα, τὰ ὅποια, ἀφ' ἐνὸς μὲν προελάμβανον διενέξεις μετὰ τῶν κατοίκων καὶ ἐχαρίζον εὐχαρίστους στιγμὰς ἐπικοινωνίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξησφάλιζον τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς κοινότητος καὶ ἐξυπηρέτησιν τῶν κοινῶν ἀναγκῶν καὶ συμφερόντων τῶν κατοίκων.

Διὰ νὰ παραστήσωμεν συνοπτικὴν εἰκόνα τῆς τοιαύτης προόδου καὶ πολιτισμοῦ αὐτῶν, παραθέτομεν τὰ ἐξῆς ἔθιμα καὶ μέτρα.

1) **Ἐκπαιδευτικά.**— Διὰ τὴν δημιουργίαν πόρων καὶ τόνωσιν τῆς φιλομουσίας, ἡ σχολικὴ Ἐφορεία καθ' ἐκάστην 30ὴν Ἰανουαρίου ἡμέραν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ὠργάνωνε πάνδημον τελετὴν γραμμάτων, τὴν ὁποίαν ἐπικολούθει ἔρανος καὶ λαχεῖον ὑπὲρ τοῦ σχολικοῦ ταμείου, καθ' οὗς σπουδαία ἡγείρετο ἀμιλλα γενναιοδωρίας.

2) **Ὑγειονομικά.**— Καθαριότητος. Καίτοι τὸ κλίμα τοῦ χωρίου ἦτο ἐξαιρετικὸν λόγῳ τῆς ὑπομετρικῆς θέσεως αὐτοῦ, τῶν πλουσίων καὶ διαυγεστάτων ὑδάτων, τοῦ ὀξυγόνου τὸ ὁποῖον ἐσκόρπιζον οἱ ἐναγκαλιζόμενοι τὰς ἐνορίας πευκῶνες, ἐπεκράτει καὶ τὸ ἔθιμον νὰ ἀπορρίπτονται ὑποχρεωτικῶς ἀντικείμενα προσβληθέντων ὑπὸ λιμῶδους νόσου οἰκογενειῶν εἰς κρημνόν, ἐπωνομαζόμενον «Τῇ Χαμνίας τὸ παῖρ» ἦτοι (ὁ κρημνὸς τοῦ τύφου), ὅπου τὰ μὲν εἶδη ὑφασμάτων κατεκαίοντο, τὰ δὲ λοιπὰ ἀντικείμενα παρεσύροντο ὑπὸ τοῦ ρεύματος τῶν ὀμβρίων ὑδάτων εἰς τὸν παραπόταμον ὅστις διήρχετο διὰ τοῦ βάρους τοῦ κρημνοῦ.

3) **Ἀσφαλείας.**— Διὰ θερισμόν τῶν λειβαδίων τὰ ὅποια ἐφυλάττοντο ἐπιμελῶς ὑπὸ τῶν ἀγροφυλάκων τῆς κτηματικῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου καθωρίζετο ἡμέρα ὁμαδικῆς μεταβάσεως διὰ θερισμόν, ἥτις ἐγνωστοποιεῖτο ἀφ' ἐσπέρας διὰ κήρυκος καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν πρῶτ' ἐκτελείοντο οἱ πρὸς τὰ λειβάδια

δρόμοι ἀπὸ θεριστάς. Οὕτω ἡ ἡμέρα αὕτη ἐπαρουσίαζεν ὄψιν πανηγυρισμοῦ καὶ ἐγίνετο ἡ ἐργασία μὲ χαρὰν, γέλια καὶ διασκεδάσεις.

4) **Παραθερισμοῦ.**— Καὶ ἡ 29ῃ Ἰουνίου ἐκάστου ἔτους καθ' ἣν ἐγίνετο ἡ ὁμαδικὴ ἄνδρος εἰς θέρετρα (Παρχὰρ) καὶ ἡ 15ῃ Αὐγούστου καθ' ἣν ἐγίνετο ἡ ὡσαύτως ὁμαδικὴ κάθοδος, ἐπαρουσίαζον ὄψιν πανηγυρισμοῦ.

5) **Ξυλεύσεως.**— Ζωηρότερος ἦτο ὁ πανηγυρισμὸς καὶ κατὰ τὴν ὁμαδικὴν μετάβασιν εἰς τὰ δύο ἀπέναντι ἀλλήλων δάση τὰ ὅποια ἐπιμελῶς ἐφυλάσσοντο ὑπὸ δασοφύλακος, πρὸς περισυλλογὴν ξηροκλάδων τῶν πεύκων καὶ καρπῶν αὐτῶν τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον «μομότσα» ἦτοι κουκουνάρια διὰ καύσιμον ὕλην, ὅποτε ἐπρομηθεύετο ἐκάστη οἰκογένεια καὶ τὸ ἀπαιτούμενον διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῆς δαδίον διὰ προσάναμμα ἢ φωτισμόν διὰ τὰς ἐνδεεῖς.

Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐπεκράτησεν ἀπὸ τῆς περιώσεως τῶν δύο πευκῶνων «Τζακαλάντων» καὶ «Ἀλατόμ» περὶ τῶν ὁποίων γίνεται μνεία εἰς τὸ μέρος ὁρεογραφία τῆς παρουσίας πραγματείας, ὕστερον ἀπὸ τὴν τελειάν ἀπογύμνωσιν τῆς δασοσκεπτοῦς ὁλοκλήρου κτηματικῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου ἡ ὁποία ἐγένετο κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν μεταλλείων δι' ἐκκαμίνευσιν τῶν μετάλλων.

Εἰς τὴν προφύλαξιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν δένδρων τῶν δασικῶν τούτων ἐκτάσεων μεγάλως συνετέλεσεν ἡ αὐστηρότης τῶν μέτρων τὰ ὅποια ἐφήρμοσεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ὁ ἐκ τῆς οἰκογενείας Γ'ιακειμὸγλου προερχόμενος Χατζῆ Ἐλευθέριος Ἐλευθερόπουλος (Κούκουλον).

Διὰ τὴν διατήρησιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν διοικητικῶν τούτων μέτρων καὶ ἐθίμων τὸ χωρίον ἐδιοικεῖτο ὑπὸ Συμβουλίου μὲ μικτάρχην, ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ Σχολικῆς ἐφορίας. Εἰς ταῦτα μετεῖχε κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ὁ ἱερεὺς.

Ὑπὸ τῶν συμβουλίων προσελαμβάνοντο οἱ διδάσκαλοι, οἱ ἀγροφύλακες, οἱ δασοφύλακες, οἱ βουκόλοι βοῶν καὶ οἱ τοιοῦτοι λοιπῶν μεγάλων ζώων καὶ οἱ βοσκοὶ ποιμνίων προβάτων καὶ ἀρνίων.

Τὰς εὐτυχεῖς ταύτας ἡμέρας ὁμονοίας, καλῆς διοικήσεως, προόδου καὶ εὐημερίας διεδέχθησαν κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετηρίδα ἡμέραι χαλαρώσεως τοῦ πρὸς τὰ κοινὰ ἐνδιαφέροντος καὶ διχονοίας, αἰτία τῶν ὁποίων ἦτο αἱ εἰς πόλεις ἐγκαταστάσεις ἐμπορευομένων κατοίκων τοῦ χωρίου ἐξ ἐκείνων εἰς οὓς ἐνεπιστεύθη τὸ κοινὸν τὴν διοίκησιν καὶ ἡ λόγῳ ταύτης στrophὴ αὐτῶν εἰς ἄλλας κατευθύνσεις. Καὶ οὕτω ἡ διαλυτικὴ ἐπίδρασις τῆς τοιαύτης κατευθύνσεως ἐμείωσε τὸ ἐνδιαφέρον των, τόσον πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νέας γενεᾶς τοῦ χωρίου, ὅσον καὶ πρὸς τὴν διατήρησιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων κοινῆς ὠφελείας.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἔχει παρουσιάσει τοιαύτην κακοδαιμονίαν, ὥστε, ὅχι μόνον οὐ-

δεμία πρόοδος ἔκτοτε ἐσημειώθη εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ ὑπὸ τῶν προγόνων θεμελιωθείσα τοιαύτη διετηρήθη ἀκμαία.

Ἡ τοιαύτη χαλάρωσις ἐπέφερε καὶ οἰκονομικὴν ἔτι δυσπραγίαν εἰς τὸ χωρίον καὶ ἤρχισεν ἡ μετοίκησις εἰς Ρωσσίαν ἰδίᾳ δὲ μετὰ τοὺς Ρωσσοτουρκικοὺς πολέμους τοῦ 1853 (Κριμαϊκοῦ—Συνθηκολόγησις Σεβαστουπόλεως) καὶ 1877—78 (Συνθήκη Ἀγ. Στεφάνου) ὥστε κατὰ τὴν πρώτην δεκαετίαν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος ὁ πληθυσμὸς τοῦ χωρίου ἡλαττώθη ὑποβιβασθεὶς εἰς 50 περίπου οἰκογενείας.

Βεβαίως, κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο καθ' ὃ ἐπεκράτησεν ἡ χαλάρωσις τοῦ ἐνδιαφέροντος πρὸς τὰ κοινὰ δὲν ἔπαυσαν νὰ εὐρεθοῦν πατριῶται μὲ πραγματικὸν ἐνδιαφέρον καὶ φιλοπατρίαν, πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἐπεχειροῦν νὰ ἀσκήσουν ἔλεγχον ἢ ν' ἀναλάβουν τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν, τὸ ἐπιβάλλον ὁμῶς τῶν ἰθυνόντων ἦτο εὐστροφότερον καὶ ἐπεκράτουν οὔτοι πρὸς ζημίαν τοῦ τόπου.

Κατὰ μίαν μάλιστα συγκέντρωσιν εἰς τὸν περίβολον τῆς Ἐκκλησίας ὅπου ἦσαν τὰ Νεκροταφεῖα, καθ' ἣν ἐγένετο ἔλεγχος τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ μπάρμπα Γιώργης Ὁρφανίδης, ἐνθυμηθεὶς τὰ πρὸς τὰ κοινὰ, τὰ ἐκκλησιαστικά καὶ σχολικά ἐν γένει πράγματα ἐνδιαφέρον τῶν προγόνων, ἀνέκραξε ἀποταθεὶς πρὸς τοὺς τάφους: «Οἱ ζωντανοὶ δὲν καταλαβαίνουν. Δὲν ἀκούτε καὶ σεῖς οἱ πεθασμένοι ποὺ τὰ ἐθεμελιώσατε;» ὅτε ἠκούσθη νὰ ἐρωτηθῇ «καὶ ποία εἶνε ἡ διαφορὰ τῆς σημερινῆς καταστάσεως ἀπὸ τὴν τῆς παλαιᾶς;» οὗτος ἀ-

πήντησεν. «Ἡ μόνη διαφορὰ μας εἶνε ὅτι ἐκεῖνοι μὲν κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Ναοῦ συνηγωνίζοντο ποῖος νὰ κάμῃ μεγαλειτέραν ἀγαθοεργίαν (χαῖρετ) ἡμεῖς δέ, ποῖος νὰ ἀποφύγῃ τὴν προσωπικὴν ἐργασίαν (ἀγ-γαρίαν).

Συνέπεια τῆς τοιαύτης καταστάσεως ἦτο νὰ διαιρεθῇ τὸ χωρίον εἰς δύο ἀντιμαχόμενα καὶ συνεχῶς ἀλληλοσυγκρουόμενα μέρη καὶ ἀντὶ νὰ ἐπέλθῃ βελτίωσις εἰς τὰς κοινοτικὰς ἐν γένει ὑποθέσεις ἡ χειροτέρευσις ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καθίστατο αἰσθητοτέρα.

Ἡ νέα γενεὰ παρακολουθοῦσα μετ' ἐνδιαφέροντος τὴν κατάστασιν καὶ βλέπουσα μὲ μεγάλην τῆς λύπην τὸν μαρασμόν, καίτοι ὁ σεβασμὸς τῆς πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους ἦτο μεγάλος, ἐπενέβη μὲ τὴν φιλοπατρίαν πρὸς τὴν ἐξακτῆριζε κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τὸ πρόσχημα ρυθμίσεως τῆς διαφορᾶς τῶν διαμαχομένων, ἀργότερον δὲ δι' ἀντικαταστάσεως τῶν συμβουλίων τῶν ἐκκλησιαστικῶν, σχολικῶν καὶ κοινοτικῶν πραγμάτων.

Ἡ χειρονομία αὕτη τῶν τοιούτων διὰ τὸν τόπον πατριῶτων τῆς νέας γενεᾶς ἐπέφερε βελτίωσιν τῆς ἐν γένει καταστάσεως καὶ ἤρχισε νὰ προάγεται ἔκτοτε βῆμα πρὸς βῆμα ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐνῶ ὁμῶς ἡ διοίκησις τοῦ τόπου ἔφθασε εἰς σημεῖον ὥστε νὰ ἐγγυᾶται ἐπάνοδον τῆς πρὸ πεντηκονταετίας ἀκμῆς, προόδου καὶ πολιτισμοῦ, ἐπῆλθεν ἡ θεομηνία τῆς ἐκ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἐκριζώσεως ὅλων τῶν κατοίκων αὐτοῦ, ἣτις συνεπλήρωσε τὴν καταστροφὴν τῆς πολυπαθοῦς ἀλλὰ καὶ ἐνδόξου, ὡς προείπομεν, γενετείρας μας Κορόνιζας ἢ Κοροξένης.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΝ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΧΑΛΔΙΑΣ (*)

Τοῦ Γ. Θ. ΚΑΝΔΗΛΑΠΤΗ (ΚΑΝΔΗΛΑΠΤΗ)

Κοροξένα ἢ Κορόνιζα (ἢ). Περὶ τῆς κοινότητος ταύτης λίαν ἐπιμελῶς καὶ φιλοπόνως ἔγραψεν εἰς τὸ ἀνά χειρὰς περιοδικὸν (ἀρ. 14 καὶ 17/18) ὁ ἐξ αὐτῆς καταγόμενος Ἀνανίας Νικολαΐδης. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ἔαν πάντες οἱ δυνάμενοι ἔγραφον καὶ διέσωζον τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος τῶν καὶ οὕτω θὰ συνετέλουν εἰς τὴν καθόλου ἱστορίαν τοῦ Πόντου. Εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἔργου τοῦ κ. Νικολαΐδου συνεισφέρομεν καὶ ἡμεῖς τὴν συμβολὴν μας. Ἡ Κοροξένα, ἀρχαῖον χωρίον ἐν τῷ ποταμῷ Ἀμβρικάντων ἢ Τζίζερες ἐκτίσθη κατὰ τὸν Ἰωάννην Π. Ἐλευθεριάδην (Ἱστορία καὶ Στατ. ἐπ. Χαλδίας) ὑπὸ τοῦ ἐκ Τραπεζοῦντος μετὰ τὴν ἄλωσιν φυγάδος στρατηγοῦ Γεωργίου Κόρονος, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος οἰκιστὴς αὐτοῦ. Εἶχε πλούσια μεταλλεῖα ἀργύρου. Τὴν ἀκμὴν καὶ πρόοδον αὐτῆς δεικνύουσιν οἱ ναοὶ καὶ αἱ βρύσεις καὶ ὁδοὶ αὐτῆς. Ὑπῆρξε δὲ μία ἀπὸ τὰς πρώτας κοινότητας,

αἵτινες ἐπρωτοστάτησαν εἰς τὴν διατήρησιν λαμπρῶν σχολείων καὶ διάδοσιν τῆς παιδείας καὶ ἱκανοὶ ἐγγράμματοι αὐτόθεν διεσπάρησαν ἀνά τὴν περιόικον καὶ εἰς τὰς ἐν Μεσοποταμίᾳ ἐκ Χαλδίας Ἑλληνικὰς κοινότητας καὶ διέδωκαν τὸν πόθον τῶν γραμμάτων. Ἐν τῶν διαπεπῶν λογίων τῆς ἐπ. Χαλδίας ἀναφέρεται ὁ πρωθιερεὺς Διαμαντῆς, ἀρχιερ. ἐπίτροπος τοῦ π. ἐκείνου, γράψας ἐν ἀρίστη καλλιγραφίᾳ βιβλίον ἐκκλησ. φύσεως ἀποκείμενον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φρ. Ἀργυρόλεως καὶ τὴν Ἱερὰν λειτουργίαν κατὰ τὸ 1706 καὶ δωρήσας ταύτην τῷ Ἀρχιεπ. Χαλδίας Φιλοθέῳ Καστελιώτῃ καὶ εὕρισκομένην ἐν τῷ Μητροπ. ναῷ τῆς Ἀργυρόλεως. Ἡ Κορόνιζα ἐγέννησε καὶ τὸν ἄρχοντα Παναγιωτάκην Ἀβραμίδην Ἐξακουστόν, καπουκεχαγιᾶν τῶν Πατριαρχείων Ἱεροσολύμων καὶ Ἀντιοχείας παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ καὶ εὐνοούμενον τοῦ Σουλτάνου Μετζήτ καὶ περὶ οὗ ἐπιφυλάσσομαι νὰ γράψω ἰδιαιτέραν μονογραφίαν, ὥς ἀνδρὸς ἐργασθέντος καὶ διὰ τὴν γενεθλίον αὐτοῦ πατρίδα, ἐπαρχίαν Χαλ-

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον.

δίας, Ἐκ τούτου κατάγονται καὶ οἱ ἐν Τρα. πεζοῦντι καὶ Ἑλλάδι Ἑξακουστίδαι ἔμποροι.

Κουρι (τό). Χωρίον μὲ 22 οἰκογενεῖας ὁμογενεῖς ἐν τῇ περιφερείᾳ μὲ ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων.

Κοζλεριάντων (τό). Μία ἐκ τῶν ἑπτὰ ἐνοριῶν τῆς Σάντας μὲ 50 ὁμογενεῖς οἰκογενεῖας καὶ τὸν ναὸν τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Οἱ κάτοικοι δραστήριοι καὶ ἐνεργητικοὶ διέπρεψαν καὶ εἰς τὰ γράμματα καὶ τὸ ἐμπόριον. Τὸ Κοζλεριάντων εἶναι πατρὶς τοῦ ἄλλοτε βουλευτοῦ τῆς Γεωργίας καὶ ἤδη ἐν Ἑλλάδι πολιτευομένου ἱατροῦ κ. Ἰωάν. Πασαλίδου καὶ τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ μου Φιλίππου Χειμωνίδου, ἀνδρῶν δρασάντων διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς πατρίδος των Σάντας.

Κιμπατούρ (τό). Χωρίον ὁμογενὲς ἐκ 50 οἰκογενειῶν τοῦ τμήματος Χερροϊάνων, κείμενον ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῆς Τάρατζας μὲ ναὸν τοῦ Ἀγίου Νικολάου.

Κορτσάφ (τό). Ἀρχαῖον χωρίον ἐν Χερροϊάνοις ἐπὶ παραποταμῷ τοῦ Λύκου μὲ 700 τ. οἰκογενεῖας. Ἄλλοτε ὑπῆρξεν ἔδρα τῆς ἐπισκοπῆς Χερροϊάνων μετὰ ναοῦ καταστραφέντος. Ἐχει πλεῖστα ἐρείπια ναῶν καὶ μνημείων, ὡς διεπίστωσα κατὰ τὸ 1915, ὅτε ὑπηρέτουν ὡς ὑπαξιωματικὸς τοῦ ἐκεῖ ἐργατικοῦ τάγματος. Οἱ κάτοικοι Ἕλληνες ἐκτουρκεύσαντες διετήρησαν πολλὰς χριστιανικὰς συνηθείας εἰς τοὺς γάμους καὶ τὰς πανηγύρεις των καὶ αἱ γυναῖκες των εἶναι ἐξόχου καλλονῆς.

Κουρτιάντων (τό) μὲ 10 ἑλλ. οἰκογενεῖας εἰς ποτ. Γιαγλήτερες.

Κρώμνη (ἡ) κοινῶς Κρώμ' καὶ τουρκ. Κορώμ, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας, ὑπαγομένη εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν Τορούλ μὲ ἔδραν τὴν Ἀρδασαν, ἐξ ἧς ἀπέχει 8 ὥρας καὶ 5 τῆς Ἀργυρόλεως καὶ 16 τῆς Τραπεζοῦντος. Συνφικισθὴ ἐκ τῆς ἐν Παφλαγωνίᾳ Κρώμνης, ὡς λέγει καὶ ὁ Ὅμηρος «Κρώμναν τε, Αἰγιαλὸν καὶ ὕψηλους Ἐριθύνους». Ἡ Κρώμνη κεῖται ἐν εὐρείᾳ κοιλάδι καὶ ἐπὶ λόφων καὶ διαρρέεται ὑπὸ πολλῶν ρυακίων, ἅτινα σχηματίζουν τὸ ποτ. Κρώμνης καὶ πηγάζουσιν ἐκ τῶν ὑψωμάτων Ἀγ. Ζαχαρίου, Καβελάκ, Κασκαρίων. Εἶχεν ἄλλοτε 1000 οἰκογ. ἢ 6000 ψυχὰς ἀπάσας ὁμογενεῖς, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους περιστάσεις γενομένων μεταναστεύσεων περιορίσθη εἰς 350 οἰκογ. Διαιρεῖται δὲ εἰς τὰς ἐξῆς ἐνορίας 1) Σιαμανάντων 2) Μαντζάντων. 3) Φραγκάντων. 4) Γλούβενα. 5) Ζεμπερέκια. 6) Σαῖνάντων. 7) Ἀληθινός. 8) Μόχωρα. 9) Σαράντων. 10) Κωδωνάντων. 11) Ρακάν. 12) Τσαχματάντων. 13) Ρουσταμάντων. 14) Νανάκ. 15) Λωρία. Τὸ κλῖμα τῆς Κρώμνης εἶναι ὑγιεινὸν καὶ διὰ τὰ ψυχρὰ αὐτῆς ὕδατα καὶ τὰς λαμπρὰς οἰκοδομὰς ἐσυχνάζετο τὸ θέρος ὑπὸ πολλῶν Τραπεζοῦντιων καὶ ὁμογενῶν ἐκ Ρωσσίας. Οἱ Κρωμναῖοι ἀνέκαθεν διεκρίθησαν ὡς μεταλλουργοὶ (γαλτζήδες). Διέπρεψαν κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὡς «ἄγουροι» μετὰ

τοῦ Ἡρακλείου καὶ τῶν λοιπῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν. Μετὰ τὴν ἄλωσιν ἠναγκάσθησαν νὰ λάβωσι τὸ προσωπεῖον τοῦ διπίστου καὶ διετέλεσαν τοιοῦτοι μέχρι τοῦ 1857, ὅτε καὶ ἀνεκήρυξαν ἑαυτοὺς καὶ ἐν τῷ φανερῷ Χριστιανούς καὶ ἱδρυσαν τοὺς περικαλλεῖς αὐτῶν καὶ ἐκφαντορικῶς προβάλλοντας ναοὺς των. Ἐκτοτε ἐπεδόθησαν εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ εὐημέρησαν, κατ' ἔτος δὲ ἐν καιρῷ χειμῶνος οἱ ἄνδρες κατερχόμενοι εἰς Τραπεζοῦντα μετήρχοντο διάφορα ἐπαγγέλματα. Ἦτο δὲ ἡ Κρώμνη ἔδρα μουτίρη (ἐπάρχου) μὲ ἔδραν τὸν Ἀληθινόν. Εἶχε δὲ δύο μονὰς ἀνδρῶν μίαν τὴν ἐν τῇ ἐνορ. Ἀληθινοῦ, ἑτέραν δὲ τὴν τοῦ Καστροτείχου, ἀλλὰ βραβυχίους δι' ἀντιζηλίαν τῶν ἡγουμένων των. Εἶχον δὲ οἱ Κρωμναῖοι καλὰς Σχολὰς εἰς ἐκάστην ἐνορίαν, ἀλλ' ἄστατοι καὶ φιλοπόται ἐσατυρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Κρωμναίου ποιητοῦ καὶ διδασκάλου Χαράλ. Χαριάδου (κ. Χαράτζη) διὰ τοῦ ἐξῆς εἰκονικοῦ ποιήματος:

«Οἱ κάτοικοι τῆς Κρώμνης
κακότεροποι τῆς γνώμης
καὶ ὑπερβολικοί.

Εἰν' πλάνοι κ' οἰνοπόται
καὶ ἄχρητοι πολῖται
δι' ὅλα τὰ καλὰ.

Σήμερον συμφωνοῦσι
κι' αὖριον παραιτοῦσι

τὰ ὅσα συμφωνοῦν.
Καὶ ὅλας των τὰς πράξεις
δὲν βάλλουσιν εἰς τάξεις
καὶ ματαιοπονοῦν.

Μεγάλης ἀμαθείας
κι' ἄκρας κακοηθείας
ἔργα πανουργικά.

Ἔχουν ἐμφυτευμένα
στάς κεφαλὰς δεμένους
παραπολὺ σφικτὰ».

Κ' ἐν τούτοις ἡ Κρώμνη ἐγέννησε πολλοὺς λογίους: τὸν Ροδοπόλεως Λεόντιον, τὸν Μαρωνείας Χρύσανθον Ἱεροκλῆν, τὸν Ἰωάν. Α. Παρχαρίδην, τὸν Χ' Ἐλευθέριον Κτενίδην, τὸν Μέγαν Εὐεργέτην τοῦ Πόντου Ἀνδρέαν Α. Σιμώνωφ, τὸν λογογράφον Γεώρ. Φωτιάδην, Θεόδ. Γραμματικόπουλον, τὸν ἱατρὸν Ἀλ. Λαζαρίδην καὶ ἄλλους, οἵτινες καὶ εὐεργέται τῆς Κρώμνης καὶ Τραπεζοῦντος ἀνεδείχθησαν. Οἱ Κρωμναῖοι εἶναι ἐθνικόφρονες, τολμηταί, ὑπερήφανοι, ἀλλ' εὐμεταβλήτου χαρακτῆρος, ἐλευθέριοι δὲ εἰς τὸ ἔπακρον.

Ὡραίαν περὶ Κρώμνης ἱστορίαν συνέγραψεν ὁ ἀειμνήστος Ἰωάννης Α. Παρχαρίδης καὶ ἐξέδωκεν αὐτὴν τῷ 1911 ὁ υἱὸς του Ἀθανάσιος ἐν Τραπεζοῦντι εἰς σελ. 135 σχ. μ. 8ον ἐν ἣ λεπτομερῶς ἐκτίθεται ἡ ἱστορία τῆς Κρώμνης.

Κωδωνάντων (τό) Μικρὰ ἐνορία τῆς Κρώμνης, βορείως τοῦ Σαράντων παρὰ τὸν ποτ. Μόχωρας μετὰ παρεκκλησίου, νῦν ἀκατοίκητος.

Κωδωνᾶ (τό) ἡ βορειότερα ἐνορία τοῦ

Δεμιρταϊκιοῖν ἀπέχουσα τῶν Λωρίων τῆς Μουζένης 1 ὥραν μὲ 25 οἰκογ. καὶ ναὸν τῆς Θεοτόκου.

Λ

Λαγκῆιοῖν (τό) ἢ Ὀγλάνκιοῖν. Χωρίον ἐκ 10 ὁμογ. οἰκογενειῶν ἐν τῷ ποτ. Τζίζερες μὲ ναὸν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ μίαν ὥραν μακρὰν τοῦ Χ. Μοναστήρ. Ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ἐλέγετο Χάραϊνα καὶ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν Ὀγλάνκιοι καὶ λέγεται κατὰ τουρκικὴν παράδοσιν, ὅτι ἐδόθη ὡς τιμᾶριον εἰς τὸν εὐειδῆ ἐκείνον νεανίαν, ὅστις κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος προσέφερε τῷ Σουλτάνῳ Μωάμεθ τῷ Β' τὰς κλεῖδας τῆς Τραπεζοῦντος παρὰ τὸ Χόδογλαν (Ὁρα Ποντικά Π. Τριανταφυλίδου. Ἀθήναι 1866 σελ. 104).

Λαμπαδίον (τό). Τὸ ὑψηλότερον χωρίον τοῦ ποτ. Ζερμούδας εἰς τὴν ρίζαν τοῦ ὄρους Ταύρου μὲ 25 οἰκογενείας εἰς δύο ἐνορίας καὶ ναὸν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Λευκόπετρα (ή). Ὁρος καὶ θέσις ἐν Χερροϊάνοις παρὰ τὸ χωρίον Κελώρια, ὅπου ἐρείπια τῶν ἀνακτόρων τοῦ Βασιλείου Διγενοῦς Ἀκρίτα. Λέγεται δὲ Λευκόπετρα ἐκ τοῦ λευκοῦ λίθου τῆς, ὅπου ὁ ἐπίσκοπος Νικοπόλεως Χ' Ἱερεμίας Γεωργιάδης ἔκτισε λαμπρὰν Μονὴν καὶ Σχολήν.

Λειβάδα (τά) παρχάριον μετὰ πανδοχείου ἐν τῇ περιφ. Κρώμνης κάτωθεν τοῦ Ἁγ. Ζαχαρίου μὲ γραφικὴν τοποθεσίαν μὲ ψυχρὰ καὶ θειοῦχα ὕδατα, ἀποθανατισθὲν εἰς τὰ Κρωμέτικα τραγοῦδια.

Λειβάδ' (τό) ἐνορία τῆς Ἀργυροπόλεως ἐπὶ γηλόφῳ μὲ ναὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ μονύδριον καλογραφίων. Εἶχεν ἄλλοτε 300 οἰκογενείας καὶ ἐσχάτως 15.

Λειβάδ' καὶ Λειβαδόπον, (τό) ἐνορία τῆς Ἰμέρας, πέραν τοῦ ποταμίου αὐτῆς μὲ τρεῖς μικρὰς ἐνορίας καὶ 15 οἰκογ. ναὸν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου καὶ ὠραίους κήπους. Εἶχε καὶ παρεκκλήσιον τῆς Ἀναλήψεως ὅπου ἐτελεῖτο μεγάλη πανήγυρις. Εἶναι πατρίς τῶν ἡγουμένων τῆς Μονῆς Σουμελά, τοῦ αἰωνοβίου Γερβασίου καὶ Διονυσίου. Ἐξ αὐτοῦ κατὰγεται καὶ ἡ οἰκογένεια Φωστηροπούλου τοῦ γνωστοῦ ἐν Τραπεζοῦντι τραπεζιτικοῦ οἴκου τῶν Φωστηροπούλων.

Λερί (τό), ἐν ἐκ τῶν τμημάτων τῆς δ. Ἀργυρουπόλεως μεθ' ὁμωνύμου ποταμίου, ὑπαγόμενον πνευματικῶς εἰς τὴν μητρόπολιν Θεοδοσιουπόλεως. Ἦτο ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Κομνηνῶν ἐπισκοπὴ ὁ «Λερίου». ἔχει τὰ ἑξῆς χωρία: 1) Καρακοτύλ', 2) Μουρουζάντων, 3) Θεοχαράντων, 4) Ἀντωνάντων, 5) Λιβερτάντων, 6) Παπαδάντων, 7) Φαρχανάντων, 8) Γετουρμάζ', 9) Τσακουτζάντων, 10) Μακρία, 11) Χαμά, 12) Τολέκ, 13) Καπακίλσὲ καὶ 14) Σαπρανάντων. Ἡ ἐπισκοπὴ Λερίου διετέλεσεν ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Τραπεζοῦντος μέχρι τοῦ 1816, ὅτε ὑπήχθη ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Κεμάχου, ὡς δεικνύει πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ κατὰ τὸν Π. Τριαντα-

φυλλίδην, διασωθεῖσα ἐν τῇ μητροπόλει Τραπεζοῦντος. Ἀργότερον περιήλθεν εἰς τὸν μητροπολίτην Θεοδοσιουπόλεως ὡς καὶ ἡ Βαρβέτη (κ. Βαῖβούρτ) καὶ ἡ Ἀζαρίς (κ. Ἐρζιγγιάν). Οἱ κάτοικοι αὐτοῦ κύριον ἐπάγγελμα ἔχουν τὸν γανωτὴν καὶ ἰδιαίτερον ἀλληγορικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα, ὅπερ ἐχειρίζοντο εἰς τὰ σύμμικτα Χριστιανῶν καὶ Τούρκων χωρία τῆς Μ. Ἀσίας καὶ Μεσοποταμίας, ὅπου ἀπήρχοντο χάριν τοῦ ἐπαγγέλματός των.

Λετδούχ' (τό) Χωρίον ὁμογενὲς μὲ 30 οἰκογ., ναὸν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου καὶ μονὴν καλογραφίων, ἐν τῷ ποτ. Τζίζερες.

Λερμούχος (ό). Τόπος καὶ ὀνομασία τῶν μὲ 12 καλογραφίας μονῆς Ἁγ. Γεωργίου τοῦ διὰ τὰ πολλὰ θαύματα αὐτοῦ ἐπικληθέντος Ζαντοῦ. Κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τμήματος Μουζένης μετὰ τῶν χωρίων Λωρία, Παλαδάντων, Μασούρας καὶ Ἀγριδίου ὑπερθεν ρυακίου καὶ ἀνεκαινίσθη τῷ 1830, διὰ τῶν εἰσοδημάτων ἐνὸς ἔτους τῆς περιφερείας Λερίου, παραχωρηθέντων τῇ Μονῇ ταύτῃ ὑπὸ τοῦ νομάρχου Θεοδοσιουπόλεως ὀραματισθέντος ὑπὸ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου. ἔχει 15 δωμάτια νεότευκτα. Πλειοτέρας πληροφορίας περὶ τῆς μονῆς ταύτης καὶ τῶν ἄλλων μονῶν τῆς ἐπ. Χαλδίας ἔχω ἐν τῷ «Προσκυνηταρίῳ» ἀνεκδότῳ ἔργῳ μου.

Λιμνία (τά) ὁροπέδιον μετὰ λίμνης ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Κρώμνης, ὅπου πλῆθος πεστροφῶν καὶ ἐπὶ τῶν συνόρων τῆς Κρώμνης καὶ Ἰμέρας καὶ Σάντας. Ὄνομασίαι «Λιμνία» ὑπάρχουσιν εἰς διάφορα μέρη τῆς ἐπ. Χαλδίας, ὡς καὶ μετὰ τῶν Ἰμέρας—Χάκαζας καὶ Ἀλτσάκαλες. Δὲν ἔχουσι δὲ οὐδεμίαν σχέσιν μὲ τὸ φρούριον «Λιμνία», ὅπου ἐχωρίζοντο οἱ αὐτοκράτορες καὶ μεγιστάνες τῆς Τραπεζοῦντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ περὶ ὧν ἔγραψα εἰς τὰ «Ποντιακά Φύλλα», τεῦχος 14—1937, σελ. 60—61). Λιμνία ἐλέγετο καὶ ἡ ἐνορία τῆς Σάντας Ἰσχανάντων κατὰ τὸν διδάσκαλον τοῦ Γένους ἄρχοντα Δημ. Ἡλ. Οἰκονομίδην (ὄρα ἔργον τοῦ ὁ «Πόντος» 1920, σελ. 67).

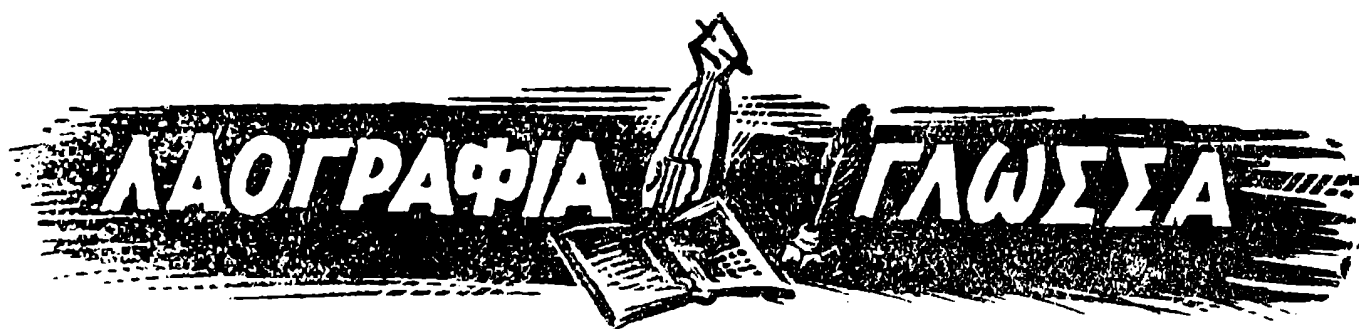
Λιβερτάντων (τό) μία ἐκ τῶν ἐνοριῶν τοῦ Λερίου μὲ 30 οἰκογενείας καὶ ναὸν τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου.

Λίκος ποταμός, ὄρα τὴν λέξιν Κελκὲι τσαί.

Λυκορράχ' (τό). Χωρίον σήμερον τουρκικὸν σινοικισθὲν μετὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν 70 ὁμ. οἰκογ. ἐξ αὐτοῦ εἰς Ρωσσίαν καὶ Τραπεζοῦντα· κεῖται ἐν τῷ ποτ. Τζίζερες καὶ ἔχει ἐρείπια ἐκκλησιῶν. Εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀκτῖνα τῶν ἐπτὰ Ραχίων, πλησίον τοῦ χ. Ἀμβροικάντων.

Λυκάστ' (τό). Χωρίον εἰς τὸ ποτ. Γιαγλήτερες, ἀντικρὺ τοῦ Παρτίου μὲ 30 ὁμ. οἰκογ. καὶ ναὸν τοῦ Ἁγ. Χριστοφόρου καὶ ἐπὶ ἀποτόμου βράχου. Εἶναι πατρίς τῶν βιομηχάνων Ἀκριτιδῶν καὶ τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι Ἑθνικοῦ Νοσοκομείου Π. Ἀκρίτα.

(ἔπεται συνέχεια) Γ. Θ. ΚΑΝΔΗΛΑΠΤΗΣ

ΔΙΣΤΙΧΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΣΤΑΥΡΙ

Συλλογή τοῦ (Δ.Κ.Π.) ΣΤΑΥΡΙΩΤΗ

- 556 Γουτνὶν τὸ σπαλερόπο σου κ' ἡ φοτὰ σ' μεταξένεν
βάλεν τὴν τάπλα σ' τὸ κουρσίν, ἔβγαλ' τὸ βουπακένεν.
- 557 Γουτνὶν τὸ σπαλερόπο σου, τὰ δέματα πικμάδες
χαβεσλαεύ' νὰ λύν'ν ἄτα οἱ νέοι καὶ οἱ γιοσμάδες.
- 558 Γραῖα, γραῖα χόρεψον — γραῖα εἶμαι ἔ' πορῶ
ἂν καλοκρατεῖτε με — πέλκιαμ σείουμαι κ' ἐγώ
, , — μούνον μούνον σείουμαι.
- 559 Γράψον τὰ τραβωδίας-ι-μ' καὶ μὴ λυπᾶσαι κόπον
κάποτε θὰ ῥτ' ἕναν καιρὸς καὶ θὰ πιάν'νε τόπον.
- 560 Γράψον τὰ τραβωδίας-ι-μ' ὅλον τὰ μερακλία
κι ὄνταν μερακλανεύκεσαι, πέει ἄτα τρία, τρία.
- 561 Γράψον τὰ τραβωδίας-ι-μ', τραβῶδ' ἄτ' ἕναν ἕναν
σὰ δύο τρί' ἀνάμεσα, νὰ ἰνθυμᾶσαι κ' ἐμέναν.
- 562 Γράφτω γράμμαν καὶ στείλω σε, ἀπάντησιν περ' μένω
δύο χρόν' ἐδέβανε κι ἀκόμαν ἀναμένω.
- 563 Γράφτω γράμμαν καὶ στείλω σε, ἐννέα δέκα κόλλας
θὰ ἔρται δί' σ' ἄτο σὸ χέρ' τσ' ὁ [Χαμάλτς ὁ Νικόλας].
- 564 Γράφτω γράμμαν καὶ στείλω σε, θὰ φέρ' τσ' ἄτ' ὁ σαῆς-ι
τέρεν νὰ μὴ νοῖζ' ἄτο, ὁ δκύλλον ὁ ταῆ σ'-ι.
- 565 Γράφτω γράμμαν καὶ στείλω σε, κρούω ἀπάν' τὴ βούλλαν
ἀκόμαν τιδέν ἔ' εἶπα σε κ' ἐκρέμασες τὴ γούλαν.
- 566 Γράφτω γράμμαν καὶ στείλω σε μὲ τ' εἶναν ξενιτέαν
ὄνταν ἔρται νὰ δί' σ' ἄτο, νὰ μὴ κρούει σ' ὁμματέαν.
- 567 Γράφτω γράμμαν καὶ στείλω σε μέτ' ἕναν χελιδόνι,
ἐποῖκα τὴ δοθὴν ἐθε καὶ σ' ὄνομαν τ' ἐσόν-ι.
- 568 Γράφτω γράμμαν καὶ στείλω σε κὰν ἑκατὸν σειράδες
ὠρᾶσον καν'νὰν λές ἄτο, γίνουμες μασκαράδες.

Δ'.

- 569 Δακόδα τράντα πρόατα καὶ πεντακόδ' ἄρνια
ἔσπαξανε τ' Ἀεσερί' κ' ἐποίκανε φαεῖα.
- 570 Δάκρ' νὰ τρών' δάκρ' νὰ πίν'ν, ἐμᾶς πού θὰ χωρίζ'νε
θὰ καίω τ' ὀσπιτόπα ἴουν, τὰ ὕστερ'ν' ἄς νουνίζ'νε.
- 571 Δαρμένεψον θεῖα τὸν γιό σ', ἐμέναν μὴ πειράζη
σὰ δύο ἔ' κι χαρίζ' ἄτο, ἀποπίσ'-ι-μ' μ' ὑλάζη.
- 572 Δάσκαλε, ἄφ'ς τὰ γράμματα. ἴδιέβα τὰ παιδιά
ἡ ψή σ' πα πῶς κ' ἐπέζεψεν, τ' εὐκαιρα τὰ χαρτία:
- 573 Δατάχτ' τὴ θεατέρα σου μ' εὐτάη με καὶ θυμώνω
κι ἄλλο σ' ὀσπίτι σ' κ' ἔρχουμαι καὶ ἄλλο ἔ' κι σουμώνω.
- 574 Δατρέ, γιὰ τέρ' καὶ λάρωσον τ' ἐμόν τ' ἀγάπ'ς τὸ χέρι
τὰ πόν'α θ' ἄλλο κ' ἐπορεῖ, ἀτὲ νὰ ὑποφέρη.

- 575 Δατρέ, νὰ ποδεδίζω σε, μ' ἀκοῦς ντὸ λέει σ' ἡ μάννα μ' μὴ λογαράῃς τὰ ἔξοδα, λάρωσον τὴν τρυγὸνα μ'.
- 576 Δατρέ, τέρεν ντὸ ἔπαθεν, ἀοῦ τ' ἐμὸν τ' ὀμμάτι θαρρεῖς ἐκαρφώθεν ἀπέσ', ἕναν ξυλί' κομμάτι.
- 577 [Δαφνοπόταμε] μ' τὰ νερά σ' καὶ ντό πολλά ἀράζ'νε π' ἀκούν' τὸ βοετὸν ἀτουν, ἀπομακρὰ τρομάζ'νε.
- 578 [Δαφοῦντα] μ' τὰ σοκάκια σου, [Δαφοῦντα] μ', τ' ὀσπιτόπα σ' πέει με ποῖον τδὸλ' ἔφαεν, τ' ἔμορφα τὰ παιδόπα σ' ;
- 579 Δέβα ῥώτα καὶ τέρ' ντό λέν, ἀνθρῶπ' οἱ μερακλήδες τ' ἄσπρον τῇ ζήσ' ἀπάν' τῇ ῥῆς, ζοῦν' ἀτο οἱ πεκρηδες.
- 580 Δεῖκ'νε με νέισσαν κ' ἔμμορφον, δίγ'νε με σεραντάραν καὶ γιὰ τ' ἀτὸ ἐπέρανε τῇ Θεοῦ τὴν κατάραν.
- 581 Δεῖξο με δρόμον νάρχουμαι, τὴ νύχταν ν' ἀνταμοῦμες τὸ σεβταλούκ' αἶκον ἔν', ὕπνον πα μὴ κοιμοῦμες.
- 582 Δεῖξο με τ' ὀσπιτόπο σου, τὴν πόρτα σ' νὰ ἔγνωρίζω καὶ ἄδικα ἀδὰ κι ἀκεῖ, σὰ πόρτας μὴ γυρίζω.
- 583 Δεῖξο με στράταν νὰ ῥχουμαι, χωρὶς νὰ δαδιρεύω σὰ ξένα πόρτας κ' ἐπορῶ, τὴν ψή μ' νὰ σιρινεύω.
- 584 Δέκα κιφάλᾱ πρόατα, ἔσπαξα σὴν χαρά σ'-ι, κ' εἶναν κοσσάραν κ' ἔσπαξεν ἡ τσουνοπεθερά σ'-ι.
- 585 Δέκα ὀμμάτᾱ πα νὰ ἔῃ, κανεῖς ἐσὲν κ' ἐλέπ' σε νασὰν ἐκεῖν' τὸ παλληκάρ', πὺν θὰ πορῇ καὶ κλέφτ' σε.
- 586 Δέκα φορὰς ἐγάπεσα, δέκα φορὰς ἐφέκα γιὰ τὴν ἀγάπ' καὶ τὴ σεβτάν, καμμίαν τέρετ' κ' ἐθέκα.
- 587 Δέκα φορὰς ἐγέντονε, ἔρχουμαι σὸν ψαλάφεν γιὰ δὸς τὸ λόγο σ', γιὰ ὀρνέθ', ὕπομονή μ' ἐχάθεν.
- 588 Δέκα χρόνᾱ ἐγέντονε, ἐγὼ τὴν κάλη μ' κ' εἶδα τῇ ξενιτείας τὴν πόρταν, Ἀέρι μ', δέβα κλειδα.
- 589 Δέκα χρόνᾱ ἐγέντονε σὴν ξενιτᾱν γυρίζω ἐχάσα τὰ συλλογικά μ' καὶ καν'νὰν κ' ἐγνωρίζω.
- 590 Δέκα χρόνᾱ ἐδούλεψα καὶ δέκα θὰ δουλεύω τῇ κυροῦ μ' τὸ παρακαμίν, κ'ι θ' ἀποδενλατεύω.
- 591 Δέντρα, ὄνταν δαβαίν' τ' ἀρνί μ', τὰ κλαδόπα σου κλίστε, πέτ' ἄτεν τὰ τερτόπα μου καὶ γιὰ τ' ἐμὲν κλαψῆστε.
- 592 Δεντρόπο μου πλατύφυλλον, ἀπέσ' σὴν ἐρημίαν π' ἔρται κάθετα σὴν ἰδκιά σ', εὐρίκ' παρηγορίαν.
- 593 Δένω γομάρ' καὶ στείλω σε, ἕναν σιρὶν πουρτία τ' ἡμ'σὰ τῇ μάννα μ' καὶ τ' ἐσά, τ' ἄλλα γιὰ τὰ παιδία.
- 594 Δεσπότης, ποπᾱς κι ὁ ῥούμενον, ἔχ'νε καλοφαῖταν καὶ ἄχαροι οἱ καλοέρ', κρατοῦνε τὴν νεστεϊαν.
- 595 Δευτέραν πάω σὸν Παρχάρ', τὴν Τρίτ' ὀπίσ' γυρίζω χωρὶς δουλείαν λάσκουμαι, τὰ ἡμέρας κυλίζω.
- 596 Δευτέραν, Τρίτ' κ'ι κάθουμαι, Τετράδ', Πέφτ' ἡσυχάζω. καὶ γιὰ τοῖ ξέντς τὸν ἑαυτό μ', καμμίαν κ'ι νεγκάζω.
- 597 Δευτέραν, Τρίτ' Τετράδ' καὶ Πέφτ' κ'ι πάω σὴ δουλείαν καὶ ὅλ' κατηγοροῦνε με, ντ' εὐτάω ἀμελείαν.
- 598 Δίγ'νε με κόκκινον κρασίν, ντὸ κ' ἐπορῶ νὰ πίνω καὶ λέγ'νε μ' ἄφ'ς τὰ παλαλά σ', ντὸ κ' ἐπορῶ ν' ἀφήνω.

- 599 Δίγ'νε με νέον παλληκάρ' κι ἄτὸς ἐξέβεν γέρος
ὄνταν κοιμοῦμες σὸ κρεβάτ', κλώσεται σ' ἄλλ' τὸ μέρος.
- 600 * Δίγω σε καὶ τὴν κεσέ μ'—νὰ τυλίγουμε ἐσὲν
νὰ κοιμᾷς ἄφκὰ σὸ στρώμαν—νὰ φιλῶ σ' ἀπέσ' σὸ στόμαν.
- 601 Δίγω σε κόκκινον πογιὰν κι ἄλειψον τὰ χεῖλόπα σ'
νὰ γίν'νταν ὀλοκόκκινα, νὰ 'μάζ'νε τὰ μαγ'λόπα σ'.
- 602 Λιπόταμα, τριπόταμα, τῇ θάλασσας παιδίᾳ
ἄτ' ὅλα καταπίν' ἄτα, τιδὲν 'κι ἀφήν' καμμίαν.
- 603 Λίστομον τὸ μαχαίρι σου, ἅμα ἔν' ζαγκωμένον
παντέμορφον ἔν' τὸ κορίτσ', ἅμα 'κ' ἔν' προκομμένον!
- 604 Δός μ' ἄς παίζω τὴν κεμεντζέν κ' ἐσεῖν, παιδάντ', χορεύετε
ἐλάτε κ' ἐσεῖν κορ'τζόπα καὶ [τὸ διπάτ'] γουρέψτε.
- 605 Δός μ' ἄς φορῶ τὴ κιπατᾶ μ' φοοῦμαι γιάμ κρυώνω
κι ἀρρώστια μ' ἔν' ἄσκεμον, φοοῦμαι 'κι γλυτώνω,
- 606 Δός μου Θεέ μ' τὸ γιαιτρικόν, ντὸ θά σταλίζ' τὰ πόνα μ'
κι ἄς δίγω σ' ἦνταν ψαλαφᾶς, ἄσ' σ' ἔρημα τὰ χρόνα μ'.
- 607 Δός με, θεία μ', τὸ κορ'τζόπο σ' ντὸ ἔν' σ' ἐμὰ τὰ χρόνα
ἄτὲ ἔν' πού θὰ σύρ' καὶ παίρ', τῇ κάρδας-ι-μ' τὰ πόνα.
- 608 Δός με θείτσα μ' τὴν εὐχῇ σ' πολλὰ ἂν ἀγαπᾶς με
'κι χάται τ' ἐσὸν τὸ καλόν, γαμπρόν ἂν θέλτς ν' εὐτᾶς με.
- 609 Δός με τὴ θεατέρα σου, θείτσα μ', μὴ λυπᾶσαι
θὰ ἔχω καὶ παρέχ' ἄτεν καὶ ἄλλο ντὸ φοᾶσαι;
- 610 Δός με τὴ θεατέρα σου καὶ μ' εὐρήκ'ς μαχανάδας
ὁ γουρζουλᾶς νὰ πακλαεύ' αἰκουνούς μαννάδας.
- 611 Δός με τὸ μαντηλόπο μου, ἀτό πα ντὸ φυλάττεις;
—'Εγὼ ἀτὸ θὰ δίγ' ἀτο τὴν ἄλλεν τὴν ἀγάπη σ'.
- 612 Δός με τὸ τουφεκόπο μου καὶ τὸ μικρόν τὴν πάλλαν
θὰ σκοτώνω τῇ δκύλλ' τὸ γιόν, κι ἄς πάω σὴν κρεμάλαν.
- 613 Δύο δεντρώπα 'φύτεψα, τὸ ἕναν ἔν' καρύδι,
δύο κορ'τζόπα 'γάπεσα, τὸ ἕναν ἄσ' τ' [Ἄγρίδι].
- 614 Δύο δεντρώπα 'φύτεψα, τὸ ἕναν ἐξεράθεν
δύο κορ'τζόπα 'γάπεσα τὸ ἕναν ἐτρελλάθεν.
- 615 Δύο δεντρώπα 'φύτεψα σὸ κάθεν τὸ παχτδόπο μ'
ἐρρίζωσαν κ' ἐφύλλωσαν, δκεπάζ'νε πολλὰ τόπον.
- 616 Δύο δεντρώπα φύτρωσαν τὸ ἕναν ἔν' σπεντάμι
ἀτὸ αἰτία 'γέντονε κ' ἐσέβα σὴ σεβτάν-ι.
- 617 Δύο κορ'τζόπα ἔμορφα ἡ Κερεκὴ κι Ἀνάστα,
τὴν Κερεκὴν ἐφίλεσα τὴν ἄλλεν ἐγκαλάστα.
- 618 Δύο κορ'τζόπα ἔμορφα θὰ πάγ'νε σὰ ζυγούδα
ἐμὲν ἀφοῦ 'κ' ἐπέρανε νὰ τρώγ'ν ἄτ'ς τὰ λυκούδα.
- 619 Δύο κορ'τζόπα ἔμορφα, πολλὰ ζαροματάζ'νε
λέγ'νε με «χάσον τὰ γένα σ' ἀτὰ πολλὰ ἀχαντάζ'νε».
- 620 Δύο κορ'τζόπα ἔμορφα, δαλλάκα φορτωμένα
καλλίον νὰ μὴ ἔλεπα, ἀτὰ τὰ 'νεγκωμένα.
- 621 Δύο κορ'τζόπα ἔμορφα, σεβτᾶς παρακαμένα
ἐπέραν τὰ συλλογικά μ', μάννα μ', ναηλὶ ἐμέναν.
- 622 Δύο κορ'τζόπα ἔμορφα σερεύ'νε κατεμούτα
ἡ χώρα πα 'γροικοῦν ἀτο, σ' ἐμὲν ἔχ'νε ὁμούτα.
- 623 Δύο κορ'τζόπα ἔμορφα, τ' ἕναν τ' ἄλλο ὀμάζ'νε
κάνεις πα 'κὶ σουμών' ἄτα, τ' ἀνθρώπ' τὴν πίστ' ἀλλάζ'νε.
- 624 Δύο κορ'τζόπα ἔμορφα τ' ἕναν τ' ἄλλο τεροῦνε
κάτ' λέγ'νε καὶ θεκλεύκουνταν, πατοῦνε καὶ γελοῦνε.

- 625 Δύο κορ'τζόπα ἔμορφα. τὸ ἕναν ἀγαπᾷ με
καὶ τ' ἄλλο παχουλεύκεται, λέει ἄτεν ἢ σεβτά μ' ἔν'.
- 326 Δύο κορ'τζόπα ἔμορφα, τυλίουνταν σὴ γούλα μ'
σύρκουμε νὰ χωρίουμαι, τσερίζ'νε τὴν κουκούλα μ'.
- 327 Δύο κορ'τζόπα ἔμορφα, τυρανίζ'νε τ' αἰοῦρα
ἔχ'νε μαγ'λόπα κόκκινα, γαλίζ' ἄμον παγούρα.
- 628 Δύο κορ'τζόπα ἔμορφα, χαρτώματα φορτούν'ταν
βαρέα τα δαλάκια τουν, κάθουνταν καὶ 'κὶ σ'κούν'ναν.
- 629 Δύο κορ'τζόπα λέγ'νε με νὰ μὴ πᾶς παραδίης μας
κ' ἔπαρ' μας σ' ἀγκαλόπο σου, κι ὅσον θέλεις νὰ φιλῆς μας.
- 630 Δύο κορ'τζόπα ὀρφανὰ καὶ πολλὰ προκομμένα,
'κ' ἐξέβεν τὸ κουσμέτ'ν ἄτουν καὶ ζοῦν πουαλεμένα.
- 531 Δύο κορ'τζόπα ὀρφανὰ, μάννας εὐχ'ν ἐπέραν
'κ' ἐξίωσεν ἄτ' ὁ Θεός, ν' ἀντρίζ'ν ἕναν ἡμέραν.
- 332 Δύο κορ'τζόπα τραβοδοῦν τὴ νύχταν πὺ κοιμοῦμαι
ἀκούω τὰ νηχούς ἄτουν, πάω νὰ παλαλοῦμαι.
- 633 Δύο νερὰ τρεχούμενα, ἀπὸ μακρὰ ἀσπρίζ'νε
παίρ' ἦλεν σὸ νερόν ἄτουν κι ἀπομακρὰ γυαλίζ'νε.
- 634 Δύο νερὰ τρεχούμενα πάντα δορδοταρίζ'νε
π' ἀκούει τὸ βοετόν ἄτουν ἐθαρρεῖ κἀτ'ς ταβίζ'νε.
- 635 Δύο νυφόπα ἔμορφα κάθουνταν καὶ ἡλάσκουν
καὶ γιὰ τ' ἀντρούδας ἄτουνε, ἄτὰ λογοπιάσκουν.
- 636 Δύο παιδόπα σὸ χορὸν ντ' ἔμορφα τραβοδοῦνε
χαμογελοῦν κι ἀποφκακέσ' τὰ κορ'τζόπα τεροῦνε.
- 637 Δύο πουλόπα πλουμιστά, ἀφκὰ σὴν ποταμέαν
πῶς 'κ' ἐφοέθαν τὸ ποτάμ' καὶ ἔχτισαν φωλέαν.
- 638 Δύο πουλλόπα πλουμιστά, ντό χαμελὰ πετοῦνε
ἐντάμαν πάντα 'λέπ' ἄτα, ἄτὰ πὰ ἀγαποῦνε.
- 639 Δύο τόπα ἐσύρθανε ἡ [Τραπεζοῦντα] 'σεῖεν
κι ὁ [βαλῆς] ἄσ' σὸν φόβον ἄτ' ἐρροῦξεν κ' ἐκυλίεν.
- 640 Δύο τδιτδέκια 'φύτρωσαν. θείτσα μ' σὸ παχζόπο σ'
ἔβγαλ' καὶ δός με τὸ ἕναν νὰ λελεύω τὸ ψόπο σ'.
- 641 Δύο φορὰς ἐρρώστεσα ἄδὰ σὸ τδὸλ' τὸ μέρος
κ' ἔσπρυναν τὰ μαλλία μου καὶ φαίνουμ' ἄμον γέρος.
- 642 Δύο φορὰς ἐρρώστεσα καὶ 'κ' ἐρθεσ νὰ τερῆς με
ἄτῶρ' ἄλλο 'κὶ θέλω σε τὴν ψή σ' πὰ νὰ χαρίης με.

ΣΑΤΙΡΙΚΟ ΚΑΥΚΑΣΟΥ

Μᾶς τὸ ἔστειλε ὁ Γ. Κ. ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ

- Ἕνας ψύλλος σὸ δαρβάλι μ'
Μπρὲ ντὸ ἔγκεν σὸ κιφάλι μ'!
'Απόψ' τὴ νύχταν μὲ τὸν φέγγον
Ζουρναλὴν πελᾶν ἐγέντον.
- 2 Τῇ δκυλίτσ'-ι-μ' ὁ υἱὸν
'Ατὸς πῶς ξαί 'κ' ἔχ' θεὸν
Νᾶ ναμούσ' νᾶ ἐντροπήν
Τίξᾶ κρούει ἂ σὴν τδιρπήν.
- 3 Ἄμον κόλασης δεϊτάνος,
Τῇ δκνέα ὁ ττουδμάνον,
- Ἄμπαιν' σὰ γόλα μ', χαντιλάξ' με,
Σὰ πατζάχα μ' καὶ δελάξ' με.
- 4 Σὰ παλτούρα μ' καὶ σ' ἀοῖκα
'Ανῖα, τεμάκ,.. ἐγροῖκα,
Δάκ' δκυλόπιστα, τσιμπίζ' με
Καὶ τὴν ὥραν τρεῖς γνεφίζ' με.
- 5 Ἀρ' σὸ μέρωμαν ἀπάν'
Σὴν οὔζούντερεν κι' ἄλλ' ἄν'
'Ο δεϊτάνον ἐπιάστεν
Καὶ σομίαν.. ἐδικάστεν!

ΑΣΧΟΛΙΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΣΤΑΥΡΙ

ΤΟΥ (Δ.Κ.Π.) ΣΤΑΥΡΙΩΤΗ

Γ'. ΦΥΤΟΛΟΓΙΚΑ*

Εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον ἀναφέρονται αἱ ἀσχολῖαι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἀφοροῦν τὴν δεινδροκομίαν τὴν λαχανοκηπουρικὴν καὶ πᾶν ἄλλο σχετικὸν πρὸς αὐτάς ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν φυτῶν. Τὸ λεξιλόγιον, ποὺ παρατίθεται εἰς τὸ τέλος, περιλαμβάνει μὲ πᾶσαν δυνατὴν ἀκρίβειαν, τὰ διάφορα εἶδη τῶν ὀπωροφόρων δένδρων, τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἀγρίων δένδρων καὶ θάμνων καθὼς καὶ κατὰ τὸ δυνατόν πλήρη ὀνοματολογίαν τῶν ἐν τῇ περιοχῇ Σταυρὶ εὐδοκίμουμένων λαχανικῶν, χόρτων καὶ ἀνθέων.

α') Δεινδροκομία.

Εἰδικοὶ δεινδροκόμοι δὲν ὑπῆρχον. Ὅλοι ὅμως οἱ κάτοικοι ἐπεδίδοντο εἰς τὴν καλλιέργειαν ὀπωροφόρων δένδρων. Παράλληλα μὲ τὰς ἄλλας ἀγροτικὰς ἀσχολίας τῶν καλλιεργοῦσαν καὶ τοὺς περιφήμους παχτσέδες των. Μὲ τὴν ἐργατικότητά καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῶν Σταυριωτῶν, αἱ παρόχθιοι τοῦ ποταμίου Σταύρεως (μεταγεν. ὀνομασία) κατὰ τοὺς μετεβλήθησαν εἰς χλοερὰ ποτιστικὰ λιβάδια, ἐμφυτευμένα μὲ διάφορα ὀπωροφόρα δένδρα. Τὰ ὀφέλη ἀπὸ τοὺς παχτσέδες ἦσαν λίαν ἱκανοποιητικά. Διότι ἐκτὸς τῶν ἀφθόνων ὀπωρικῶν, παρῆλθον καὶ ἀφθονοὶ λιβαδόχορτον (ποτιστικό), τὸ ὁποῖον ἰσχυρίζετο δύο ἢ τρεῖς φορές κατ' ἔτος.

Ἡ καλλιέργεια ὀπωροφόρων δένδρων εὐρίσκετο εἰς μεγάλην ἀκμὴν μέχρι τοῦ 1886. Ἀπὸ τὰ σύνορα τῶν χωριδίων Στύλος καὶ Παζπέν δηλ. ἀπὸ τῆς συμβολῆς τοῦ Σταύρεως εἰς τὸ ποτάμιον Γιαγλήτερε μέχρι τοῦ καταρράκτου τῆς Γαράπογας ἢ Χαλκολίμν' (ἀπόστασις 7 χιλιομ. περίπου), αἱ ἐκατέρωθεν τῆς κοίτης τοῦ ποταμίου στενόμακροι ἰστιάσεις ἦσαν σκεπασμέναι μὲ ὀπωροφόρα δένδρα. Ὑπὸ τὴν σκιάν των ἀφανῶς καὶ ἀφθονύτως ἔτρεχον τὰ νερά τοῦ ποταμίου, περιωρισμένα ἐντὸς δύο μακροτάτων παραλλήλων τοίχων, οἱ ὁποῖοι ἐκτίζοντο προχείρως μὲ ὀγκολίθους.

Ἡ εὐγενὴς ἀμιλλα καὶ ἡ ἱκανοποιητικὴ ἰσοδεία, ὥθησαν τοὺς χωρικοὺς πρὸς βελτιώσιν τῆς καλλιέργειας καὶ πρὸς μεθοδικωτέραν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἀστεριεύτου τοῦ πλούτου. Οἱ δεινδροκόμοι ἐκαλλιεργοῦντο ἐπιμελῶς. Τὰ ὑποκείμενα (ἀγρία) δένδρα ἐφυτεύοντο ἤδη εἰς γραμμὰς εὐθείας καὶ εἰς κανονικὰς ἀποστάσεις. Διὰ τοῦ ἐμβολιασμοῦ ἐξευγενίζοντο καὶ εἰσήγοντο νέα εἶδη ὀπωροφόρων δένδρων, τὰ ὁποῖα ἀπέδιδον περισσότερους καὶ καλυτέρους καρπούς.

Δὲν ἤργησε νὰ γίνῃ ἀντιληπτόν, ὅτι ἀπαιτοῦνται καὶ εἰδικαὶ ἐπιστημονικαὶ γνώσεις περὶ δεινδροκομίας.

Ὁ Κρυφὸς Χασάν ἐφέντης (Παρασκευᾶς Μακρίδης), ἀπὸ τὴν ἐνορίαν Ἀφκατωχῶρ, μετεκάλεσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰδικὸν δεινδροκόμον, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθεσε τὴν περιποίησιν τοῦ μεγάλου δεινδροκήπου του. Τὴν λαμπρὰν ταύτην πρόοδον τῆς δεινδροκομίας ἀνέστειλε ἢ κατὰ τὸ 1886 ἐπισυμβᾶσα καταστρεπτικὴ πλημμύρα. Ὁ τόπος ἐρημώθη καὶ τὴν ὥραίαν ἐκείνην δεινδροφυτευμένην κοιλάδα, ἐκάλυψαν σωροὶ χωμάτων, ἄμμου καὶ ὀγκολίθων (1).

Οἱ κάτοικοι παρ' ὅλην τὴν καταστροφὴν δὲν ἀπηλπίσθησαν. Ἀμέσως ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀναδημιουργίας. Ἀρκεταὶ ἐκτάσεις ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἐδεινδροφυτεύθησαν πάλιν. Τοιοῦτοτρόπως ἀνευστήθησαν δεινδροκήποι εἰς πολλὰ μέρη. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας οἱ σπουδαιότεροι ἦσαν: Τ' Ἀρχόντζογλη τ' Ἀντρέα τὰ παχτζάδες, τῇ Ποπᾷ τῇ Γιάνν', τῇ Ποπα-Κωνσταντίν', τῇ Μονοβάντων τὰ παχτζάδες, τῇ Κοκοζάντων, τῇ Παρασκευάντων κ. ἄ.

Κυρίως ἐκαλλιεργοῦντο ὀπωροφόρα δένδρα, τῶν ὁποίων οἱ καρποὶ εἶχον μεγαλύτεραν ἀντοχὴν ἢ ὠρίμαζαν ἀργά. Εὐδοκίκοῦσαν ἀρκεταὶ ποικιλίαι καρποφόρων δένδρων ὡς μηλέαι, ἀπιδέαι, ἀχλαδέαι, δαμασκηναί, κερασάι, βυσινέαι, καρνυδέαι, κυδωνέαι κλπ. Μάλιστα εἶδος ἀπιδέας, λαηνάπ' ἐπιτοπίως καλούμενον διότι οἱ καρποὶ του εἶχον σχῆμα λαγῆνας, — εἶχον ἐξαιρετικὴν πρόοδον καὶ ἦτο πολὺ ἐξυπηρετικὸν εἰς τοὺς κατοίκους. Τὸ ὑποκείμενόν του ἦτο ἀγριαχλαδιὰ (γκορτσιὰ) Ἀνεπτύσσετο ταχέως καὶ εἶχε μεγάλην ἀντοχὴν. Ἀπέδιδε ἀφθονον καρπὸν (150—500 ὀκάδ.). Ἐπίσης αἱ μηλέαι καὶ δαμασκηναί παρῆλθον ἀφθονον καρπὸν. Εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ἐκαλλιεργοῦντο καὶ πολλὰ μωρεοδένδρα πρὸς διατροφὴν μεταξοσκωλήκων. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς μας ὁ καρπὸς τῶν μωρεοδένδρων (τούτια) ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς τροφή νωπὸς καὶ ἀπεξηραμένος.

Τὰ περισσότερα τῶν ἀγρίων ἢ ἀκάρπων δένδρων ἦσαν αὐτοφυῆ, ἀποτελοῦντα συνεχῆ δασικὴν ἔκτασιν ἢ μικρὰ δασωμένα τοπία. Εὐδοκίμοῦσαν ἢ δρύς, ἢ λεύκη, τὸ πεῦκον, ἢ ἐλάτη,

ὁ σφένδαμνος, ἡ μεσπιδέα, ἡ τσουρανέα κ. ἄ. Ὅπως ἰδιαιτέρα φροντὶς κατεβάλλετο διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς ἡμέρου λεύκης (παρτίν, ἀλλαχοῦ καβάκ'). Ὁ πολλαπλασιασμός της ἐγίνετο διὰ μοσχευμάτων ἢ δι' ἀπλῶν κλάδων, οἱ ὁποῖοι ἐφυτεύοντο εἰς ὑγροὺς τόπους. ὅπου ἀνεπτύσσοντο πολὺ ταχέως. Τὰ παρτία κλαδεύομενα ἀνὰ πᾶσαν διέτιαν,

* Βλέπε Β' μέρος στὸ 15|16 τεῦχος.

(1) Βλ. Ποντ. Φύλλα τεῦχος 25 σελ. 11.

ἐλάμβανον μέγα ὕψος καὶ ἀποκτοῦσαν εὐθυτενῇ κορμόν, ἄνευ ρόζων. Τὰ ἀποκοπτόμενα, κατὰ τὸ κλάδευμα, κλαδιὰ μετὰ φύλλων, ἀποξηραίνόμενα, ἐχρησίμευον κατὰ τὸν χειμῶνα ὡς τροφή τῶν οἰκοσίων αἰγοπροβάτων.

Ἀπὸ τὸν κορμόν τῶν παρτίων, ἐλάμβανον οἱ κάτοικοι τὴν οἰκοδομήσιμον ξυλείαν (σανίδια, καθρόνια, δοκάρια), καὶ πολλάκις τὴν καύσιμον ὕλην (καυσόξυλα).

Ὁ ἐμβολιασμός δένδρων δι' ὀφθαλμῶν (ἐνοφθαλμισμός) ἦτο ἄγνωστος. Ἐρχησιμοποιεῖτο ὁ ἐμβολιασμός δι' ἐγκεν-

Ἐμβολιασμός τρισμοῦ, ὁ ὁποῖος πολλάκις ἀπετύγγανε διότι τὸν ἐκτελοῦσαν ἀμαθεῖς καὶ ἀδέξιοι. Εὐτυχῶς ἐδημιουργήθησαν αὐτοδίδακτοι (ἐκ πείρας) εἰδικοί ἐμβολιαστῶν δένδρων, τοὺς ὁποῖους μετεκαλοῦσαν οἱ ἐνδιαφερόμενοι, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐμβολιάσουν δένδρα. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας συνεστήθη φυτώριον, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐπρομηθεύοντο οἱ βουλόμενοι, δενδρύλλια ἐμβολιασμένα.

Κλάδευμα συστηματικὸν δὲν ἐγίνετο. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοξέως ἀπεκόπτοντο ἀπὸ τὰ δένδρα οἱ ξηροὶ καρποί. **Κλάδευμα δένδρων** ῥιν ξυλεύσεως ἢ προμηθείας λεπτῶν κλάδων μετὰ φύλλων πρὸς διατροφήν αἰγοπροβάτων, ἐκλαδεύοντο πολλὰ ἄγρια δένδρα.

Ἰδιαιτέρα φροντίς κατεβάλλετο διὰ τὴν ἐπὶ μακρὸν διατήρησιν τῶν ὀπωρῶν. Πρὸς τοῦτο ἡ συλλογὴ τῶν ὀπωρικῶν ἀπὸ τὰ δένδρα ἐγίνετο προσεκτικὰ καὶ μὲ τὸ χέρι (ἀπανωσώρια) καὶ ἐτοποθε-

Διατήρησις ὀπωρῶν τοῦντο μετὰ μεγαλυτέρας προσοχῆς ἐντὸς καλάθων ἢ ἐπὶ στρώματος ἀχύρων. Κάποτε συναπεκομίζοντο καρποὶ μετὰ τμήματος κλάδου (καντραμάδες) καὶ ἀνηρτῶντο εἰς τὴν ὀροφήν τῆς οἰκίας.

Ὅλως ἐπιδεξίως ἐφυλάττοντο ὠριμα ἀπίδια ἢ μῆλα ἐντὸς γανωμένων διὰ πίσεως π(θ)ων (πισσωμένα πουλούλια), πλήρων ὕδατος καὶ ἐσφραγισμένων καλῶς διὰ ζύμης. Τὰ τοιαῦτα ἐλέγοντο «πουλουλί' ἀπίδια» ἢ «πουλουλί' μῆλα» καὶ διετηροῦντο καλῶς μέχρι τοῦ Μαΐου ἀκόμη. Τὸ περιεχόμενον νερὸν ἐλάμβανε γεῦσιν γλυκεῖαν καὶ εὖοσμον. Ἡ συλλογὴ τῶν ὀπωρικῶν ἦτο ἔργον τῶν παιδιῶν ἢ δὲ διατήρησις αὐτῶν ἀσχολία ἐπιβαρύνουσα τὰς γυναῖκας.

Αἱ γυναῖκες ἡσχολοῦντο καὶ εἰς τὴν ἀποξηρανσιν καρπῶν εἰς τὸν ἥλιον ἢ εἰς τοὺς φούρνους. Ἐκ τῶν παραγομένων ὀπωρῶν, ἐλάχιστον μέρος **Ἀποξηρανση ὕψων** μετεφέρετο πρὸς πώλησιν, τὰ περισσότερα ἐκόπτοντο διὰ μαχαιριδίου εἰς τὸ μέσον ἢ ἐχαράσσοντο σταυροειδῶς καὶ ἀπλώνοντο εἰς τὸν ἥλιον ἐπὶ μέγαλων τσατοιμίων (χράμι). Μετὰ ταῦτα ἀπεξηραίνοντο τελείως ἐντὸς φούρνων καὶ τοιουτοτρόπως παρήγοντο τὰ τσίρια (ξηρὰ φρούτα), ἐκ τῶν ὁποίων ἐγίνετο ἐξαιρετικὸν ἡδύποτον (χοσάφ' = κομπόστο).

β') Λαχανοκηπουρικὴ.

Τὰ λαχανικὰ ἀποτελοῦσαν μέρος τῆς βασικῆς τροφῆς τοῦ πληθυσμοῦ. Διὰ τοῦτο οἱ λαχανόκηποι κατελάμβανον ἀρκετὰς ἐκτάσεις γῆς ἐντὸς καὶ πέριξ τῶν ἐνοριῶν καθὼς καὶ παρὰ τὰς **Λαχανόκηποι-κεπία** ὁχθας τοῦ ποταμίου. Τοὺς λαχανοκήπους ἐκαλλιεργοῦσαν κυρίως αἱ γυναῖκες. Αὐταὶ ἐσκαβαν, ἐφύτευον, ἐσκάλιζαν, ἐπότιζαν, ἐβοτάνιζαν (ἐκαθάριζαν τὰ ἄγρια χόρτα) τὰ διάφορα λαχανικὰ, συνεκόμιζον δὲ ἐν καιρῷ τὴν παραγωγὴν.

Ἡ λαχανοκηπουρικὴ δὲν ἀποτελοῦσε εἰδικευμένην ἐπίδοσιν ἢ μόνιμον ἐπάγγελμα, ὅμως ὅλοι οἱ χωρικοὶ κατεγίνοντο μὲ τὴν καλλιέργειαν λαχανικῶν. Οἱ λαχανόκηποι ἐσκάπτοντο μὲ εἰδικὸν πτυάριον (πέλ') πολὺ βαθέως καὶ ἐλιπαινόντο πλουσιοπάροχα μὲ ζωϊκὰ λιπάσματα (κοπριά). Ἀνάλογα δὲ μὲ τὴν περιποίησιν τῶν φυτῶν, ἡ ἐσοδεία ἦτο λίαν ἱκανοποιητικὴ.

Ἐκ τῶν λαχανικῶν ἐκαλλιεργοῦντο κυρίως ἀσπρολάχανα (κράμβαι) ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐγίνοντο νόστιμα τουρσιά (στῦπα) μέσα εἰς τὰ «πισσωμένα πουπούλια».

Λαχανικὰ σεύτελα (τεῦτλα, κοκκινόγούλη), ἀπὸ τὰ φύλλα τῶν ὁποίων παρεσκευάζοντο τὰ περιώνυμα «ποριανία» (1) καὶ ἀπὸ τὴν βολβώδη ρίζαν τῶν ἐγίνετο εἶδος τουρσί, κρόμμου, σκόρδα, κολοκύνθαι κ. ἄ. Μεγάλην ἔκτασιν ἔλαβεν ἡ καλλιέργεια γεωμήλων (καρτόφια). Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἡ πατατοκαλλιέργεια ἔκαμε μεγάλας προόδους. Κάθε οἰκογένεια συνεκόμιζε ἐκ τῆς ἰδίας τῆς παραγωγῆς 200—500 ὀκάδ. γεωμήλων. Μερικῶν μάλιστα ἡ παραγωγή ὑπερέβαινε καὶ τὰς 1000 ὀκάδας. Διὰ τοῦτο ἐνεργοῦσαν καὶ ἔξαγωγήν γεωμήλων. Ἐπίσης εὐδοκίμοῦσαν καὶ τὰ μαυρομμάτια (φασίολοι χρωματιστοὶ) ἢ φασούλια, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον ὡς τροφή νωπὰ (πατίτσια) ἢ ἐπεξηραμένα μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβλήματος αὐτῶν (τζουλούφια).

Ὅλα τὰ καλλιεργούμενα εἶδη λαχανικῶν ἢ κηπευμάτων ἦσαν ποτιστικά. Τὸ τακτικὸν πότισμα τόσον τῶν ὀπωροφόρων δένδρων, ὅσον καὶ τῶν διαφόρων λαχανικῶν εἶχε κεφαλαιώδη σημασίαν. Ἄνευ ὕδατος οὐδὲν λαχανικὸν εὐδοκίμοῦσε. Πρὸ πάσης λοιπὸν καλλιεργείας, ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλισθῇ τὸ ἀπαιτούμενον διὰ τὸ πότισμα νερόν. Πρὸς τοῦτο ὑπῆρχε ἀρκετὰ τέλειον ἀρδευτικὸν δίκτυον. Τέσσαρες αὐλακες μήκους 2—5 χιλιομέτρων καὶ πολλοὶ μικρότεροι μετέφερον τὰ νερὰ τοῦ Σταύρεως διὰ τὸ πότισμα τῶν λαχανοκήπων καὶ τῶν δενδροκήπων. Ὅταν τὰ νερὰ δὲν ἐπαρκοῦσαν, ἐφηρμόζετο τὸ σύστημα τῆς «λαχίδας» καθ' ὃν τρόπον καὶ διὰ τὴν φύλαξιν τῶν αἰγοπροβάτων ἢ ἄλλων ζώων.

(1) Βλέπε μελέτην Ἰδίου Πον τ. Φύλλα τεύχος 29 σελ. 195.

Τὸ πότισμα τῶν ὀπωροφόρων δένδρων ἐγίνετο ὡς ἐξῆς: Περί τὴν ρίζαν ἐκάστου δένδρου διηνοίγετο λάκκος. βάθους 0,30—0,40 μ. Δι' ἰδιαιτέρων μικρῶν αὐλάκων διωχεύετο τὸ νερὸν εἰς τοὺς λάκκους, οἱ ὅποιοι ἐπληροῦντο δύο ἢ τρεῖς φορές, ἕως οὗ τοῦ ἔδαφος δὲν ἀπορροφῶσε πλέον τὸ νερόν. Τὸ πότισμα τῶν δένδρων ἐπανελαμβάνετο κατὰ κανονικὰ χρονικὰ διαστήματα. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ λαχανικά, ταῦτα ἐφυτεύοντο συνήθως μέσα εἰς αὐλακας, διὰ νὰ διευκολύνεται τὸ πότισμα αὐτῶν. Οἱ αὐλακες εἶχαν ἐλαχίστην κλίσιν, ἡ ὁποία ὑποβοηθοῦσε τὸ νερὸν νὰ διατρέξῃ ἀπὸ τὴν μίαν ἄκρην ἕως τὴν ἄλλην. Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ νεροῦ ἐποτίζετο καλῶς τὸ χῶμα τοῦ αὐλακος καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ φυτευμένα λαχανικά.

Μετὰ τὸ πότισμα τῶν δένδροκῆπων καὶ λαχανοκῆπων ἡσχολοῦντο κυρίως αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά. Τὸ σκάλισμα **Σκάλισμα** (τσάπισμα) τῶν λαχανικῶν ἦτο **βοτάνισμα** ἀπαραίτητον καὶ διενεργεῖτο τακτικῶς, τὸ δὲ βοτάνισμα (ἀπομάκρυνσις ἀγρίων χόρτων) ἐγίνετο ὡς ἀνάγκη.

Ἀμφότεραι αἱ ἀσχολίαι αὗται ἀνετίθεντο εἰς ἡλικιωμένας γυναῖκας (κοδέσποινας = νοικοκυρές).

Ἄλλη ἀσχολία τῶν κατοίκων, σχέσιν ἔχουσα μετὰ τὴν παροῦσαν μελέτην εἶναι ἡ συγκομιδὴ τῶν προϊόντων τῶν λαχανοκῆπων, διενεργουμένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ γυναικῶν.

Λεξιλόγιον

1) Δένδρα ἡμερα, καρποφόρα.

Ἀμπέλ' (τό) = τὸ κλήμα, τ' ἀμπέλι.
 ἀνάραντζον ἢ ἀναράτζ' (τό) = ἡ νεραντζιά καὶ τὸ νεράντζι.
 ἀπίδ' (τό) = ἡ ἀπιδιά - τὸ ἀπίδι.
 ἀχράδ' (τό) = ἡ ἀχλαδιά - τὸ ἀχλάδι [ἀρχ. ἀχράς].
 ζερτελίδ' (τό) λ. τ. = ἡ βερυκοκκιά - τὸ βερύκοκκο [καῖσι].
 καρύδ' (τό) = ἡ καρυδιά - τὸ καρύδι.
 κεράδ' (τό) = ἡ κερασιά - τὸ κεράσι.
 κοκκύμελον (τό) = ἡ δαμασκηλιά, τὸ δαμάσκηνο.
 κυδών' (τό) = ἡ κυδωνιά - τὸ κυδώνι.
 (*) λεμόν' (τό) = ἡ λεμονιά - τὸ λεμόνι.
 λεφτοκάρ' (τό) = ἡ φουντουκιά - τὸ φουντούκι [λεφτοκάρυ].
 μῆλον (τό) = ἡ μηλιά - τὸ μῆλον.
 μοῦδμουλον (τό) = ἡ μουσμουλιά - τὸ μούσμουλο.

(*) πορτοκάλλ' (τό) = ἡ πορτοκαλλιά - τὸ πορτοκάλλι.

ροδάκ' (τό) = ἡ ροδακινιά - τὸ ροδάκινο.
 δεφταλίδ' (λ.τ.) = βλ. ροδάκ'.

ρούδ' (τό) = ἡ ρωδιά - τὸ ρώδι.

(*) σταφύλ' (τό) = 1) ἡ κληματαριά 2) τὸ σταφύλι.

συκάμενον (τό) = ἡ συκομωρέα - ἡ συκαμνιά.

σῦκον (τό) = ἡ συκιά - τὸ σῦκον.

τούτ' (τό), λ.τ. = βλ. συκάμενον.

φραγκοστάφυλον (τό) = ἡ ριβισιά, τὸ ριβίσι.

φύδνα (ἡ) = ἡ βυσσινιά - τὸ βύσσινο.

2) Εἶδη καρποφόρων.

α) Ἀπιδέαι

Ἀγράφ' ἡ ἀγράφιδον (τό) = ἄγριον, ξινόν, με ξυλώδη σάρκα.

ἀπίδ' (τό) = γενικὴ ὀνομασία: ἀπίδι - ἀπιδιά.

γαῖδιράπ' (τό) = τὸ ἔχον χονδροειδὲς σχῆμα καὶ σκληρὴν ἐπιφάνειαν.

γαπάρμουτη (ἡ) — τὸ πολὺ μεγάλο, ζουμερὸ καὶ γλυκό.

γλυκάπιδον ἢ γλυκάπ' (τό) = τὸ ἐξαιρετικὰ γλυκόχυμο.

καβουνάπ' (τό) = τὸ ἔχον χυμόν, ὅμοιον με τοῦ πεπονιοῦ.

καρπουζάπ' (τό) = τὸ ἔχον χυμόν, ὅμοιον με τοῦ καρπουζιοῦ.

κιμιδχανελιδικον (τό) = τὸ εὐγενές, εὐωδέστατον καὶ γλυκύτατον.

κολογκυδάπ' (τό) = τὸ ἔχον γεῦσιν κολοκυθιοῦ.

λαῖνάπ' (τό) = τὸ ἔχον σχῆμα ἐπίμηκες [σὰν λαγήνας].

λεμονάπ' (τό) = τὸ ἔχον χυμόν πολὺ ξινόν.

μακράπ' (τό) = τὸ ἔχον σχῆμα πολὺ ἐπίμηκες.

μερμηκάπ' (τό) = τὸ ἔχον καρπὸν μικρὸν καὶ στιφόν.

ξυλάπ' (τό) = τὸ ἄγλυκον καὶ με ξυλώδη σάρκα.

πειτράπ' (τό) = τὸ ἄγλυκον καὶ με σκληροτάτην σάρκα.

πουλουλάπ' (τό) = τὸ κατάλληλον νὰ διατηρηθῇ ἐντὸς πίθου μέχρι τῆς ἀνοίξεως.

(*) Δι' ἀσφαλείου σημειοῦνται τὰ φωνὰ ἢ δένδρα, ποὺ δὲν εὐδοκιμοῦσαν ἐν Σταυρί.

(1) Ἐν χρήσει ἀμφότεροι οἱ τύποι: ἀγράφ' καὶ ἀγράφιδον, γλυκάπ' καὶ γλυκάπιδον κλπ.

δαλγάμ' (τό) = τὸ μεγάλης ἀντοχῆς [διατηρεῖται ἐπὶ πολὺ].

σταυράπ' (τό) = ἐκείνο, ποὺ ὠριμάζει τοῦ Σταυροῦ [Σεπτεμβρίου 14].

στυπάπ' (τό) = τὸ ἔχον ὑπόξινον γεῦσιν.

χατζηχαμζά = τὰ μεγάλα καὶ ἐξαιρετικῆς ποιότητος.

ἄχειμωνάπ' (τό) = σκληρὸν μὲ ὀλίγον χυμόν, ὠριμάζον τὸν χειμῶνα.

ἄερομυλάπ' (τό) = μεγάλου μεγέθους, γλυκύτατον μετὰ κιτρίνου φλοιοῦ.

β) Ἀχλαδέαι :

Ἀγράχραδον (τό) = τὸ ἄγριο ἀχλάδι, ἢ ξυλογκορτσιά.

ἀπιδάχραδον (τό) = τὸ ἀπιδοειδὲς ἀχλάδι.

ξυλάχραδον (τό) = τὸ ἔχον καρπὸν σκληρότατον καὶ ξυλώδη.

ὀποντυλάχραδον (τό) = τοῦ ὁποίου ὁ καρπὸς ὁμοιάζει μὲ σφοντύλι ἀδραχτιοῦ.

στυπάχραδον (τό) = τὸ πολὺ ξινόν.

ἰξαμιντζάχραδον (τό) = τοῦ μικροῦ μεγέθους καὶ γλυκείας γεύσεως.

ἄονάχραδον (τό) = ποὺ ὠριμάζει πολὺ ἄργα (τὸν χειμῶνα).

γ) Δαμασκηναί :

Ἀγροκοκκύμελον (τό) = τὸ ἄγριον καὶ στιφόν.

ἀσπροκοκκύμελον (τό) = εὐγευστον, ἀσπροκιτρίνου χρώματος.

γοδωνίτ'κα (τά) = ὑπέρυθρα καὶ μετρίου μεγέθους.

πικροκοκκύμελον (τό) = ὑπόπικρον τὴν γεῦσιν.

πλουμιστοκοκκύμελον (τό) = ὑπόξανθον μὲ ἐρυθρὰ στίγματα.

σταμπόλα (τά) = μεγάλα, προελεύσεως Κων]πόλεως.

σταυροκοκκύμελον (τό) = τὸ ὠριμάζον τοῦ Σταυροῦ [τὸν Σεπτέμβριον].

τζάν ἐρικί (τό), λ.τ. = [τῆς ψυχῆς δαμάσκηνο], τὰ μικρά, στρογγυλά μὲ χρῶμα, ὑποκίτρινο, κ. ἐρίκια (κορόμηλα).

δ) Μηλέαι :

Ἀγρόμηλον ἢ ἀγρόμπηλον (τό) = τὸ ἔχον καρπὸν ξινότατον.

ἀλευρόμηλον (τό) = πολὺ μαλακό, ἔχον ἀλευρώδη σάρκα.

ἀμπάρόμηλον (τό) = μεγάλου σχήματος μὲ βαθὺ ἐρυθρὸ χρῶμα.

ἀφρόμηλον (τό) = πολὺ ἀφράτο καὶ χυμῶδες.

γαῖδιρόμηλον (τό) = τὸ ἐξαιρετικοῦ μεγέθους.

γεμουρόμηλον (τό) = τρυφερότατον, εὐώδες καὶ ξινόγλυκον.

γλυκόμηλον (τό) = ἐξαιρετικῶς γλυκό.

καλοερίτσα (ἡ) = μικρὸν καὶ στενόμακρον.

κιμιῶχαναλιδικον (τό) = ὠραία τὴν ὕψιν, τρυφερά καὶ εὐώδη, προελεύσεως Γκιουμιουδχανέ (Ἀργυρουπόλεως).

κουφόμηλον (τό) = ἐλαφρὸν καὶ κενὸν ἐσωτερικῶς.

μακρόμηλον (τό) = τὸ ἔχον σχῆμα ἐπιμηκες, κυλινδρικόν.

ναζικόμηλον (τό) = τὸ μικροῦ σχήματος μὲ λεπτοτάτην φλούδα [φιρίκι].

νυφόμηλον (τό) = τὸ κατακόκκινον ἐξωτερικῶς.

ξυλόμηλον (τό) = ξινὸν μὲ ξυλώδη σάρκα.

πετρόμηλον (τό) = ἄγλυκον μὲ σκληρότατη φλούδα καὶ σάρκα.

πετσόμηλον (τό) = τὸ ἔχον χονδρὴν καὶ σκληρὴν φλούδα.

πουλουλόμηλον (τό) = τὸ διατηρούμενον ἐντὸς πίθων διὰ τὸν χειμῶνα.

σιδερόμηλον (τό) = τὸ ἔχον σκληροτάτην σάρκα.

σιναπόμηλον (τό) = τὸ διατηρούμενον πολὺν χρόνον μὲ ὁσμὴν ἀρωματικὴν

στυπόγλυκον (τό) = τὸ ἔχον γλυκὴν γεύση.

στυπόμηλον (τό) = ξινότατο τὴν γεύση.

ἄχειμωνόμηλον (τό) = τὸ ὠριμάζον τὸν χειμῶνα [Νοέμβριον].

3) Ἐργαλεῖα δένδροκομίας καὶ λαχανοκηπουρικῆς.

Ἀνατζάχ' (τό) = μικρὸς καὶ ἐλαφρὸς πέλεκυς.

ἀξινάρ' (τό) = ὁ πέλεκυς, τὸ τσεκούρι.

ἀδλαευτέρ' (τό) = ἐμβολιαστήρ, μαχαίριδιον μυτερόν καὶ κοπτερόν.

ἀρδευτέρ' (τό) = σκαλιστήρ, μικρὴ τσάπα γιὰ ἄρδευση.

βαρέα (ἡ) = ἡ βαρεῖα σφύρα, τὸ βαρεῖο.

γριζομάκελλον (τό) = μεγάλη σκαπάνη ἐκκριζώσεως καὶ ἐκχερσώσεως.

δικέλλ' (τό) = δίκελλα, τὸ δικάλλι.

κλαδευτέρ' (τό) = τὸ κλαδευτήρι.

κλειδίτσα (ἡ) = τὸ σουγιαδάκι.

κρωπή (ἡ) = εἶδος μικροῦ τσεκουριοῦ μὲ προεξέχουσιν γυριστὴν μύτην.

λισγάρ' (τό) = τὸ λισγάρι.

λίχτρα ἢ λίχτρε (ή) = τὸ λισγάρι.

λόμ' (τό) = ὁ σιδηροῦς μοχλός, λαστός.

Συν. σείστε.

μακέλλ' (τό) = τὸ μακέλλι, μετρία σκαπάτη.

μαῖαιρ' (τό) = ἡ κλαδευτικὴ μάχαιρα.

πασσάλ' (τό) = ὁ πάσσαλος.

πέλ' ἢ πελίσταρον (τό) = πτύον μυτερόν χρησιμεῦον διὰ σκάψιμον.

πιθού (ή), λ.τ. = τὸ μικρὸ πριόνι.

ποτιστέρ' (τό) = ποτιστήρι.

πρέν' (τό) = ὁ πρίων, τὸ πριόνι.

σκεπάρ' (τό) = τὸ σκεπάρνι.

σείστε (ή) = βλ. λόμ'.

ισακέλ' (τό) = τὸ σκαλιστήρι.

ιθακούτδ' (τό), λ.τ. = ἡ σφύρα, τὸ σφυρί.

ιδιβίν' (τό) = 1) ἡ σφήνα 2), τὸ φυτευτήρι.

τουρμούχ' (τό), λ.τ. = ἡ χτένα, τὸ δαχτυλωτό.

φυτευτέρ' (τό) = ὁ φυτευτήρ, τὸ φυτευτήρι.

χουζάρ' (τό) = τὸ μεγάλο πριόνι.

4) Ἄγρια δένδρα καὶ θάμνοι.

Ἄγράχαντον (τό) = ἄκανθώδης θάμνος, ἀγριόβατος, τσαλί.

ἀγοκέρασυν (τό) = ἡ ἀγρία κερασιά.

ἀγοκοκκύμελον (τό) = ἡ ἀγρία δαμασκηλιά.

ἀγρόμπηλον (τό) = ἡ ἀγρία μηλιά.

ἀγορστάφυλον (τό) = ἄγριο σταφύλι με μικρὰς ράγες.

ἀγρόσυκον (τό) = ἀγριοσυκκιά [ἀρχ. ἐρινεός.

ἀλάτ' (τό) = ἡ ἐλάτη. Συν. τεβόρ'.

ἀλευρίτα (ή) = εἶδος ἀγριοτζίτζιφιάς με ἀμυλώδη καρπὸν. Συν. λουτούδ'.

ἀρκάπ' (τό) = ἡ ἀπιδιά τῆς ἀρκούδας, δένδρον με μικροὺς στιφοὺς καρπούς.

ἀρτούτδ' (τό) = τὸ κέδρον [ἀρχ. ἀρκευθος].

βαῖον (τό) = 1) Εἶδος ἱτιάς με χνουδωτὰ μπουμπούκια 2) εἶδος μυρσίνης.

βελανιδ' (τό) = ἡ βελανιδιά.

βελάν' (τό) = ὁ καρπὸς τῆς βελανιδιάς.

γέρονος ἀπίδ' (τό) = μικρὸς θάμνος με μικροὺς μαύρους καρπούς, φυόμενος ἐντὸς βράχων.

γραίας μῆλον (τό) = μικρὸς θάμνος με μικροὺς κόκκινους καρπούς, φυόμενος ἐντὸς βράχων.

(*) δάφνον (τό) = ἡ δάφνη.

διφόρ' (τό) = χαμηλὸν θαμνώδες φυτόν,

φέρων γλυκεῖς καρπούς, εἶδος λωτοῦ.

ζαζέλα (ή) = εἶδος ἔρποντος θάμνου.

ζαντίτα (ή) = εἶδος ροδοδάφνης με δηλητηριώδη καρπὸν.

ζιμπίλ ἢ ζουμπούλ' (τό) = ἡ πασχαλιά.

θερμόξυλον (τό) = εἶδος τζίτζιφιάς, φέρον καρπούς μικροίς.

ιστριδ' (τό) = τὸ γαῦρον [τ. κιουλκέν].

ιτέα (ή) = ἡ ἱτιά [ἀρχ. ἐλίκη].

κάζ' (τό), πλ. κάζα (τά) = κακτώδες φυτόν, κάψα. Ἐχρησίμευεν ὡς προσάναμμα καὶ πρὸς τροφήν τῶν ζώων ὡς λίαν θρεπτικόν.

καφούλ' (τό) = γενικῶς θάμνος, βάτος.

λερθίν ἢ κλεθρίν (τό) = ὁ κληθρος, τὸ σκληθρον.

κομάρ' (τό) = ροδόδενδρον τὸ Ποντικόν, ἡ κουμαριά.

κορωνέα (ή) = ἡ ἀγριοτζίτζιφιά.

κοτσολεύκ' (τό) = ἡ θαμνώδης λεύκη.

κιυφόξυλον (τό) = ἡ ἀκταία, κουφοξυλιά.

κυπαρέσ' (τό) = ἡ κυπάρισσος, τὸ κυπαρίσσι.

λευκίν (τό) = ἡ λεύκη.

λουτούδ' (τό) = βλ. ἀλευρίτα.

μαῖμαῖτα (ή) = ἡ ἀγριομεσπιλιά.

μασούρα (ή) = ἀγριοροδή, ἀγριοτριανταφυλλιά.

(*) μερσίν' (τό) = ἡ μυρσίνη, ἡ μυρτιά. μηλίτα ἢ μηλίτσα (ή) = βλέπε «γραίας μῆλον».

μώρ' (τό) = ἡ βατσινιά, ἡ βατομουριά.

νέσπιλον (τό) = ἡ μεσπιλιά.

ὀξέα (ή) = ἡ ὀξύα.

παρτίν (τό) = αἵγειρος ὁ ἡμερος ἄλλαχοῦ καβάκ'.

πελίτ' (τό) = ἡ δρυς (ἄκαρπος).

ποταμόξυλον (τό) ἢ ποταμέας (τά) = εἶδος ἱτιάς, θάμνος ὑδροχαρῆς, φυόμενος συνήθως παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν.

σπεντάμ' (τό) = ὁ σφένδαμνος.

τεβόρ' (τό) = ἡ ἐλάτη, τὸ ἔλατο.

τεζίν' (τό) = τὸ πεῦκον. Συν. τδάμ'.

τραντάφυλλον (τό) = ἡ τριανταφυλλιά.

τσατσίν (τό) = τὸ φρύγανον.

(*) τδιμδίρ' (τό) = ὁ πυξός, ἡ πυξαριά.

τσιφίν (τό) = ἄζαλέα ἢ Ποντική. Εἶδος ροδοδάφνης ἐκ τῶν ἀνθέων τῆς προέρχεται τὸ «μαινόμενον μέλι».

τσουρανέα (ή) = θάμνος, ἐκ τῶν κλάδων του ἔκαμναν ξυλόσκουπες (τσαχαβέλα).

τδάμ' (τό), λ. τ.=βλέπε τεζίν.
φτελίδ' (τό)=ή πτελέα, ή φτελιά.

5) Χόρτα, λαχανικά, ἄνθη.

'Αβλούκ' (τό)= [ἐδώδιμον] εἶδος τεύτλοι αὐτοφυοῦς, λάπατον.
ἀγγούρ' (τό)= ή ἀγγουριά, τὸ ἀγγούρι [ἀρχ. σικυός].
ἄγρεν γεντζᾶ (ή) = τὸ ἄγριο τριφύλλι τῶν ἄγρῶν.
ἀγροβότανον (τό)= ἄγριον χόρτον, μὴ τρωγόμενον ὑπὸ τῶν ζώων.
ἀγρόβικον (τό)= ὁ ἀγριόβικος.
ἀγροχόρταρον (τό) = γενικὰ κάθε ἄγριο χόρτο.
ἀε-Δημητρί' τζιτζέκ' (τό)= ἀηδημητριάτικο χρυσάνθεμο.
ἀεκρόμυδον (τό)= πολυετὲς κρόμμυον παράγον μόνον φύλλα εὐώδη.
αἰδίτα (ή)= [ἐδώδιμον] λεπτόφυλλον χόρτον, μὲ φουντωτὸ ἄνθος.
ἀνεμίτα (ή) = μικροσκοπικὸν χόρτον μὲ λεπτότατον βλαστὸν.
ἄνισον (τό)= τὸ ἀνασόνι.
ἀπλωχόρταρον (τό)— χόρτον ἐρπυστικόν, ἀπλωνόμενον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.
ἀσπρολάχανον (τό) = ή κράμβη, τὸ κραμβολάχανον.
ἀχάντα (τά)= γενικῶς ὅλα τὰ ἀκιδωτὰ χόρτα, ἀγκαθερὰ χόρτα.
ἀχύρ' (τό)= τὸ ἄχυρον.
βάλασαμον ή βάρσαμον (τό) = εἶδος περιπλοκάδος φαρμακευτικῆς.
βελονίτα (ή)= τὸ ρολόγι.
βελονόχορτον (τό) = χόρτο μὲ φύλλα βελονοειδῆ. Συν. ζυγούδ'.
βικόχορτον (τό)= χόρτο ἀπὸ βίκον.
(*) βουμπάκ' (τό)= ὁ βάμβαξ, τὸ βαμβάκι.
βουτουρόχορτον (τό)= χόρτον θρεπτικώτατον διὰ τὰ ζῶα.
βρεχίτα (ή)= εἶδος παπαρούνας χρώματος βυσσινί, ἀνθεῖ μετὰ τὴν βροχὴν.
βῶχον (τό)= σκιαδιοειδὲς φυτό μὲ μεγάλα φύλλα.
γαϊδιράχαντον (τό)= τὸ γαιδουράγκαθο.
γαλαχτίτα (ή)= χόρτον μὲ κίτρινα ἄνθη καὶ χυμὸ γαλακτώδη.
γάραμψον (τό)= τὸ μαῖδανό, μακεδονήσι.
(*) γέν' (τό), πλ. γένα (τά)= τὸ ἄνηθον.
γεντζᾶ (ή)= τὸ τριφύλλι.
γλυκάνισον (τό)= ὁ γλυκάνισος.

γλυκοκολόγκυθον (τό)= τὸ γλυκὸ κολοκύθι. Συν. παλκαπάκ'.
γόγγυλον (τό)= ή γογγύλη, τὸ γογγύλι.
δεντρολάχανον (τό)= ή λαχανίδα.
δεντρομόλοχον (τό)= ή δενδρομολόχα.
δέσμ ή δέξμ' (τό)= ὁ ἡδύοσμος, διόσμος [καρυκευτικόν].
ζιγούδ' (τό)= χόρτο μὲ φύλλα βεονοειδῆ, φυόμενον ἐπὶ ὑψηλῶν ὄροπεδίων.
ζιμπιλ' (τό)= ὁ ὑάκινθος, τὸ ζουμπούλι.
ζουλίχτρα (ή)= χόρτον ἐρπυστικόν, συστρεφόμενον.
ήλ' τζιτζεγί (τό)= τὸ ἡλιοτρόπιον, ὁ ἥλιος (ἄνθος).
θομάρ' (τό)= [ἐδώδιμον], εἶδος τεύτλου μὲ πλατέα φύλλα καὶ καυλοὺς γλωῶδεις.
θύμπιρον (τό)= εἶδος θυμαριοῦ, χαμαίφυτον μὲ ἄνθη μικρὰ καὶ εὐώδη.
καβούν' (τό)= ὁ μηλοπέπων, τὸ πεπόνι.
καλαμάν' (τό)= [ἐδώδιμον] χόρτον μὲ βραχὺν κάλαμον καὶ φύλλα μικρὰ, πολλὰ καὶ φουντωτά. Τρώγεται ἀλατισμένο σὲ πιθάρια.
καλάμ' (τό)= ὁ κάλαμος, ή καλαμιά.
καννάβ' (τό)= ή κάνναβις, τὸ καννάβι.
καπνός (ὁ) = ὁ καπνός. Συν. τιτίν λ. τ.
κάρδαμον (τό)= τὸ νεροκάρδαμο.
κάρδωμιαν (τό)= εἶδος καρδάμου κανστικοῦ [ὀρεκτικόν].
καρπούζ' ή χαρπούζ' (τό)= ὁ ὑδροπέπων, τὸ καρπούζι.
καρτόφ' (τό)= τὸ γεώμηλον, ή πατάτα.
καρτσάλα (ή)= βολβοφόρον μικρὸν φυτόν, ὁ βολβός του ἐδώδιμος.
κασκάρας κρομμύδ' (τό)= εἶδος ἀγρίου κρομμύου.
κασκαούτα (ή)= ή μήκων, ή παπαρούνα.
καστανίτσα (ή)= ἄριστον εἶδος κολοκύθης.
κατεμούτ' (τό)= [ἐδώδιμον] μικρὸν φυτόν μὲ βολβοὺς σαρκώδεις.
κατενόχορτον (τό), χόρτον. Μὲ τὸν χυμόν του ἐκαθαρίζοντο οἱ λεκέδες τῶν ρούχων.
κατιφέ τζιτζεγί (τό)= ἄνθος ὡς τὸ ὕψισμα κατιφές=βελοῦδο.
κιμιγιά (ή)= μυθικὸν φυτόν. Ἐπιστεύετο ὅτι τὸ γάλα τῶν ζώων, πού ἔτρωγαν κιμιγιά, μετεβάλλετο ὅλο κατὰ τὸ δρομβάνισμα εἰς βούτυρον.
κιντέα (ή)= ή κνίδα, τσουκνίδα.

κιτρινίτσας (τά) = μικρά ἄνθη με ζωηρὸ κίτρινο χρώμα.

κοβλακίτα (ή) = ἡ μαργαρίτα.

κολογκύδ' ἢ κολογκύθ' (τό) = ἡ κολοκύνθη, τὸ κολοκύθι.

κοπαλίχτρα (ή) = βλέπε τομαρόφυλλον.

κορσσίτας (τά) = εἶδος ἐδωδίμου χόρτου.

κόρογκα (ή) = εἶδος ρόβης (ποτιστικό).

κουκουβάκ' (τό) = ὁ μύκης, τὸ μανιτᾶρι.

κουμπίτα (ή) = χόρτον, τοῦ ὁποίου ὁ βλαστὺς ἔφερε πολλοὺς κύμβους.

κρομμύδ' (τό) = κρόμμυον τὸ κοινόν.

κών' (τό) = [ἴσως ἀρχ. κώνιον], χόρτον με ρίζαν βολβώδη. Τὰ φθειριῶντα ζῶα ἐκαθαρίζοντο ριζικῶς δι' ἐπαλείψεως τοῦ σώματός των με ἀφέψημα βολβῶν κωνίου.

κωφωτίτα (ή) = χόρτον με ἄνθη σὰν αὐτιά καὶ καρπὸν ἀγγουροειδῆ πικρότατον.

λαζούδ' (τό) = ὁ ἀραβόσιτος (καλαμπόκι).

λαθουρίτα (ή) = εἶδος λαθυρίου αὐτοφνές, τρωγόμενον νωπόν.

λαθύρ' (τό) = ὁ λάθυρος, εἶδος πιτζελίου.

λαμψάνα (ή) = εἶδος ραπανίδος αὐτοφνοῦς με τρυφεροὺς βλαστούς. Ἔχει γεῦσιν καυστικὴν καὶ τρώγεται ὁμόν.

λαπαζέν' (τά) ἢ λάπαζον (τό) = εἶδος τεύτλου με πλατέα φύλλα [ὑδροχαρὲς φυτόν].

λαπαζόφυλλον (τό) = τὸ νευρῶδες φύλλον τοῦ λαπάζου. Ἦτο ἱαματικόν διὰ πληγὰς.

λάχανον (τό) = 1) τὸ λάχανον 2) γεν. λαχανικόν.

λεβόρ' (τό) = [ἀρχ. ἐλέβορος] εἶδος ἀκτῆς με φύλλα δυσώδη.

λεϊλάζ' (τό) = λ.τ. ἡ πασχαλιά.

λεπλεπίν (τό) = τὰ εἰδικῶς φρυγανισμένα ρεθύθια, λεπλεπιά, στραγάλια ἀφράτα.

λιβαδόχορτον (τό) = τὸ χόρτον λιβαδιοῦ (ποτιστικόν).

λινάρ' (τό) = τὸ λίνον, λινάρι.

λιτζάνα (τά) = ποικιλία ξηρῶν λαχανικῶν (ἐδωδίμων).

λιχτσέα (ή) = εἶδος περιπλοκάδος, λυλίχτρα.

λειθρίδ' ἢ λιρθρίδ' (τό) = τὸ ἐρουθρόδανον, ριζάρι.

μανίν (τό) = τὸ ἀγαρικόν, ἡ ἴσκα.

μαντζάνα (ή) = ἡ μελιτζάνα.

μενουδάκ' (τό) = ἴον τοῦ ἀγροῦ, μενεξές.

μάππα (ή) = ἡ μάππα, τὰ ἄσπρα φύλλα τοῦ κραιμολάχανου.

μάραντον (τό) = [ἀμάραντον]. Εὐωδέστατον ἄνθος με ζωηρὰ κίτρινα ἄνθη. Οὐδέποτε ἔχανε τὸ χρώμα του.

μαρούλ' (τό) = τὸ μαρούλι.

μαυροβότονον (τό) = χόρτον μελαψοῦ χρώματος.

μαυρολάχανον (τό) = ἡ λαχανίδα.

μαυρομμάτ' (τό) = ὁ φασίολος, τὸ χρωματιστὸ (πλουμιστὸ) φασόλι.

μαῖραιτα (ή) = [ἐδωδίμον], χόρτον με φύλλα πριονωτὰ σχήματος μαχαιριδίου. Ἐτρώγετο νωπὸ καὶ ἀλατισμένο.

μάχον (τό) = τὸ μαυροκούκι.

μελεσσιδόχορτον (τό) = μελισσόχορτον. Συν. μελεσσιδίτα.

μολόχ' (τό) = μολόχα ἡ φαρμακευτικὴ.

μουτζόχορτον ἢ μουτζοχόρταρον (τό) = [φαρμακευτικόν] εἶδος γαλατσίδος].

μυσοχόρταρον (τό) = χόρτον με γλοιώδη χυμόν.

νευρόχορτον (τό) = χόρτον, ἔχον φύλλα με 5 χονδρὰ νεῦρα.

νυφίτσας (τά) = μικρὸ χόρτο με ὥραϊα κομψὰ ἄνθη.

νυφίτσας σκόρδον (τό) = εἶδος ἀγρίου σκόρδου, φυτὸν βολβώδες.

ξυλάγγουρον (τό) = ἡ ξυλαγγουριά, πικραγγουριά.

ξυλοκολόγκυθον (τό) = τὸ ξυλοκολόκυθο.

ξυλόχορτον (τό) = χόρτον με ξυλώδη καὶ σκληρὰ φύλλα.

Παναγίας δάκρεν (τό) = ὁ ἐλίχρυσος.

παρχαροδτίττεκον (τό) = ἄνθος τῶν παρχαρίων.

πιζέλ' (τό) = τὸ πιτζέλι.

πικρίτα (ή) = εἶδος μαρουλίου με πικρότατα φύλλα.

πιπέρ' (τό) = ἡ πιπεριά, τὸ πιπέρι γενικῶς.

πιρπιρ(μ' (τό) = ὑδροχαρὲς ἐρπυστικόν χόρτον, ἡ γλυστρίδα, ἡ ἀντράκλα.

πισσόχορτον (τό) = χόρτον ἐκκαπνιστὸν κολλώδη μαύρην οὐσίαν.

πλυμμοχόρταρον (τό) = χόρτον πολὺ θρεπτικόν καὶ χυλοποιούμενον εὐκόλως.

Ἐξ αὐτοῦ παρεσκευάζετο τὸ πλυμμίν (βλ. λέξιν) διὰ τὰ ζῶα.

ποκίτα (ή) = χόρτον σκιαδοειδὲς με πολλὰ φύλλα καὶ ἀρκετὸν ὕψος.

ποταμόχορτον (τό) = χόρτον ὑδροχαρὲς

φυόμενον παρὰ τοὺς ρύακας καὶ τὰ ποτάμια.
 πράσον (τό) = καθὼς καὶ στήν κοινή.
 ραῖ(τα) (ή) = μικρὸν ἀτελὲς χόρτον τῶν βουνῶν.
 ρέφανον (τό) = ἡ ραφανίς, τὸ ρεπάνι.
 σαζάν' (τό) = χόρτον τῶν ὑγρῶν τόπων, βοῦρλο.
 σαπωνόχορτον (τό) = ὑδροχαρὲς μικρὸν χόρτον, τριβόμενον ἐβγαζε ἀφροὺς (σαπουνάδα).
 σαρμαδοῦκ' (τό), λ.τ. — 1) ἡ περιπλοκάς (τυλίχτρα) 2) κισσός.
 σαχταριτσα (ή) = [ἐδώδιμον] εἶδος χόρτου χρώματος στάχτης [ἀρχ. βλιτίον].
 σεύτελον (τό) = τὸ τεῦτλον, τὸ κοκκινογούλι.
 σευτελόρριζον (τό) = ὁ βολβὸς τοῦ τεύτλου, ὁ ὁποῖος ἐχρησίμευεν ὡς ἄριστον σαλατικὸν (τουρσί).
 σιναμπεκή (ή) = φυτὸν φαρμακευτικὸν (καθαρκτικόν).
 σινάπ' (τό) = τὸ σινάπι.
 σκόρδον (τό) = τὸ κοινό.
 σκορδοτσάγκ' (τό) = εἶδος σκόρδου αὐτοφυοῦς, ἐξ οὗ τὰ λιτζάνα.
 δκυλλαντίτα (ή) = εἶδος ἐλεβόρου δυσόσμου 2) τὸ βρωμόχορτον.
 σκωλεκοβότανον (τό) = φυτὸν φαρμακευτικόν (ἐλμινθοκτόνον).
 σμιλάγκ' (τό) = ὁ σμίλαξ, τρυφερὰ κορυφὴ βάτου κ. σπαράγγι.
 σπαθόχορτον (τό) = μικρὸν χόρτον με φύλλα σπαθοειδῆ, ἔχον φαρμακευτικὰς ιδιότητες (διὰ πληγὰς κυρίως).
 σπανάκ' (τό) = τὸ σπανάκι.
 σταυρολάχανον (τό) = [ἐδώδιμον] εἶδος μήκονος (παπαρούνας).
 στουπίτα (ή) = ἡ ὀξαλίδα, ξενήθρα.
 στρατίτα (ή) = εἶδος περιπλοκάδας, ἀπλωνομένης ἐπὶ τοῦ ἐδάφους (στράτας).
 συμπιασιτίτσα ἢ συμπιάστρα (ή) = ἡ κολλητισίδα.
 ταμαρόφυλλον (τό) = φυτὸν με φύλλα νευρώδη βλ. καὶ νευρόχορτον.
 ταργόν' (τό) = ἡ ταργονία.
 τζατζοφρόκαλλον (τό) = εἶδος ἐρείκης.
 Ἐκ τῶν κλάδων της γίνονται χορτοσκούπες.
 τσουπάδ' (τό) = βλ. λαζούδ'.
 τιρίζ(τα) (ή) = [ἐδώδιμον]. Οἱ βλαστοί καὶ τὰ φύλλα του ἦσαν νοστιμώτατα.
 (*) τιτίν (τό) = λ.τ. ὁ καπνός.

τουρμουντάρ' (τό) = εἶδος γογγύλης με ὑπόγειον βολβίσκον ἐδώδιμον. Εἶχε γεῦσιν νωποῦ φουντουκιῦ.
 τουρτουρόχορτον (τό) = χόρτον ἐρπυστικὸν με φύλλα ὁμοιάζοντα τὸ τουρτούρ' (κάμπια). Ὁ χυμὸς τῶν φύλλων του ἦτο πολὺ δραστικὸς διὰ τὰς νωπὰς πληγὰς.
 τουτουγιά (ή) = Εὐγενέστατον ἄνθος. Εἶδος ὑακίνθου, κυανοῦ χρώματος, ἐξαιρετικῆς εὐωδίας. Εἶναι φυτὸν ὑδροχαρὲς, φυόμενον μόνον εἰς τὰ καλῶς ἀρδευόμενα λειβάδια τῶν ὑψηλῶν. ἔχει καὶ φαρμακευτικὰς ιδιότητας.
 τριβόλα (τά) = οἱ τρίβολοι, ἀκανθωτὰ χόρτα.
 τρυφερόχορτη (ή) = εἶδος ἀγριάδας.
 τρίφυλλη (ή) ἢ τριφύλλ' (τό) = τὸ τριφύλλι, βλ. γεντζά.
 τῆατρ' (τό), λ.τ. = ὁ λειμών, τὸ γλοερὸ λιβάδι.
 τῆαι χωρί' (τό) = εἶδος τεῖτου (ἐγγχωρίου). Τὰ φύλλα καὶ ἄνθη του ξηραίνόμενα ὑπὸ σκιὰν ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς τσαῖ [μαλακτικόν].
 τσιλβονίτα (ή) = εἶδος ἀγρίου μενεξέ, εὐπαθέστατον.
 τῆορτίκα (ή) = μικρὸν χόρτον με φύλλα φαιοῦ χρώματος καὶ ρίζαν ἐκκρίνουσαν κολλώδη οὐσίαν. Αὕτη πηγνυομένη ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς μαστίχη.
 τσουντισούνα (ή) = Πόα με γαλακτώδη χυμόν. Ἐτρώγετο ὡμῇ.
 φάβατον (τό) = τὸ κουκκί.
 φαναρίτα ἢ φενερίτα (ή) = τὸ χαμομήλι.
 φάρφυλλον (τό) = χόρτον ὑδροχαρὲς, ἀναπτύσσον μόνον φύλλα δισκοειδῆ.
 φασουλίτα (ή) = εἶδος περιπλοκάδος ἀναοριχητικῆς.
 φασούλ' (τό) = ὁ φασίολος, τὸ φασόλι.
 (*) φλαμούρ' (τό) = τὸ φλαμούρι.
 φουδκίτα (ή) = εἶδος μύκητος ἀσκοειδοῦς, περιέχοντος μαύρην σκόνιν.
 φροκαλλίτα (ή) = εἶδος σκουπόχορτου, μικροῦ ὕψους.
 φτερίδ' (τό) = ἡ πτερίς, ἡ φτέρη.
 φυτρόχορτη (ή) = ἡ ἀγριάδα.
 χαμόμηλον (τό) = ἄγνωστον φυτόν. Ἀπαντᾶται τὸ ὄνομα εἰς δημῶδη ἄσματα.
 χαμούφτα (ή) = ἡ ἀγριοφραουλία.
 χαδχάδ' (τό), λ.τ. = μήκων ὁ ὑπνοφόρος, παπαρούνα ὑπνωτικῇ.
 χαψίτα (ή) = μικρὴ πόα φουντωτή, ἔχον

σα ὁσμήν χαμψιῶν, γαύρων.
 χλοᾶδα (ή)=ή πρασινάδα, τὸ πράσινον.
 χλοη (ή)=ή χλόη.
 χολέρτσ' (τό)= εἶδος ἀγριοβίκου, θρε-
 πτικώτατον διὰ τὰ μεγάλα ζῶα.
 ἡχλονίτα (ή)=ὁ χιόνανθος.
 χοριάρ' (τό)=γενικῶς χόρτον.
 ψαλιδίτα (ή)=μικρὴ πόα με βλαστούς, ἐν
 εἴδει ψαλίδος.
 ψιλοχόρταρον (τό)=γενικῶς τὰ μικρο-
 σκοπικὰ χόρτα.

6) Φυτοτεχνικά

Ἀγλάρα ἢ ἀπογλάρα = τὰ ὑπολείμ-
 ματα τοῦ φαγητοῦ. Συν. ἀποφάγια.
 ἀλατοπίσσ' (τό)= ἡ ρητίνη τῆς ἐλάτης
 καὶ γενικῶς τῶν ρητινοφόρων.
 ἀνθόνερο (τό)=τὸ ἀνθόνερο.
 ἄρδεμαν (τό)= ἡ ἄρδευσις, τὸ πότισμα
 τῶν φυτῶν.
 ἄρδεύω=ἄρδεύω, ποτίζω φυτά.
 ἀρμόθ (τό)=ὁ ὀρμαθός.
 ἀρνίκ' (τό)= ὁ καυλὸς τῶν κρομμύων,
 γεν. τὸ ἀνθοφόρον στέλεχος τῶν φυτῶν.
 ἀδλαεύω=ἐμβολιάζω, μπολιάζω.
 αὐλακιάζω= 1) ἀνοίγω αὐλακα, 2) διο-
 χετεύω νερὸ στὴν αὐλακιά.
 βοτρύδ' (τό)= ὁ βότρυς σταφυλῶν, τὸ
 βοτρυδί.
 γουβιν (τό)= ἡ γούρνα, μικρὴ στέρνα.
 γουδουλίζω=κορφολόγω.
 δαδιν (τό)=τὸ δαδί.
 δευτερώνω=1) κάνω κάτι δυὸ φορές 2)
 ποτίζω δυὸ φορές.
 ἐξώφυλλα (τά)= τὰ ἐξωτερικὰ φύλλα
 τῶν φυτῶν.
 ζουρμούδ' (τό)=ἡ δεσμός, τὸ μάτσο, τὸ
 μπουκέτο.
 θρίμδα (τά)= τὰ ἀποτρίμματα τῶν ξη-
 ρῶν χόρτων.
 καντζιν (τό)= τὸ ἐσωτερικὸ τῶν καρ-
 πῶν, ἡ ψίχα.
 καντραμάδα (ή)=κλαδίος με πολλοὺς
 καρπούς.
 καπούκ' (τό), λ.τ.=ὁ φλοιός, ἡ φλούδα.
 κλάδεμαν (τό)=τὸ κλάδεμα.
 κλαδεμάτα (τά)=τὰ ἀποκοπτόμενα κα-
 τὰ τὸ φθινόπωρον φυλλωμένα κλαδιά.
 Ἀὐτὰ ξηραίνόμενα ἐχρησίμευον ὡς
 τροφή τῶν μικρῶν ζώων.
 κλαδεύω=κλαδεύω.
 κλαδιν (τό)=ὁ κλώνος, τὸ κλαδί.
 κλέμαν (τό)=ὁ ἐρπυστικὸς κορμὸς τῶν

φυτῶν (κυρίως τῆς κολοκύνθης, ἀγγου-
 ριάς κλπ.)· ἀλλαχοῦ τεβέκ' λ.τ.
 κλωνάρ' (τό)=ὁ κλάδος, τὸ κλωνάρι.
 κορμίν (τό)=ὁ κορμός, τὸ κορμί.
 κορ'φή (ή)=ἡ κορυφή. Συν. ταπά.
 κοστέλ' (τό)= ὁ καλαμοειδὴς βλαστός,
 ὁ καυλός.
 κουμούδ' (τό)=ὁ ἡμικλειστός ὀφθαλμὸς
 φυτῶν, τὸ μπουμπούκι.
 κουντζιν (τό)= ὁ μίσχος, τὸ κοτσάνι.
 λαχανόσπορον (τό)=ὁ σπόρος τοῦ λα-
 χάνου.
 λιβάδ' (τό)= τόπος ποτιζόμενος, παρά-
 γων ἄριστον χόρτον.
 μεταφυτεύω=καθὼς καὶ στὴν κοινή.
 μομέτσ' (τό)= ἡ κουκουνάρα τῶν καρ-
 ποφόρων δένδρων (πεύκων, ἐλάτων κλ.).
 πακμάζ ἢ πεκμέζ' (τό)= γενικὸς ὁ
 βρασμένος ὁπὺς τῶν φρούτων, τὸ πε-
 τιμέξι.
 πασσάλ' (τό)= ὁ πάσσαλος, τὸ στήρι-
 γμα τοῦ φράχτη, φασολίων κλπ.
 παστίλα (ή)=1) τὸ κόμμα 2) τὸ ἐπὶ τοῦ
 ὑφάσματος ἀποξηραίνόμενον πετιμέξι
 τῶν συκομούρων (τούτ').
 πατίδ' (τό)= τὸ φασολάκι μαζὶ με τὸ
 πράσινο περίβλημά του.
 πατόφυλλα (τά)= τὰ χαμηλότερα φύλ-
 λα τοῦ φυτοῦ.
 πελάεμαν (τό)=τὸ σκάψιμο με τὸ πέλ'.
 βλ. λέξιν.
 πιπιλ' (τό)=ὁ πυρήν, τὸ κουκούτσι.
 πισσέλ' (τό)=1) πισσοειδὲς ἔκκριμα
 δένδρων, εἶδος ρητίνης 2) ἡ καπνιά
 τῶν σωλήνων θερμάστας.
 πότισμαν (τό)=τὸ πότισμα τῶν φυτῶν.
 ριζά (ή)=καθὼς καὶ στὴν κοινή.
 ροδόσταμαν (τό)= ἀπόσταγμα ῥόδων,
 ῥοδόνερο.
 ρόκκα (ή)=1) ἀδράχτι 2) ἡ κουκουνάρα
 τοῦ καλαμποκιοῦ.
 σευτελόσπορον (τό)= ὁ σπόρος τοῦ
 κοκκινογουλιῦ.
 σταλιστρα ἢ στραλιστρα (ή)= πρόχει-
 ρη στέρνα γιὰ μάζεμα νεροῦ.
 στῦπα (τά)= γενικῶς τὰ τουρσιά [κυ-
 ρίως τὰ τοῦ κραμβολάχανου].
 στύψα πελιτί' (τά)= οἱ κικίδες τῆς
 δρυός, ἔχουσαι στυπτικὰς ιδιότητας.
 ταπά ἢ τεπέ (ή) λ.τ. βλ. κορ'φή.
 τσακέλισμαν (τό)=τὸ σκάλισμα.
 τσέπλ' (τό)=1) τὸ κέλυφος αὐγοῦ 2) ὁ
 φλοιὸς καρπῶν.

τῶ(κου)τα (τά) = πευκόκλαδα μετὰ φύλων, χρησιμεύοντα ὡς τροφή τῶν ζώων.
τσιρ' (τό) πλ. τσίρα (τά) = ἀπεξηραμένοι καρποί, ξερά φρούτα.

τσόβ' (τό) = τὸ πελεκούδι ἀπὸ φλούδα ἢ ἀπὸ ξύλο.

τσουπίν (τό) = 1) γενικῶς ξυλαράκι μυτερὸν 2) φυτευτήρι.

τσουπωχτέρ' (τό) = γεν. σκέπασμα, τάπα, ἐπιστόμιον.

τσουλούφ' (τό) = τὰ ξηρὰ πατίτσα, φασολάκια ξερά (μαζὶ μὲ τὸ περιβλημά τους).

φλούδ' (τό) = ὁ φλοιός, ἡ φλούδα.

φύτεμαν (τό) = τὸ φύτευμα.

φυτωνάρ' (τό) = φυτώριον.

φυτόν (τό) = 1) ὡς ἐν τῇ κοινῇ 2) τὸ φυτάνι.

χαβούζ' (τό), λ. τ. = μεγάλη τεχνητὴ στέρνα.

χατζένα (τά) = 1) ἐντόσθια, 2) τὰ ἐντόσθια κολοκυνθιοῦ.

χορτοθέρ' (τό) = τόπος χορτοπαραγωγός, κατάλληλος γιὰ θέρισμα.

χορτοκούν' (τό) = 1) κούνια ἀπὸ χόρτο, 2) στρωσίδι βρέφους.

χορταροτόπ' (τό) = χορτοπαραγωγὸς τόπος.

7) Διάφοροι ὀποὶ (ζωμία).

Ἀγγουροζώμ' (τό) = ὀπὸς ἄγγουριοῦ.

γαλατοζώμ' (τό) = ὀπὸς (ζωμὸς γαλακτοῦχος.

γλυκοζώμ' (τό) = ὀπὸς ζακχαροῦχος.

κερασσοζώμ' (τό) = ὀπὸς κερασιοῦ (κοκκινωπός.

κοπροζώμ' (τό) = ἀκάθαρτο ζουμί (κοπριάς).

κρεατοζώμ' (τό) = ζουμί κρέατος.

λαχανοζώμ' (τό) = χυμὸς λαχάνου.

μαχοζώμ' (τό) = ὀπὸς μάχου (πικρὸς καὶ κολλώδης).

μαυροζώμ' (τό) = 1) ὀπὸς μαῦρος 2) μεταφορ. ὁ καφές.

πικροζώμ' (τό) = ὀπὸς πικρός.

πιπεροζώμ' (τό) = ὀπὸς πιπεριοῦ (καυστικός).

ὀψαροζώμ' (τό) = 1) ζωμὸς ψαριοῦ, 2) ἄλμυρα, 3) σαλαμούρα.

σαπωνοζώμ' (τό) = ὀπὸς ἀφρώδης καὶ θολός, ὡς τῆς μπουνγάδας.

στιποζώμ' (τό) = γενικῶς ὀπὸς ξινὸς (τουρσιῶν).

σταφυλοζώμ' (τό) = ὀπὸς σταφυλῶν (μοῦστος).

τιτινοζώμ' (τό) = ζωμὸς καπνοφύλλων (φαρμακευτικός).

τσιλτοζώμ' (τό) = οὔρων (βρώμικος).

τσιροζώμ' (τό) = τσιριῶν βλ. χοδαφοζώμ'.

τσουρανοζώμ' (τό) = ὀπὸς τσουρανέας (ὑπόξινος).

φυδνοζώμ' (τό) = ὀπὸς βυσσίνου βυσσινάδα.

χαρπουζοζώμ' (τό) = ὁ χυμὸς ὑδροπέποντος, καρπουζιοῦ.

χαψοζώμ' (τό) = τὸ ζουμί τῶν χαμψιῶν (σαλαμούρα).

χορταροζώμ' (τό) = γεν. ὀπὸς χόρτων.

χοδαφοζώμ' (τό) = ὁ ζωμὸς ξηρῶν φρούτων, κομπόστων.

ΤΑ ΠΑΡΧΑΡΑ

Τοῦ Γ. Θ. ΚΑΝΔΗΛΑΠΤΗ (ΚΑΝΙ)

Ὅσοι κατὰ τὰς ὥρας τῶν κυνικῶν καυμάτων ἐκ τῶν πόλεων ἐξέρχονται εἰς τὰς ἐξοχὰς πρὸς παραθερισμὸν καὶ κατὰ τὰς ἐορτὰς καὶ Κυριακάς, εἴτε μετὰ τῶν οἰκογενειῶν τῶν, εἴτε καὶ κατὰ μόνους, εἴτε καὶ ὡς κυνηγοί, αὐτοὶ καὶ μόνοι γνωρίζουσι τὴν ἀξίαν αὐτῶν καὶ διακηρύττουσιν ὅτι ὁ βίος τοῦ χωρικοῦ εἶναι πολυλάκις τερπνότερος τοῦ τῶν πόλεων, ἀδιάφορον ἂν δὲν ἔχει θέατρα, κινηματογράφους, μέσα ψυχαγωγίας καὶ εὐπορίας. ἔχει τὴν φύσιν, τὴν ἀπαραμίλλου φύσιν, ἀνωτέραν τῶν τεχνικῶν ἔργων τῶν πόλεων.

Ἡ λέξις παρχάρ' εἶναι κατὰ τὸν Σάβ. Ἰωαννίδην, Ἰνδοπερσικῆς προελεύσεως καὶ σημαίνει κοιλάδας γραφικὰς καὶ το-

πία μὲ καταπράσινα χόρτα καὶ κελλαρίζοντα ὕδατα εἴτε ἐπὶ τῆς καρυφῆς τῶν ὀρέων, εἴτε εἰς τὰς ὑπωρείας αὐτῶν καὶ ὅπου ἀνερχόμεναι αἱ οἰκοδόποιται μετὰ τῶν ποιμνιῶν αὐτῶν ἐξ ἀγελάδων, προβάτων καὶ αἰγῶν καὶ ἀκολουθοῦμεναι ὑπὸ τῶν 10 καὶ 12 ἐτῶν θυγατέρων καὶ παίδων, ἐγγόνων αὐτῶν, ζητοῦσιν ἀφθονωτέραν τροφήν διὰ τὰ ζῶα τῶν, ἀφοῦ εἰς τὰ χαμηλὰ χωρία ὁ ἥλιος ἀπεξήρανε τὸ πᾶν. Εἶπον ἀνωτέρω, ὅτι ἀνέρχονται αἱ οἰκοδόποιται καὶ οὐχὶ αἱ νέαι καὶ τοῦτο διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλεῖς ἀπὸ τὰς κακογλωσσίας καὶ τοῦ ἀνιέρου ὀφθαλμοῦ τῶν τοῦ χὸν διαβατῶν. Ἀκολουθοῦνται δὲ ὀπὸ τῶν μικρῶν τέκνων τῶν, ἵνα ποιμάνωσι τὰς ἀγελάδας τῶν καὶ βοηθήσωσιν εἰς τὴν

προσαγωγὴν αὐτῶν πρὸς ἄρμεξιν. Συνεπικουροὶ δὲ εἰς τὸ ἔργον τῶν εἶναι καὶ οἱ ποιμένες μετὰ τὰ καρρακοῦλάχ εἰς τὴν μέσην, τὴν τάπαντζαν, τὸ κουρπὶν ἢ τὴν ποιμενικὴν χονδρὴν ράβδον, τὸν αὐλὸν —καβάλ· καὶ τὴν δερματίνην τσάνταν— γλαμαντζάν καὶ τοὺς ἀτιθάσσους καὶ ἀγρίους μολοσσοὺς κύνας κατὰ τῶν κακοποιῶν καὶ λύκων.

Ἐντὸς τῶν παρχαρίων εἶναι ἐκτισμέναι αἱ καλύβαι, αἷς εἰς μὲν τὴν Μαισοῦκαν σκεπάζουσι διὰ χαρτωμάτων, λεπτῶν σανιδίων μήκους 1 μέτρου ἑκάστον, ἐνῶ εἰς τὴν Χαλδίαν σκεπάζουσιν αὐτάς μετὰ κλάδους καὶ φύλλα.

Ἐκαστον χωρίον ἔχει τὸ παρχαρίον τοῦ καὶ πολλὰ χωρία ἔχουσιν ἀπὸ κοινοῦ παρχάρια, οἱ δὲ κάτοικοι τῶν πέραν τοῦ παρχαρίου Κάνεως χωρίων ἔχουσι τὰ παρχάρια τῶν εἰς 3 καὶ 4 ὥρων ἀπόστασιν εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν ὁρέων Κιαβούρ-δὰγ, Καγκέλ, Ἅγιος Παῦλος καὶ εἶναι ἱκανὰ τούτων ἀφορολόγητα, ὥς προελθόντα ἐκ δωρεᾶς Ἑλληνίδων Σουλτανιδῶν καὶ φέροντα τὴν ὀνομασίαν Χατουνιδῶν. Εἰς τὰ παρχάρια τῶν ἀνωτέρω ὁρέων ἀνήρχοντο καὶ οἱ Τσαπνίδες, οἱ τοῦ Ξενοφῶντος Σάνοι, ἐκ τῶν παραλίων πόλεων καὶ κωμοπόλεων καὶ ἔβοσκον ἔτι ἀπωτέρω τῶν ἑλληνικῶν παρχαρίων, διότι διὰ τὸν φόβον τῶν ἀλκίμων παληκαρίων τῶν πλησίον ἑλληνικῶν χωρίων, δὲν ἐτόλμων νὰ πλησιάσουν πρὸς αὐτὰ καθόσον πικρὰν πείραν ἔλαβον ὅχι μόνον τῆς ἀνδρείας τῶν ὡς ἀνω προασπιστῶν τῆς ζωῆς, τιμῆς καὶ περιουσίας νέων, ἀλλὰ καὶ κλοπὴν τῶν ποιμνίων τῶν.

Πῶς ἐγένετο ἡ ἀνοδος τῶν χωρικῶν εἰς τὰ παρχάρια:

Εἶναι ἀληθές ὅτι μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 97 καὶ τῶν προηγηθεισῶν σφαγῶν τῶν Ἀρμενίων ἐχαλαρώθη ἡ ἀνοδος εἰς τὰ παρχάρια, ἀλλὰ βραδύτερον ὅτε ἐδόθη πλειοτέρα ἐλευθερία εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Συντάγματος ἐν Τουρκίᾳ τῷ 1908, ἡοξάτο ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἀνόδου συμφώνως πρὸς τὰς παραδόσεις καὶ τὸ συμφέρον. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαΐου ἑκάστου ἔτους ἡ Δημογεροντία, αὐτὴ ἢ ἐν τῇ δουλείᾳ προστατρία καὶ κυβερνητικὴ δύναμις, ἐκτελοῦσα ἀπήχησιν τοῦ πόθου τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου ἐκήρυττε διὰ τοῦ κουρουχτζῆ, ἢ τοῦ ἀγροφύλακος, ὅτι θὰ γίνῃ ἡ ἀνοδος εἰς τὰ παρχάρια κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο καὶ οἱ βουλόμενοι νὰ ἀνέλθωσιν ὥφειλον νὰ ἐτοιμασθῶσιν. Ὁρίζετο δὲ καὶ ἡ ἡμέρα τῆς ἐξόδου. Ἀπὸ τότε ἤρχιζον αἱ ἐτοιμασίαι καὶ ἐζητοῦντο αἱ ρωμάνες, αἷτινες πλὴν τῶν ἰδίων ἀγελάδων θὰ ἐλάμβανον καὶ γειτονικὰς ἀγελάδας εἰς τὸ παρχάρι μετὰ ἰδιαιτέραν συμφωνίαν: πόσον βοῦτυ-

ρον, τυρὸν καὶ παῦκιτάν θὰ τοὺς προσέφερον. Τὰ ξυλάγγα καὶ κοβλάκα ἐπεδιορθοῦντο καὶ ἐπλύνοντο καὶ πάντα τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια ἐλαμβάνοντο. Μόλις δὲ τὴν ὠρισμένην ἡμέραν καὶ ὥραν ἤκούετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀγροφύλακος ὅτι «ἄς ἔλθουν οἱ παρχαρέτ», αὐθωρεὶ ἐβλεπέ τις ἐξερχομένης ἐξ ἐκάστης οἰκίας τὰς οἰκοδεσποίνας, τὰς σεμνάς ἐκείνας βαθυστεχάστους καὶ σοβαρὰς ρωμάνες, ὀδηγοῦσας τὰ φορτωμένα μετὰ ἐπιπλα καὶ χρειώδη ὑποζύγια, καταφθανούσας πρὸ τῆς πλατείας τοῦ χωρίου καὶ ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ, ὅπου ὁ λυριτζῆς, ἀπαραίτητος σύντροφος τῆς ἐξόδου, ἐπαιζε καὶ ἐτραγῳδεῖ τὰ κατάλληλα τῇ περιστάσει ᾄσματα, εἰς αἷ τὰς καλλονὰς τῶν παρχαρίων ἐξεθείαζεν ὡς ἐξῆς:

—Ἐγὼ εἶμαι παρχαρόπουλον σὴν δύσαν
[μαθεμένον

σ' ἔναν ἔμορφον κόραδον εἶμαι σου-
[μαδεμένον.

—Σὸ παρχάρ' ἐπήγαμε ξύγαλαν πὰ' ἕ'
[εὔραμε,

σὸ ποτάμ' κατέβαμε καὶ νερὸν πάλ' ἕ'
[εὔραμε.

—Ὁλον τὸν κόσμον γύρισα πουδὲν χα-
[ρὰν πὰ' ἕ' εἶδα,
καὶ σὰ παρχάρ' τοῦ Κρωμί' τὴν κάλη
[μου πάλ' ἤῤα.

καὶ ἄλλα βουκολικά, ὡς τὸν Μαραντόν—
Μαρίτσαμ' ἐγαῖλαβεν σὴ Μυρίμ' τὰ
παρχάρ' — Ἐννέα βουκόλ' ἔβριάζαν.
Τῇ Δεσποινῇ τὰ πρόβατα.— Ὁ θη-
ριάνον Καὶ τὸ πέραν πέραν κάθεται
ἀγρέλαφον.—Κι' ὄντας ἔμ'νε μικρὸν
παιδὶν κ' ἐρίαζατ' ἄρνόπα.—Νέ, τὸο-
πάνε.—Ἀτοῦ σὰ χρυσοπέγαδα.—Σὸ
παρχάρ' ἐπήγα γιὰ τὸ ξύγαλαν κ.λ.π.

Μόλις λοιπὸν συνέρχονται αἱ ρωμάνες, προηγοῦνται τὰ πρόβατα ὀδηγούμενα ὑπὸ τῶν ποιμένων καὶ φορουρούμενα ὑπὸ τῶν ἀγρίως παρακολουθούντων μολοσσῶν, εἶτα εἶπετο ὁ λυριτζῆς παίζων καὶ κατόπιν ἠκολούθουν αἱ ἐκ τοῦ ναοῦ ἐξερχόμεναι (ὅπου μετέβησαν προσεκύνησαν καὶ ἤναψαν εὐλαβῶς τὸ κηρίον τῶν πρὸς ἀπρόσκοπτον ἐργασίαν τῶν καὶ αἰσίων ἐπ' ἀνόδον τῶν) ρωμάναι μετὰ τῶν γερόντων τοῦ χωρίου διδόντων νοουθεσίας διὰ τὸ νοικοκυριό τους καὶ ἀκούουσας τὰς νοουθεσίας τῶν συζύγων τῶν, ἐνῶ τὰ παιδία, ὡς εἰς παρόδεισον ἀπερχόμενα, ἔτρεχον, ἐφώναζον, ἐτραγῳδοῦν, ἐπήδουν, ἐποιοῦν καὶ ἐπαιζον αὐλοὺς καὶ σφυρίκτρας καὶ ἠκολούθουν πότε ὁμοῦ, πότε σποραδικῶς.

Ἐπὶ τέλους μετὰ πορείαν 2—3 ὥρων, ἐφθάναν εἰς τὸν πρὸς δὴν ὄρον. Τότε τὰ

μέν ποίμνια διεσκορπίζοντο εἰς τοὺς πέριξ λόφους καὶ δειράδας πρὸς βοσκήν τῆς παχείας καὶ εὐόδου χλόης, οἱ δὲ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες μὲ ἄσματα προδίδοντα τὴν ψυχικὴν αὐτῶν χαρὰν παρὰ δίδοντα εἰς τὴν ἐπιδιδόρθωσιν τῶν καταστραφειῶν καλυβῶν καὶ μετὰ τὸ πέρασ τῶν ὁποίων ἐτοποθέτουν τὰ σκεύη εἰς τὰς θάσεις τῶν καὶ ἐδημιουργοῦν τὸ νέο οἰκοκυριό, ὥσάν νά εὐρίσκοντο εἰς τὰς οἰκίας τῶν καὶ εἶτα ἐλάμβανον τὴν ἀχώριστον αὐτῶν ἄτρακτον καὶ τὰ ὀρτάρια (περιπόδια).

Ποῖον ἦτο τὸ ἔργον ἐν ταῖς παρχαρίοις; Ἦτο ἡ ἐπιμελὴς περίποίησις τῶν ζώων καὶ τὸ ἀλμεγμα καὶ ἡ εἰς τὸ τέλος ἐκάστης ἐβδομάδος μεταποίησις τοῦ ὄξυ γάλακτος εἰς βούτυρον ἐντὸς τοῦ ξυλαγγείου, ὅπερ τιθέμενον εἰς βαθέα ξύλινα πινάκια προσεκομίζεται εἰς τὰς πλησίον διαυγεῖς πηγάς, ὅπου παντάκκις καὶ ἐξάκις πλυνόμενον καὶ ἀλατιζόμενον ἐτίθετο εἰς τὰ κοβλάκια (ξύλινα δοχεῖα) καὶ σφραγιζόμενον διὰ κοχλιαρίου εἰς τὴν ἐπιφάνειαν διὰ διαφόρων συμβολικῶν σημείων, ἀπεστέλλετο εἰς τὸ νοικοκυριό ἐκάστης οἰκογενείας, ἔμενεν ἐν τῇ ἀποθήκῃ ἀθικτον, μέχρι τῆς καθόδου ἐκ τοῦ παρχαρίου τῆς οἰκοδεσποίνης, ἥτις μόνη εἶχε τὸ δικαίωμα νά ποιήσῃ ἑναρξιν τῆς χρήσεως αὐτοῦ. Τὰ δὲ περισσεύοντα ἐκ τῆς οἰκιακῆς χρήσεως ἐφέροντο εἰς τὰς ἀγοράς τῶν πόλεων, ὅπου ἐγίνοντο ἀνάρπαστα διὰ τὴν ἡδύτητα. εὐωδία καὶ τὸ ἀνόθευτον αὐτῶν. Τὸ δὲ ἑναπομεῖναν τάνιον βραζόμενον καὶ πολτοποιούμενον μετεβάλλετο εἰς τὸ παῦκιτάν καὶ μετακομιζόμενον ἐντὸς σάκκων ἐκ λευκοῦ πανοῦ βαμβακίνου καὶ ἀλατιζόμενον ἐτίθετο εἰς τοὺς πίθους—πουλούλας, καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς τὸ ὑγιεινότερον, εὐχάριστον καὶ πρῶτιστον φαγητὸν παντὸς πλουτοῦ καὶ πτωχοῦ Ποντίου παῦκιτανωμένον ὀιρβάν, εἶδος γιανουρτόσουπας.

Τί ἐποιοῦν αἱ ρωμάναι οἰκοδέσποιναί κατά τὴν ἐποχὴν τῆς ἐξόδου, διαμονῆς καὶ βοσκῆς τῶν προβάτων; Μετὰ τὴν βράσιν τοῦ γάλακτος καὶ ὀξυγαλακτοποίησιν αὐτοῦ ἐπέδιδοντο εἰς τὴν καθαρότητα τῆς καλύβης, τὴν πύσιν τῶν σκευῶν καὶ εἶτα τὴν ἐπίσκεψιν εἰς τὰς γειτόνους ρωμάνας, ὅπου ἔχουσαι τὸ πλεκόμενον ὀρτάριον καὶ τὴν ἑαρμάναν (ἄτρακτον) παρεσκεύαζον ἐν μέρος τῶν προικῶν τῶν κορασίων τῶν καὶ ἔλυνον ὅλα τὰ γυναικεῖα ζητήματα, ἅπερ περιστρέφοντο εἰς τὴν μελλοντικὴν ἐξασφάλισιν διὰ τοῦ γάμου τῶν τέκνων τῶν.

Ἀλλὰ τὰ παρχάρια καθ' ἐκάστην ἐσπέραν τοῦ Σαββάτου μετέβαλλον ὄψιν θόρυβος καὶ κίνησις ἐπεκράτει εἰς αὐτάς καὶ διατί; Διότι ἀνήρχοντο εἰς αὐτὰ ἀπὸ κοινοῦ ἐκ τῶν χωρίων οἱ ἄνδρες καὶ φέροντες μετ' αὐτῶν ὀπωρικά, οὖζον, κρέας καὶ τὰ παρόμοια ἐπέδιδοντο εἰς παννυχεῖους διασκεδάσεις, καθ' ἃς ἡ μὲν λύρα ἐκρούετο ἐρωτοπαθητικῶς, τὰ δὲ ὄπλα συνεχῶς ἐκκενούμενα διέχυον τὴν θυμὴν εἰς πάντας διὰ τῆς ἀντιλαλήσεως αὐτῶν εἰς τοὺς πέριξ βράχους, ἀπεμάκρυνον τοὺς καραδοκοῦντας πρὸς ἀρπαγὴν προβάτων λύκους καὶ θῶας, εἰς τοὺς τυχόν ἐκεῖθεν διερχομένους λαθρεμπόρους καπνῶν καὶ κακοποιούς, ὅτι δεινὸν ἔστι πλησιάζειν εἰς τὰ ἐλληνικὰ παρχάρια.

Ὅτε δὲ περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου ἐφθάνεν ὁ καιρὸς τῆς καθόδου εἰς τὰ χωρία, καθότι ἡ χλόη ἤδη κατεστράφη καὶ ὁ χειμὼν προανηγγέλετο, πάντες ἀπεχαιρέτων ὥς ἀποδημητικὰ πτηνὰ τὰς καλύβας τῶν καὶ περιτριχίζοντες τὰς θύρας τῶν, κατήρχοντο ὑπὸ τὰς αὐτάς συνθήκας ὅφ' ἃς ἀνῆλθον, περιχαρεῖς μὲ ροδὰς παρειὰς καὶ εὐθυτενῇ σώματα, ὅτι ἐξεπλήρωσαν καὶ αὐταὶ μέρος τῶν οἰκογενειακῶν τῶν ἀναγκῶν καὶ ὅτι θὰ ἐφθάνον εἰς τὸ 75ον καὶ 80ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας τῶν.

ΜΑΓΕΙΡΙΚΑ ΣΚΕΥΗ ΤΩΝ ΣΑΝΤΑΙΩΝ. ΣΠΙΤΙΚΑ, ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ & ΣΧΟΛΙΚΑ ΕΠΙΠΛΑ ΑΥΤΩΝ. ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΩΝ ΤΕΧΝΙΤΩΝ ΣΑΝΤΑΣ

Τοῦ ΜΙΛΤ. ΝΥΜΦΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα ἀκόμη ὅλα τὰ μαγειρικὰ σκεύη τῶν Σανταίων ἦσαν καμωμένα ἀπὸ μπακίρι (χαλκός). Σ' αὐτὸ μιμήθηκαν οἱ πατέρες μας τοὺς Ἀργυρουπολίτες, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχαμε κοινὰ ἦθῃ καὶ ἔθιμα ἐξ αἰτίας τῆς συχνῆς μας ἐπικοινωνίας μὲ αὐτοὺς χάρις στὰ πλούσια μεταλλεῖα τῆς Ἀργυρούπολης. Εἶχαμε ἐμεῖς κι οἱ Ἀργυρουπολίτες πληθὺς μπακιρένια μαγειρικὰ σκεύη ποὺ δὲν μεταχειριζόμαστε ποτέ, καὶ τὰ εἶχαμε βαλ-

μένα ἀράδα στὰ ταρέζα (ράφια) γιὰ στολισμὸ τοῦ σπιτιοῦ. Πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 21 ἐμεῖς κι' οἱ Ἀργυρουπολίτες δίναμε γιὰ προῖκα τὰ σκεύη αὐτὰ στὰ κορίτσια μας' ἀργότερα ἐγκατελείφθηκε καὶ τὸ ἔθιμο αὐτὸ καὶ φυλάγαμε τὰ σκεύη αὐτὰ μόνο γιὰ μιὰ κούφια ἐπίδειξη. Ἦσαν τὰ σκεύη γανωμένα κι' ἔλαμπαν ἀπ' τὴν καθαρότητα. Φρόντιζε ἡ νοικοκυρὰ νὰ κἀνῃ πάντοτε χρῆση ἄλλων σκευῶν ξυλένιων ἢ χωματένιων, καὶ μόνο

σε περίπτωση περιποίησης ενός ξένου κατέβαζε από το ράφι με μεγάλο ψυχικό πόνο ένα ή δύο μπακιρένια πιάτα. Πολλά πιάτα στη Σάντα κατάντησαν Ιστορικά: Ήσαν επάνω σ' αυτά σημειωμένες οι χρονολογίες της κατασκευής τους και το όνομα του νοικοκύρη τους, και μεταβιβάζονταν απ' τον πατέρα στα παιδιά. Ένα τέτοιο μπακιρένιο πιάτο βρέθηκε στο σπίτι κοῦ παπποῦ μου Πιπιλίκα και μεταβιβάστηκε στον Έγγονό του Μιχάλην Ξανθόπουλλο· είχε χαραγμένες τις λέξεις αυτές: ΓΙΟΡΓΙ· ΚΟΥΤΑΚΙ 1768. Δέ μπορούσαμε νά εξακριβώσουμε τήν προέλευση τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, φαίνεται ὅμως πῶς μερικοί απ' τοὺς πρόγονους τοῦ παπποῦ μου θά ἔφεραν τὰ ὀνόματα αὐτά. Θά φροντίσω ἐδῶ σ' αὐτή μου τή μελέτη νά καταστρώσω ὅσον τὸ δυνατόν τέλειους κατάλογους ὅλων περίπου τῶν μαγειρικῶν σκευῶν τῶν Σανταίων, ὅλων τῶν σπιτικῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ σχολικῶν ἐπιπλυν τῶν, καὶ τῶν περισσότερων ἀπὸ τὰ ἐργαλεῖα τῶν τεχνιτῶν Σάντας.

ΜΑΓΕΙΡΙΚΑ ΣΚΕΥΗ

α') Μπακιρένια.

1) Χεροχάλκ' (τό) ἀπὸ τὸ χέρι καὶ χαλκός. Λεβέτι μεγάλο μέ δύο χερούλια, βάρους 4 - 8 ὀκάδων. Τὸ λεβέτι αὐτὸ τὸ χρησιμοποιοῦσαμε μιά δυὸ φορές τὸ χρόνο γιὰ νά μαγειρέψουμε ὀτιδήποτε καὶ νά ταίσιουμε τὸν κόσμον στὶς κηδεῖες μας καὶ στοὺς γάμους μας.

2) Τρανὸν χαλκὸν (τό). Μεγάλο λεβέτι. Αὐτὸ ἦταν μικρότερο ἀπὸ τὸ προηγούμενο, καὶ τὸ χρησιμοποιοῦσαμε σάν κι αὐτό· ἐπίσης τὸ χρησιμοποιοῦσαμε στήν πλύση, στὸ ζύμωμα, καὶ σὴν χαμνοφαγίαν δηλ. σὴν διρβάν, σὴν λαπάν, σὰ μιλαστὰ τὰ λάχανα, κι ἄλλοι. Ζύγιζε 2—4 ὀκάδες.

3) Χαλκοπούλ' (τό) Ὑποκοριστικὸ τοῦ χαλκοῦ, τοῦ λεβετιοῦ. Αὐτὸ τὸ χρησιμοποιοῦσαμε διὰ φαγητὰ τῆς πολιτείας, γιὰ γιαχνί, γιὰ πιλάφι γιὰ ριζόγαλο, κ. ἄ. Ζύγιζε 1—2 ὀκάδες.

4) Τεντσερέ (ή) μεγάλη καὶ μικρή. Τὴν χρησιμοποιοῦσαμε ὅπως τὸ χαλκοπούλ'. Ζύγιζε 1—2 ὀκάδες.

5) Κλωστοτήγανον (τό) ἀπὸ τὸ κλώθω καὶ τηγάνι. Αὐτὸ ζύγιζε 1—1 1/2 ὀκά, καὶ εἶχε ἐμφάνιση καλὴ καὶ καπάκι ἔξοχο. Τὸ χρησιμοποιοῦσαμε γιὰ τσιριχτὰ (τηγανίτες) καὶ γιὰ φοῦστρα (ὀμελέτες), καὶ ἐπειδὴ τὰ τσιριχτὰ καὶ τὰ φοῦστρα τὰ γυρίζαμε πολλὰς φορές ἀπ' τὴ μιά καὶ τὴν ἄλλη ἐπιφάνεια γιὰ νά ψηθοῦν καλά, ὠνομάσαμε καὶ τὸ τηγάνι αὐτὸ κλωστοτήγανον.

6) Τηγάν' (τό). Ἦταν μικρὸ καὶ χω-

ρὶς καπάκι, ζύγιζε δὲ 1 1/2 ἕως 1 ὀκά. Τὸ χρησιμοποιοῦσαμε γιὰ νά καψῶμε τὸ βούτυρο ἢ τὸ λάδι γιὰ τὴ μαγειρικὴ, νά σπᾶσωμε αὐγὰ στὸ βούτυρο (τσακωτὰ ὠβά) νά βράσωμε γάλα, κ. ἄ.

7) Σιζκέτ' (τό) = τρυπητό. Μὲ αὐτὸ διυλιζαμε ὄλα τὰ φαγητὰ μας. Ζύγιζε 1 ὀκά.

8) Τδάϊνικον (τό). Σκεῦος ὅπου βράζαμε τὸ τσάγι. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ παλαιὸ μπακιρένιο τσάϊνικο εἶχαμε καὶ τὸ σιδερένιο τσάϊνικο τῆς ἀγορᾶς, ποῦ τὸ τοποθετοῦσαμε ἐπάνω στὸ σαμοβάρι, ὅσοι εἶχαμε τέτοιο. Ζύγιζε 1 1/2—1 ὀκά.

9) Σαμοβάρ' (τό). Ἦταν ρωσικῆς προέλευσης καὶ ρωσικῆς ὀνομασίας, καὶ τὸ ἔφεραν ἀπ' τὸν Καύκασο οἱ ξενιτεμένοι μας. Ἦταν μιά χαρὰ νά τὸ ἰδῇ κανεὶς· ἦταν μεγαλοπρεπές, ἔλαμπε σάν χρυσάφι, καὶ τὸ τσάγι ποῦ βράζαμε σ' αὐτὸ δέ μπορούσε νάχη καμμιὰ παρείσακτη μυρουδιά σάν τοῦ τσαγιοῦ ποῦ βράζαμε στὸν τέντσερε, στὸ τηγάνι, κι ἄλλοι. Ἐπάνω σ' αὐτὸ ἦταν τοποθετημένο τὸ τσάϊνικο (τσαγερό) ποῦ εἶπαμε, ὥστε στὸ σαμοβάρι βράζαμε μόνο τὸ νερὸ τοῦ τσαγιοῦ, καὶ στὸ τσάϊνικο ρίχναμε τὸ τσάγι. Τὸ σαμοβάρι ζύγιζε 2-3 περίπου ὀκάδες.

10) Χαλκοτσούκ' (τό). Ὑποκοριστικὸ τοῦ χαλκοῦ (λεβετιοῦ). Τὸ τοποθετοῦσαμε στὸ τζάκι πλάγι στὸ τέντσερε ποῦ ἔβραζε, κι ἔτσι μὲ μιά φωτιά ψήναμε δυὸ φαγητὰ.

11) Σαχάνα (τά). Πιάτα μικρὰ καὶ μεγάλα γιὰ τὸ σερβίρισμα τῶν φαγητῶν.

12) Τζεβζέ (ή). Λέξη τούρκικη. Μπρίκι γιὰ τὸ ψήσιμο τοῦ καφέ.

β') Ξύλινα.

13) Πινάκκ (τά). Πιάτα βαθιά γιὰ τὸ σερβίρισμα τοῦ φαγητοῦ.

14) Χουλάρρα (τά) = κουτάλια. Ἦσαν καμωμένα ἀπ' τὸ καλύτερο ξύλο τοῦ Πόντου, τὸ τῶιμδῖρ'. Ἐλαμπαν, καὶ εἶχαν μεγάλη ἀντοχή. Μποροῦσαν νά συναγωνισθοῦν τὰ μετὰλλινα κουτάλια.

γ') Χωματένια.

15) Μελιτολάγηννα (τά) ἀπὸ τὸ μέλι καὶ λαγήνα. Κουτιά βαθιά, βερνικωμένα. Τὰ χρησιμοποιοῦσαμε γιὰ νά ἐναποθηκῶμε σ' αὐτὰ τὸ μέλι, τὸ βούτυρο, κ. ἄ.

16) Κουτ(α) (τά) μεγάλα καὶ μικρά. Ἀτεχνα, χωρὶς βερνίκι, ἄψητα. Τὰ ξαναψήναμε στὸν φούρνο, καὶ τὰ μεταχειρίζομαστε σὴ μαγειρικῇ. Τὰ τοποθετοῦσαμε μὲ φασόλια στὸ τζάκι ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ τὸ καζάνι τῆς πλύσης, καὶ μέσα σὲ λίγες ὥρες καὶ τὴν πλύση μας κάνα-

με, καὶ τὰ μοναδικὰ φασόλια τοῦ κουτιοῦ τὰ εἶχαμε ἔτοιμα. Τὰ κουτιά αὐτὰ τὰ ἀγοράσαμε ἀπὸ τοὺς τσιγγάνους ποὺ τοὺς λέγαμε οἱ χάλτ' — χαλδαῖοι.

17) Κιβέτσα (τά). Κουτιά ἀνοιχτά καὶ ἀβαθῆ. Τὰ ξαναψήναμε κι αὐτὰ στοὺς φούρνους. Χρησίμευαν γιὰ νὰ μαγειρέψωμε τὸ γκιουβέτσι, φαγι ἀπὸ ψαρικά καὶ κρεμμύδια, ἢ καὶ λαχανικά. Κάποτε σ' αὐτὰ καβουρδίζαμε καὶ καφέ.

18) Πινάκx (τά). Πιάτα βαθιά γιὰ τὸ σερβίρισμα.

19) Σκουτέλα (τά). Πιάτα βερνικω-

μένα. Τὰ εἶχαμε σὲ μεγάλη ὑπόληψη.

δ') Γυαλένια.

20) Σιδέδες (τά)=μπουκάλια. Βάζαμε σ' αὐτὰ λάδι, κρασί, ξύδι, ρακή, κλπ.

21) Κρασοπότηρα (τά).

22) Νεροπότηρα (τά).

23) Στακάνx (τά). Ποτήρια ρακῆς.

24) Τσαγοπότηρα (τά).

25) Καβές ποτήρα. Τὰ δύο τελευταῖα ἦσαν φτιαγμένα ἀπὸ πορσελάνη.

(Συνεχίζεται)

ΑΝΕΚΔΟΤΑ

ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑΣ

Ἀνθρωπίων Σαράφ'ς.

Συλλογὴ τοῦ Π. Β. ΥΨΗΛΑΝΤΗ
(Π. Β. ΣΑΛΑΠΑΖΙΔΗ)

Ἐὰν μεσέλα ἐρχίνεσες νὰ λές, παδὰ-Χαράλαμπε, εἶπεν ὁ Γιάννης ὁ Μουτσήκ'ς.

—“Οὔλουμ, μεσέλα 'κ' εἶν' τὸ λέω σας. Ἦνταν λέγω σας ἐγένταν: Ἐγὼ ἔζησα σὴν Τραπεζούνταν πενήντα χρόνια. Μωρὸν παιδίν, ὁ σ'χωρεμένον ὁ κύρ'-ι-μ' ἐκατήβασε με ἀσ' σὴ Κρώμ'. Εἶδα κ' ἐγνώρτσα πολλοὺς ἐμπόρτζ, σαράφ'ς καὶ πακάλτζ. Σὸν Σαράφ' τὸν Πάντζον καικά ἐστάθα δέκα χρόνια. Ἐγὼ ἐκουβάλ'να σ' ὁσπίτ'ν ἀτ' τὰ μεζκίτx. Ἐγὼ ἐφέρ'να τον κάθταν μεσημέρ' τὸ φαγίν ἀτ'. Ἐξαίρ' ἀτον καλά, κι αὐτὰ ντὸ λέγω σας σωστὰ πράματα εἶν'.

Ὁ μακαρίτης ὁ Πάντζον ἔτον τοφάβ'ς ἀνθρωπος. Πολλὰ καλὸς καὶ ἡσυχος, ἄμαν εἶχεν καὶ τὰ χούγια τ' μόνον παρὰς σαράφ'ς 'κ' ἔτον, ἔτον καὶ τ' ἀνθρωπίων σαράφ'ς.

Ἄς λέγομε ἐπῆγγεν ἓνας ἔμπορος ἐψαλάφανεν ἀτον δανεικὰ 20 λίρας. Γιὸκ 'κ' ἔλεγεν ἀτον, ἄμαν σὸ κιφάλ' ἀπάν' πα τὴν παρὰν 'κ' ἐδίνεν ἀτον.

—Καλά, ἔλεγεν, ἔλα ἀπόψ' σ' ὁσπίτ' καὶ κολουδεύομε. Ἐρίφ'ς ἐπῆγγεν εὔρηκεν ἀτον σ' ὁσπίτ'. Ὁ Πάντζον ἐκάθουντον σὸ μαγκάλ' καικά. σὸ γάν'ν ἀτ' ἀπάν' σ' ἔναν στρογγυλὸν τραπεζόπον ἐκείντον ἡ καπνοθήκη καὶ τὰ σπέρτα. Ἐποῖνεν ἀτον τεκλίφ' ν' ἐφτάη ἓναν τσιγάρον, κ' ἐστόχευεν ἀτον πῶς θ' ἄφτ' τὸ τιγάρον: με τὰ σπέρτα, γιόκσα ἀσ' σὸ μαγκάλ'.

Ἀμὸν τ' ἐτέρνεν ἐρίφ'ς ἔψεν τὸ τσιγάρον ἀτ' με τὰ σπέρτα, δανεικὰ 'κ' ἐδίνεν ἀτον.

Ἄν ἔφτυνεν ἀσ' σὸ μαγκάλ', ἀτότε ἐδίνεν ἀτον τὴν παρὰν.

Ἄβουτος, ἐνούνιζεν, οἰκονόμος ἐν' ξένον παρὰν 'κ'ι τρώει.

—Πολλὰ τοφάβ'ς σαράφ'ς ἔτον ἀτὸς ὁ Πάντζον, εἶπεν ὁ Μουτσήκ'ς. Καλά, ὄνταν ἔτον χειμῶνας, ἄμαν ἂν ἔτον ἀνοιξη πῶς θ' ἐγροίκανεν ἂν ἔτον οἰκονόμος.

—Τὴν ἀνοιξη, ὄλουμ, εἶχεν ἄλλο τερτίπ, εἶπεν ὁ Χαράλαμπον.

Ἐλάλ'νεν ἀτον τὸ μεσημέρ' σὸ φαγίν. Ἐβάλ'νεν ἐμπροσνά τ' φρέσκα κρεμμύδα. Ἐτέρ'νεν ἀτον πῶς θὰ τρώει τὰ κρεμμύδα. Ἄν ἐρχίνανεν κ' ἔτρωγεν τὰ κρεμμύδα ἀσ' σὸ κιφάλ', παρὰν 'κ' ἐδίνεν ἀτον. Ἀτὸς, ἔλεγεν, θὰ τρώη καὶ τὰ κεφάλαια καὶ τὸ διάφορον. Ἄν ἔτρωγεν τὰ κρεμμύδα ἀσ' σὰ φύλλα, ἀτότε ἐδίνεν ἀτον τὴν παρὰν καὶ ὅπως ἔλεγεν, καμμίαν 'κ' ἐκομπώθεν, καμμίαν 'κ' ἐχάσεν τὴν παρὰν ἀτ'.

—Ἀτδαῖπα πράματα, εἶπεν ὁ Μουτσήκ'ς, κ' ἐσκώθεν κ' ἐδέβεν-πλάν.

Λεξιλόγιον: Μεσέλ' = λ. τ. διήγημα, μῦθος. μεσέλα = μῦθοι μεζκίτx = ψάρια συγγενῇ τοῦ μπακαλιάρου· τοφάβ'ς = λ. τ. περίεργος· ἐψαλάφανεν = ἐζητοῦσε· Κολουδεύομε = λ. τ. ἐμιλοῦμε, συζητοῦμεν· ἐρίφ'ς = ἀνθρωπος, πάντοτε ἐπὶ ἀρσενικῶν· γάν'ν = λ. τ. δίπλα, πλησίον. τεκλίφ' = λ. τ. προτροπή, ἐποῖνεν ἀτον τεκλίφ' = τὸν ἐπρότεινεν· ἐστόχευεν = ἐπρόσεχε· ἐνούνιζεν = ἐσκέπτετο· ἐγροίκανεν = καταλάμβανεν, ἐννοοῦσε· τερτίπ' = λ. τ. τρόπος· ἐλάλ'νεν = προσεκάλει· ἐτέρ'νεν = ἐπρόσεχε, παρετήρει· διάφορον = τόκος· 'κ' ἐκομπώθεν = δὲν ἐγελάσθη· ἀτδαῖπα — λ. τ. περίεργα· ἐσκώθεν = ἐσηκώθη· ἐδέβεν πλάν = ἀνεχώρησεν.

ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ

Τοῦ Τσουντσουναδίων τὸ κέϊφ'.

Συλλογὴ τοῦ Γ. ΖΕΡΖΕΛΙΔΗ

‘Ανεφορίτ’ οἱ τσουντσουνάδες τῇ χλοῇς πάντα καμέν’ ἔσαν. Ὅνταν ἔδεβαίν’ ναν ἄσ’ σὴ Ματσούκαν καικὰ ἐγερανείαναν τ’ ὀμμάτᾱ τουν ἄσ’ σὴν πρασινάδαν καὶ πονδὲν ματοζούκια σὰ στρατόχειλα ἔκ’ ἐφίν’ ναν, ἐχτούπιζαν, ἐγλούπιζαν κι ἄμον Ἀνεφορίας τσουντσούνας ἔτρωαν ἅτα.

Μίαν ἔναν-δύγ’ νομάτ’ τσουντσουνάδες σὺτ’ ἔδεβαίν’ ναν ἄσ’ ἔναν χωρίον τῇ Ματσούκας. εἶδαν τοῖ Ματσουκάτας κάθονταν σ’ ἔναν τραπέζ’ κ’ ἐφτάγ’ νε μouxαπέτ’. Ἐστάθην κ’ ἐτέρεσαν ἄτ’ς κ’ ἐπεκεῖ κάτ’ ναν ἐρώτεσαν:

— Ἀτοῖν ντ’ εὐτά’ ν’ ἄτουκά;

— Εὐτάγ’ νε κέϊφ’, λέει ἄτ’ς.

— Καὶ πὼς εὐτά’ ν’ τὸ κιάφ’; ξὰν ὁρω-
τοῦν.

— Καὶ μεγέρ’ ἔκ’ ἐξέρετε πὼς εὐτάγ’ νε τὸ κέϊφ’; Βράζ’ νε τὰ φάβata, κάθουνταν πίν’ νε τὸ ζωμίν ἄτουν κ’ εὐτάγ’ νε κέϊφ’.

Ἀπὸ ἔτον ἔρπαξαν τὸ μυστικὸν οἱ τσουντσουνάδες κ’ ἐπεκεῖ ἐθέκαν ἄτο, θὰ πάλ’ νε σὸ χωρίον ἄτουν εὐτάγ’ νε κι ἄτοῖν τὸ κέϊφ’. Ἀτώρα ἐνούν’ τσαν, ποῦ θὰ βρίκ’ νε φάβata, σὸ χωρίον ἄτουν ἔκ’ σπέρ’ νε αἶκα πράματα, ἐγόρασαν ἔκαν δέκα πατουμιάνᾱ φάβata, ἐφορτώθην κ’ ἐπῆσαν σὸ χωρίον, ἐθέκαν ἅτα πᾶν, ἔβρασ-
σαν, ἐπαῖραν τὸ ζωμίν κ’ ἐστρώθην ἐκεῖ σοῦ κείφ’ τὸ ποίσιμον.

Πίν’ νε, πίν’ νε καὶ ξὰν πίν’ νε καὶ τιδὲν κανεῖς ἄτουν ἔκ’ ἐγροικᾶ.

— Μάνα σ’ καὶ τῇ δουλείᾳ σ’! Νέπε Λάμιανε, Σύμιων, νέπε Ἀβρααμ, Ἰσαακ, ἀκομὰν δᾶν ἔκ’ ἄγροῖξετεν;

— Μέτᾱ γιόχ, ἐσὺ τεὰμ ἄγροῖξες;

— Παῖδια ἄς λέω σασε, ἐξέρετε ντὸ ἔσونه; Γιά τὰ φάβata λίγα ἔταν, γιά τὸ κιάφ’ τὸ λέγ’ νε δᾶν ἔκ’ ἔσونه. Ἀμαν νᾶ ὀλούρ, νᾶ ὀλμάζ, γι’ ἄς κιαζατεύουμε ἀκομὰν ἔναν ξαῖ, πάλκιαμ κᾶπ’ ἔρται καὶ διαβαίν’ καὶ χαπάρ’ ἔκ’ παίρουμ’ ᾶ.

Ἀρ’ ἔπαν, ἐνέμ’ ναν, ἔπαν, ἐνέμ’ ναν, ἐφούσκωσαν, ἐπεφούσκωσαν, τιδὲν ἔκ’ ἐνόισαν, ἀρτοῦκ ἐνύσταξαν, τ’ ὀμμάτᾱ τουν ἐγιαρίμπωσαν, ἐπουαλεύταν’ ἐσέγκαν ἔναν ἄτουν νᾶ ὠράζ τὸ τραπέζ’ κι ἄμον τὸ ἔρται τὸ κέϊφ’ νᾶ γνεφίζ’ ἄτ’ς, κι ἄ-

τοῖν ἐρρούξαν κ’ ἐκοιμέθην. Κι ἀκόμαν κοιμοῦνταν.

Λεξιλόγειο: Ἀνεφορίτ’=οἱ κάτοι-
κοι τῆς ἐπαρχ. Χαλδίας· τσουντσουνά-
δες=προσωνυμία ἀπὸ τῆς τσουντσου-
νης (ἀγριόχορτο σαλατικὸ) ποῦ τρώγαν·
τῇ χλοῇς καμέν’ ἔσαν=λαχταροῦσαν
τὴν πρασινάδα· ἐγερανείαναν τ’ ὀμμά-
τᾱ τουν=(φρ.) πρασίνιζαν τὰ μάτια
τους, λιγούρευαν· ἐγλούπιζαν=ξεφλού-
διζαν· ματοζούκια=γαῖδουράγκαθα·
ἐχτούπιζαν=μαδοῦσαν· μouxαπέτ—
(λ. τ.) (ἀγάπη) γλέντι· κ’ ἐπεκεῖ=κ’ ἔ-
πειτα· κάτ’ ναν=κάποιον· ἄτουκά=αὐ-
τοῦ δᾶ· μεγέρ’=(μηνῆρ) μήπως· φάβata
=κουνιά

ἄτό ἔτον=(φρ.) τόσο ἦταν ἀρκετό· ἔρ-
παξαν τὸ μυστικὸν=ἐκλεψαν τὸ μυσ-
τικόν· ἐθέκαν ἄτο=(φρ.) τῷβαλαν στὰ
πόδια· πατουμὰν=μ. βάρους (τουρ.) ὁ
ὀκάδων. κ’ ἐστρώθην ἐκεῖ=(φρ.) καὶ
ριχθῆκαν μετὰ τὰ οὔλα τους· ἐθέκαν ἅτα
πᾶν=τὰ βάλαν νὰ ψηθοῦν· ποίσιμον
=φτιάσιμο· τιδὲν ἢ δὲν (τιδᾶν ἢ δᾶν)
=τίποτε· ἔκ’ ἐγροικᾶ=δὲν νοιώθει· μέτᾱ
=τὶ λές μωρέ, (περίεργο), ἄμὰν καὶ σὺ·
γιόχ=(λ. τ.) ὅχι· τεὰμ=σάμπως· μάνα
σ’ καὶ τῇ δουλείᾳ σ’=(φρ. σχετλιαστ.)
διάολε! παράξενο! νᾶ ὀλούρ νᾶ ὀλμάζ
=(φρ. τ.) γιά καλὸ καὶ γιά κακό· κια-
ζατεύουμε=(λ. τ.) παραφυλάμε· πάλ-
κιαμ=(λ. τ.) ἴσως· ἀρτοῦκ=(λ. τ.) ἐπὶ
τέλους· ἐγιαρίμπωσαν=γλάρωσαν· ἐ-
σέγκαν=βάλανε· νᾶ ὠράζ=νὰ φυλάγη·
ἐρρούξαν=πέσανε.

ΧΑΛΔΙΑΣ

Τιθεριάδος θάλασσα...

Συλλογὴ τοῦ Γ. Θ. ΚΑΝΔΗΛΑΠΤΗ (ΚΑΝΙ)

Ἐναν καιρὸν τῇ Κανί’ ὁ Δεσπότης, ὁ
Γερβάσιον ὁ Βαρενέτες ἐπῆγεν σὸ ταξί-
διν σὴν Κεπέκκλησεν ἀπαγκαικά, μετὸν
διάκον ἄτ’ τὸν Ἰάκωβον τὸν Χοψηνόν.
Οἱ Κεπεκκλησέτ’ μετὸν νᾶ ἔτον ἡ νεστεῖα
τῇ Χριστοῦ, καὶ μετὸν νᾶ ἔξεραν πὼς ὁ
Δεσπότης ἐγάπανεν πολλὰ τὰ λάχανα καὶ
τὰ κορασίτας, ἔγκαν ἄτον ἔναν πινάκ’
μαῦρα λάχανα μετὰ πόλικον πιπέρ’, ἅμα
πολλὰ χαμνά. Ὁ Ἰάκωβεν ἄμον ντὸ εἶ-
δεν ἅτα ἐσταναχωρεύτεν καὶ γιά νᾶ πει-
ράζ τὸν Δεσπότην εἶπεν ἄτον:

— Γέροντα, ποῖον εὐχὴν νᾶ δαβάζω:

τὸ «Πάτερ ἡμῶν» γιόχσα τὸ «Φάγονται πένητες» ;

Ὁ Δεσπότης ὁ μακαρίτης, ἐγέλασεν καὶ εἶπεν αὐτον :

— «Εὐλογημένε, ἀβοῦτα τὰ γουρζούλα ἢ σκῶν'νε «Πάτερ ἡμῶν. Ἐσὺ πέ τὸ «Τιβεριάδος θάλασσα», γιατί ἄμον τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἀντρέαν θ' ἀλιεύομεν τὰ λάχανα...

Λεξιλόγιο : κορασίτας = εἶδος ἁ γριοχόρταρο πινάκ' = πιάτο· πόλικον = ἀφθονο (λ.τ. boll)· χαμνὰ = νερουλά γιόχσα = ἦ, εἰδεμή (λ.τ. yoksa) γουρζούλα = φαρμάκια.

ΚΟΤΥΩΡΩΝ

Συλλογὴ τοῦ ΞΕΝΟΥ ΞΕΝΙΤΑ

Ὁ Ποπα-Στέφανον καὶ ἡ λειτουργία.

Ὁ σ'χωρεμένος ὁ Σιμιώνης τῇ Χατζη-γιοργόρ' εἶχεν πολλὰ ἔμορφον λαλίαν. Ἐψάλλ'νε καὶ πολλὰ ἔμορφα καὶ ἡμποιοι ἔκουεν αὐτον ἐχαβασλανεύκουντον.

Εἶπεν αὐτον ἓναν ἡμέραν ὁ Ποπαστέφανον :

— Δέξιματ', ἐσὺ νὰ ἔσ'νε Διάκος καὶ ἐγὼ Ποπάς, εἴ και ἀφορισμένον λειτουργίαν θὰ ἐποίναμε !...

Γιάμ πᾶς ἀπομέντης ἐκέσ'....

Ἦτον κάποιος καὶ εἶχεν εἶναν υἱόν. Ἦνταν ἔλεγαν αὐτον, ὁ γιός αὐτ' σωστὸν ἀτάμ ἀκουλουν ἀπάντησιν ἢ ἐδίνεν αὐτον.

Ἐχπάστην νὰ πάει σὸν Ἀντάφον καὶ εἶπεν :

— Γιά ἄς λέγ' αὐτον ἀτώρα ἓναν λόγον. Σ' ἀτὸ γαρδου πᾶλκιτ-ἴσως δίδει με ἓναν ἀνθρωπινὸν ἀπάντησιν.

Τὴν ὥραν τὸ θὰ ἔφρευεν ἐπῆρεν ἐφίλυσεν αὐτον καὶ εἶπεν αὐτον :

— Ἄ φέρω σε ἄς σὸν Ἀντάφον ἓναν σταυρὸν μαλαματένον καὶ βάλεις σὴν γούλα σ'.

— Κι' ἄ, πάτερ, εἶπεν αὐτον ὁ γιός αὐτ', γιάμ πᾶς καὶ ἀπομέντης ἐκέσ' !...

Μίαν πὰ ἄς ἀκούγω σε...

Ἦτον ἓνας παιδάς καὶ τὸν κύρ'ν αὐτ' καμίαν ἢ ἔκουεν αὐτον. Ἦνταν ἔλεγεν ὁ κύρ'ς αὐτ', ἐκεῖνος ἐποῖνεν τὸ ἐνάντιον.

Ἐσκώθαν εἶναν ἡμέραν ἐφόρτωσαν τὸν γαῖδαρον αὐτον φασιούλια καὶ ἐχπάστην

νὰ πᾶνε σὴν πολιτείαν νὰ πουλοῦν αὐτα.

Σὴν στράταν εἵστα ἐλάλ'νε ὁ παιδάς τὸν γαῖδαρον, ἐπῆεν σ' ἓναν κρεμὸν καὶ ἐγλύαξεν. Ὁ παιδάς ἐπρόφτασεν καὶ ἐπῆσεν τὸ δουκάλ' καὶ κρατεῖ τὸν γαῖδαρον. Ἀμα νὰ ἀφήν' τὸ δουκάλ', ὁ γαῖδαρον ἔπαιε χᾶται σὸν κρεμὸν. Ὁ κύρ'ς αὐτ' ἐπέμνευ ἔτον ὀπίσ' καὶ ἀπὸ μακρὰ ἔλεπεν ντ' ἐγίνουντον.

Ἐκλώστην ὁ παιδάς καὶ τζαῖτ' καὶ ἐρωτᾷ τὸν κύρ'ν αὐτ' :

— Πάτερ, ντὸ λές νὰ ἐφτάγω, ἀφήν' αὐτον ;

Ὁ κύρ'ς αὐτ' ἐδάδεψεν. Ντὸ νὰ λείει αὐτον ; Νὰ λείει αὐτον μ' ἀφήντης αὐτον. ἐκεῖνος ἐπειδὴς καὶ ἐφτάει πάντα τὸ ἐνάντιον ἢ ἀφήν' αὐτον. Εἶπεν ἄς λέγ' αὐτον : ἄφς' αὐτον καὶ πεσπελι ἢ φτάει τὸ ἐνάντιον καὶ ἢ θὰ ἀφήν' αὐτον. Σ' ἀτὸ ἀπάν' :

— Ἀφ'ς αὐτον, γιάβρουμ, ἄφ'ς αὐτον, εἶπεν.

— Ε, πάτερ, μίαν πὰ ἄς ἀκούγω σε. εἶπεν ὁ γιός αὐτ' καὶ ἐφέκεν τὸν γαῖδαρον καὶ ἐκατατακίφαλάξεν σὸν κρεμὸν ἀπάν' καικά.

Ἀγνὰ λόγια τῇ Σεμενληδῶν.

— Ὁ Σεμενλῆς ὅσταν τρώει σὴ χώρας τ' ὀσπίτ', ἐφτάει τὴν εὐχὴν αὐτ' καὶ λέει : «Ὁ Θεὸς νὰ εὐλογίξ' σ' ἐμέτερα».

— Ὁ Σεμενλῆς μοθοπωρί' ἀπὸ ἵνετ' αὐτον ἀξουλούκ καὶ ἢ ἐπορεῖ νὰ φεῖ σὴν τζανικίαν καὶ ἀπομέν' ἤμιογκοῦ σὸ Σεμέν, ὄντας κάθεται σὸ τραπέζ' πᾶσα λέει : «Τζάνουμ, ντ' ἄσκειμο τόπο ἔρρου-ξαμε!».

— Κάποιος Σεμενλῆς ἔπεν πολλὰ ρακὶν καὶ σὸ μεθύσ'ν αὐτ' ἀπάν' ἔλεγεν : «Ὁ Ἀδάμ σὸν παράδεισο ἀπέσ' ἔτονε μισητ' ἢ ἔτονε μη».

— Ἄλλος ἐποῖνεν τὴν εὐχὴν αὐτ' καὶ ἔλεγεν : «Ἄμποτε ὁ Θεὸς ν' ἀξιὼν' μας εἰς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ. Ἀμα ντ' ἔξερω!».

— Τὸν προτεστάνον τὸν Σεμενλῆν ὅσταν πᾶς νὰ κομπόντης αὐτον λέει σε : «Νέπε, καλὰ τέρε, ἐμεῖς χεῖ Σεμενλῆδες εἴμεσ χεῖ προτεστάν».

— Ὁ Ἄρχον ὁ Νικόλας ὅσταν ἐδίψανεν καμίαν νερόν ἢ ἐψαλάφανεν. «Τζάνουμ, ἔλεεν, τὸ φαγὶ ντὸ πολλὰ ἀλικὸ ἐποίκετ' ἄ».

—Εἷνας Σεμενλῆς ἐκατῆβεν κ' ἔμενε σὴν Ὁρτοῦν καὶ πάντα ἔλεγεν: «Ἐμεῖς σὸ Σεμέν πολλὰ δυνατὸ γεωργία ἐποίναμε. Ἐσπέρναμε κουρθάρᾱ κ' ἔτρωγαμε λαζούδᾱ».

—Ἐπῆεν ὁ Ταλουτζον ὁ Χαράλαμπον σὸ πεγάδ' νὰ πίν' νερόν ἄσ' σὴν γουρνάν κιάν'. «Μέτα, εἶπεν ἄτον ἡ γυναῖκα τ', ἄστα ἄς φέρω σε τὸ τᾶσ'». «Χάσον τὸ λές, εἶπεν ἄτην ἐκεῖνος, ὅσον ἕναν μουσκάρ' πὰ ἔ' ἐνούμνε μῆ;».

—Ὁ Ἰδιον, ὁ σ'χωρεμένον—λαφρόν ἡ νύχτα τ'—ἔλεγεν: «Τὰ δέκα χρόνα μίαν ἰεὺ τὸ λεντδιπαρλίκ'. Ἐκεῖνο τὸ χρόνο πὰ, γιὰ τὸ χτήνο τῇ λεντδιπαρ' ἃ ψοφᾷ, γιὰ ἡ γαρή ἄτ' ἀποθάν', γιὰ τῇ θαγατέραν ἄτ' ἀντρίξ', γιὰ τὸ γιόν ἄτ' ὕναικίξ' κ' ἄέτ' πὰ καμίαν χαῖρ' καὶ προκοπή ἔ' ἐλέπ'».

—Ὁλ' οἱ Σεμενλῆδες ἔχομε παρανόμα, ἔλεγεν κάποιος Σεμενλῆς. Μανάχο τ' ἐμέτερο ὁ Τράτσο ὁ Γιάννες ἔ' ἔχ' παρανόμ'.

—Ὁ Πλάκιδας ὁ Χάμπον, ὁ Τδουρούγαῖπος ὁ Γιώρτς καὶ ὁ Τσιντάρτς ὁ Παναέτας ἐπαῖναν ἄσ' σὸ Σεμέν σὴν Τδάμπαδην. Σὴ στράταν ἐπέντεσαν τὸν Σιουλίουκ' τὸν Χάμπον κ' ἐσκάλωσαν κ' ἐπεύραζαν ἄτον. Ὅσταν ἐσούμωσαν σ' ἕναν παγλάχ' ἐμπροστὰ κλώδκεται λέει ἄτ'ς ὁ Χάμπον: «Ἀβοῦτο τὴν τδουρούγαῖπου ἐλέπετ' ᾱ; Κρούγ' ἂ ἀπάν' σὸ πλακί κ' ἐβγάλ' ἂ στιντάρᾱ τσιντάρᾱ».

—Ἐναν ἡμέραν ὁ Τδάκαλον ὁ Γιώρτς, ὁ Πετεινὸν ὁ Γιάννες, κ' ὁ Σκύλον ὁ Θύμιον ἐκάθουνταν σὴν καῖβᾱν ἀπέσ'. Ὁ Γιάννες ἐκάθουνταν ἀνάμεσα σὸν Γιώρ' καὶ σὸν Θύμιον. Ἐσέβεν ἀπέσ' σὴν καῖβᾱν ὁ Ἄρχον ὁ Νικόλας καὶ ἄμον τὸ εἶδεν ἄτ'ς εἶπεν τὸν Γιάννην τὸν Πετεινόν: «Νέπε, ἔ'ι φογᾶσαι καὶ κάθεσαι σ' ἄτον τὸν τδάκαλον σουμά;» «Ἐλέπ'ς ἀβοῦτον τὸν σκύλον; εἶπεν ὁ Γιάννης. Ἐγὼ σ' ἄτον κιουβανεύκομαι καὶ ἔ'ι φογοῦμαι».

—Εἶπαν τὸν σ'χωρεμένον τὸν Ποπακωνσταντῖνον: «Ὁλ' οἱ Σεμενλῆδες ἔχ'νε παρανόμα. Χέλπετ' ἐσὺ πὰ θὰ ἔεις». Ὁ Ποπακωνσταντῖνον, νᾶ ἔρθεν νᾶ ἐπῆεν: «Ναί, εἶπεν, ἐμέν πα ἔλεγανε με Μουμουδάκ'».

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΣΙΤΕΣ

ΤΟΥ Ι. ΑΒΡΑΜΑΡΗΤΗ

Πῶς ἐχτίεν ἡ Τσίτε.

Σὰ παλὰ τὰ φοβόκαιρους τρεῖ νομάτ' ἐπῆραν ἄσ' τὴν Ἀρδασαν ἀφκὰ τῇ Τσίτες τὸ ποτάμ' καὶ πορπατευτὰ-πορπατευτὰ ἔρθαν ἀφκὰ σὴν Τσίτεν. Ἐπεκεῖ ἐντόκαν σὸ τσορὶν κιάν' καὶ ἐξέβαν σὴ πεγαδί' τὸ κιφάλ'. Ἐκεκὰ ἐκάτσαν ν' ἀναπάουνταν.

Ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τὰ ποταμάκρᾱ, τὰ ραχία καὶ τὰ κοιλάδᾱ οὐλᾱ ἔταν γομάτα ὁρμάνᾱ. Ὑστέρ' κ' ὕστερνὰ ὄνταν ἐδούλευαν τὰ ματᾶνᾱ ἐγρολεύταν κ' ἐρημᾶν. Ἀκομὰν ὁ σ'χωρεμένον ὁ κύρ'-ι-μ' ὄνταν ἔτον μικρὸν παιδὶν ἔλεεν: Τὰ ποτάμᾱ καὶ τ' ὁρμία ὄνταν ἐβρεχῆν ἔ' ἐθολοῦνταν Οὐλᾱ τδᾶτᾱ καὶ στιμένα ἔταν.

Ἀρ' ἐκάτσαν, εἶπαμε, ν' ἀναπάουνταν κ' ἐξέγκαν τὰ γαλιόνα τουν νὰ πίν'νε. Σ' ἀτὸ ἀπάν' τὰ παιδία εἰνὸς ὁσπιτί' τὸ ἔτον χτισμένον ἐκεῖ σουμά, ποῖος ἐξέρ' ἄσ' σὰ πότε κιάν', ἔρθαν σὸ πεγάδ' σὸ νερόν. Κι ἄμον τὸ εἶδαν τοῖ ξέντς, ἐφοέθαν καὶ ἔ' ἐσούμωσαν. Ἐκρύφταν σὰ δέντρᾱ ἀνάμεσα, ἐτέρεσαν ἕναν παρτδᾶν κ' ἐπεκεῖ ἔτρεξαν σὸν κύρ'ν ἄτουν καὶ εἶπαν ἄτον πὼς εἶδαν σὸ πεγάδ' κεκά τρεῖ νοματοῦς κ' ἄσ' σὰ στόματα τουν ἐβγαινεν ἄψιμον. Ἐτότεξ ἐρίφ'ς ἐκεῖνος ἐπῆρεν τὸ σιλάχ'ν ἄτ' καὶ ἐπῆεν ἐπεκρυφάστεν κ' ἐτέρ'νεν. Ἐθέλ'νεν νὰ μαθνά. Ρῶμαῖοι μῆ εἶν', γιόκσαμ Τοῦρκ'. Πολλὰ ἀνάμεσα ἔ' ἐδέβεν οἱ ξέν' ἐξέγκαν τὸ ψωμὶν ἄτουν, ἐποίκαν τὸ σταυρόν ἄτουν κ' ἐρχίνεσαν νὰ τρῶνε. Ἀτότε ἐρίφ'ς ἐγροῖξεν τὸ ἔταν Ρωμαῖοι, ἐπῆεν μετ' ἐκεῖνους κ' ἐγούρεψαν τὸ χωρίον, τὰ τέσσαρα μαχαλάδας Κουβερνάντων, Γιαννικάντων, Καρταδάντων καὶ Κυραθάντων. Ἐνέσπαλα καὶ ἔ' εἶπα σας: ἄσ' σ' ὁσπιτ' ἐκεῖνο οὐς τὸ πεγάδ' ἔτον τὸ μέρος ὁρμάν' καὶ πολλὰ σύχ', καὶ τ' ὁσπιτί' ἀρθώπ' γιὰ νὰ μὴ χάν'νε τῇ στράταν τῇ πεγαδί' ἐκᾶρτεψαν τὰ δέντρᾱ καὶ σ' ἐκεῖν' ἀπάν' εὐρήκ'νανε τὸ πεγάδ'.

Ἀγοῦτο τὴν ἱστορίαν ἀκουστὸν ἔχ' ἄτ' ἄσ' σὸν κύρ'-ι-μ'. Καὶ νὰ πισκεύκεται πὰ ἱστορίαν ἔν'. Τδίγκι σὴ Κουβερνάντων ἀπέσ' σ' ἕναν παλαῖν ὁσπιτ' ἀτώρα πὰ ὄνταν ἔφυγαν οἱ Χριστιανοὶ ἄσ' σὴν

Τουρκίαν, ἔτον ἓναν στουλάρ' δέντρον με τὴν ρίζαν ἄθε. Οἱ παλαιοὶ μουν ἔλεαν ὑστέρ' κ' ὑστερνὰ ἐτούρκ'σεν εἷνας ἄσ' σὰ τρία τ' ἀδελφᾶ ὁ Κυράθ'ς (Κυρα-θάντων—Τούρκικον μαχαλάν) καὶ με τὸ νὰ ἐκούϊζεν τὸν ἄλλον τὸν ἀδελφόν ἂτ' «γαρτιάδ» εἶπαν ἐκεῖνο τῇ μαχαλᾷ Γαρταδάντων.

Ἐναν πράμαν 'κ' ἐπόρεσα νὰ ἐγροικῶ ἄσ' σ' αὐτο τὴν ἱστορίαν: Γιατί τῇ μαχαλᾷ τὸ ἐκάθουντον ὁ σιφτανὸν ὁ ρωμαῖον ἐκόλτισαν ἀτο Κουβερνάντων; Λέτε νὰ ἔτον κάποιος κουβερνέρ ἄσ' σοὶ Τραπεζούντας τοὶ Τζινιβίοις; (Γενουήνσιοι). Καὶ γιατί εἷνας ἄσ' σὰ τρία τ' ἀδελφᾶ ἐτούρκ'σεν; Οἱ παλαιοὶ ἔλεαν, γιὰ νὰ γουρτ'αρεῦ τ' ἄλ'ς. Ἀέτσ' ἂν ἔν', Θεὸς σ' χωρέδ' ἄτον, κατὰ καὶ τὴν πίστ'ν ἂτ.

Ὁ Μολλα-Χασάντς καὶ τὸ χτίσιμον τ' ἐγκλησίας τ' Ἰπαπαντῆς.

Ἰπαπαντῇ τῇ Τσίτες, νὰ βοηθᾷ, ἔχτιεν σὰ 1723 τῇ χρονίᾳς. Οὕς ἀτότε οἱ Τσιτενοὶ εἶχαν ἓναν μικρὸν καὶ παλαῖν ἐγκλησίαν, τὴν Μεταμόρφωσιν. Ὦνταν ἄσ' σὴν Πόλ' ἔρθαν σὸ Κάν' φερμάνᾳ ἐγκλησίας, ὁ Μολλα-Χασάντς ἄσ' σὴν Τσίτεν εὐρέθεν καταλαχοῦ σὸ Κάν' κι ἄμον τὸ ἔκ'σεν τὸ χαπάρ' καὶ εἶδεν τὰ σουμοχώρᾳ νὰ τρέχ'νε νὰ παίρ'νε φερμάνᾳ, τ' ὁμμάτ'ν ἂτ' 'κ' ἔσκωσεν ἄτο, οὐλ' νὰ παίρ'νε καὶ τ' ἐκεινοῦοι γειτονάδες νὰ μὴ παίρ'νε. Ἐκαβάλεψεν τὸ γαῖδουρόπον ἂτ'—ἅπ'ν' σὴν βραδὴν ἔτον καὶ ἄνοιξη καιρὸς—κι ἂδὰ εἶσαι ἀτοῦ

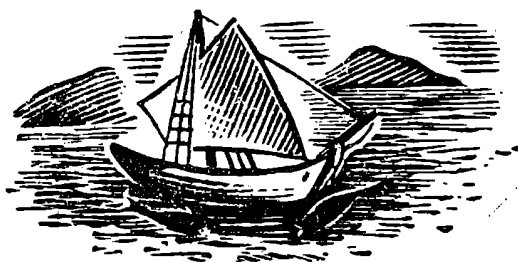
εἶσαι με τὸ μέρωμαν ἀγκὰ ἔρθεν σὸ χωρίον ἄσ' σ' ἅπ'ν' τὴν στράταν καὶ σολούχ' χωρὶς νὰ παίρ' ἔτρεξεν εἶπεν τοὶ Ρωμαῖοις: «Σὸ Κάν' φερμάνᾳ ἔρθαν ἄσ' σὴν Πόλ' γιὰ τ' ἐγκλησίας. Τρέξ'τε ἐπᾶρτε ἀλήγορα, κι' ἂν 'κ' ἔν' θὰ παίρ'ν ἄτα οἱ ξενοχωρέτ' καὶ σεῖς θ' ἀπομένετε χῶρις ἐγκλησίαν».

Ἐλεαν με τὸ φερμάν' τ' ἐπῆραν οἱ Τσιτενοὶ ἐχτίγαν ἄλλα δύο ἐγκλησίας, ἄναυα τῇ Τσίτες τῇ Παπαντῇ, τῇ Ταμιρτζήκιοις ἢ Παναῖα καὶ τ' Ἀφκά τ' Ἀμπρικάντων.

Ἀουτο τὴν ἱστορίαν ἔχ' ἀτο ἀκουστὸν ἄσ' σὸν κύρ'-ι-μ'. Ἐκεῖνος ἔλεεν καὶ πῶς ὁ Τοῦρκον ποὶ θὰ ἐδεβνεν ἄσ' σὸ χωρίον ἐκεῖνα τὰ φοβόκαιρους τ' ἄλογον ἂτ' ἀχούρ' τὰ ἐσύρ'νεν ἀτο σὴν ἐγκλησίαν ἀπέσ'.

Μίαν πὰ οἱ Ρωμαῖοι, τέεε ἐκεῖνα τὰ καιροὺς πριχοῦ νὰ χτίεται Ἰπαπαντῇ, ἄσ' σὸν φόβον ἄτουν ἐγόμεωσαν ἀπέσ' σὴ Μεταμόρφωσιν ἀχύρᾳ καὶ χορτάρᾳ κ' ἐποῖκαν ἀτὸ τὰ ἀχέρων'. Ἄμαν κάποιος Τοῦρκος ξενοχωρέτες ἐγροίκ'σεν ἀτο κ' ἐδέκεν ἄψιμον τὴν ἐγκλησίαν, κ' ἐκάγαν τὸ τέμνον καὶ τὰ στασίδα. Ἡ χτιδόνα τιδὲν 'κ' ἐπαθεν καμᾶρ' ἔτον. Οἱ Ρωμαῖοι ἄσ' σὸ πολλὰ τὸ φόβον ἄτουν ἐπ' ἐκεῖ κ' ὑστερία ἐφέκαν ἀέτσ' τὴν ἐγκλησίαν, μαῦρον ἄσ' σὸν καπνὸν καὶ νὰ ἐκιρατδλάεψαν ἀτο καὶ νὰ καὶ ἐλούξαν ἄτο, οὕς νὰ ἐχάλασαν ἄτο κ' ἔχτισαν ἄλλο καινούρ' ἀτώρα σὰ ὑστερνὰ τὰ χρόνᾳ.

Ἄμον τ' ἐμαῖς ἂτὸ ἔτον αἰτία τὸ ἔχτισαν τὴν Παπαντῇ με πολὰ πολὰ χαμελὸν πόρταν καὶ ἄμον τ' ἐμπαινες ἀπέσ' θὰ ἐκατήβαινες καὶ τρία σκαλοπάτᾳ χαμελά.

ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Συλλογή τοῦ Σάνου Σανίτα θεωρημένη ἀπὸ τὸν
καθηγητὴ τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς κ. Σ. Καραῦ.

Ἦχος $\frac{4}{4}$ Πα ρ Ρυθμὸς 5σημος. Χρόνος μέτριος γοργός. (1)

(Ἀπόδοση ΝΙΚΟΥ ΣΠΑΝΙΔΗ

Ε ται ρον Κ'η λι γε ρη η Δ πανου λον τον πο τα
Περ νι ξο με νε ται ρε ε το τδαρ κ'ου λιμ' δι γω
μο ον 6 λ ε τε ρον ε πε ρα σε εν 9 η κου τδη κ'ε πο ρε
σε ε ντο να φτα γω τ'α κλε ρο ον τ'α ψι μον να και εια
| η να τδαρ κου λιν παι ρω σε ε να περ νιν περ νι ζω
αλ λο τα μαν τα ξο με ε κ'ε γω σεν περ νι ζω
σε εν 6 λ
το ο
σε ε)
σε ε

ΠΑΡΑΔΕΛΤΗ: Κ'ε γω σεν περ νι ζω σε ε λ

Συνέχεια τοῦ τραγουδοῦ βλέπει σιτὸ «Ἀρχεῖον Πόντου» Τόμος Δεύτερος σ. 216.

Ἦχος $\frac{4}{4}$ Πα ρ. Ρυθμὸς 5σημος. Χρόνος μέτριος γοργός.

Α α α αχ γουρ παν-ι-σ' παρ χα ρι τδι
τδεκ κε Πα να γι ας δα α κρεν 9 η μυ ρας' κ'ι χορ τα
γε ται·ν εν ω δι ασ' κ'ι χα α ται 9
ΠΑΡΑΔΕΛΤΗ: η μυ ρας' κ'ι χορ τα γε ται·ν·ευ ω δι ασ'
κ'ι χα α ται 9 (1)

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο τραγουδιῶνται καὶ ὅλα τὰ δεκαπεντασύλλαβα δίστιχα.

(1) Τὴν παραλλαγή αὐτὴ τὴν ἄκουσα στὴν Κατερίνη τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1941. Βράδυ, μετὰ τὸ φαγγάρι, ὥρα 9 1)2 περίπου, Πόντιος γεωργός, γύριζε ἀπὸ τὸ χωράφι τοῦ τραγουδάντας, καθισμένος στὸ βοτδάμαξόν του, πρὸς τοῦ κρατοῦσε τὸ ἴσο μετὰ τὸ μονότονον τριζοβόλημά του. Χωρὶς νὰ τοῦ διαταράξῃ τὴ μακαριότητα τὸν παρακολούθησα κάμποσιν ὥρα μετὰ τὴ συντροφιά πρὸς ἡμῶν, τὸ ἀφομοίωσα καὶ πῆγα ἴσια σιτὸ φιλόξενο σπίτι πρὸς ἡμεῖς, τραγουδάντας τὸ σιγανὰ σιτὸ δρόμον καὶ τὸ παρασήμανα ἀμέσως.

Τ' ΑΣΠΡΑ ΚΑΤΗΒΑΖ' ΝΕ ΑΣΤΡΑ (*)

ΤΟΥ ΠΑΝΤΕΛΗ Α. ΜΕΛΛΗΝΟΦΡΥΔΗ

Γάμος

Ἐδέβαν τὰ Καλαντόφωτα. Τ' ἀπαδά-
μερ' τὴν ἡμέραν, Πέφτ' ἔτονε, ἐρχίνεσεν
ἡ χαρά.

Ἡ Μυροφόρα ἔγκεν τὴν συννύφ'σαν
αὐτ'ς, τὴν ἀντραέλφ'σαν αὐτ'ς, τῇ γειτο-
ρίας τὰ κορίτσα κ' ἐπαθύρεψεν. Ἔστει-
λεν κ' ἐπροσκάλεσεν σὴν χαρὰν οὐλον τὸ
χωρίον, ἀσ' σὴ Σεφεράντων οὐς τῇ τ'
Ἀντωνάντων. Κ' ἐπεκεῖ τῇ Τσαράντων,
τῇ Παναγίας τὴν μαχαλάν, τῇ Βαρτάν-
των, τὸ Βαράτον καὶ τῇ Κορκοτᾶ. Ἐλά-
λεσαν ἀσ' σὴν Ἀδισαν τοῖ συγγενούς
αὐτοιν, τὸ Λαμπαδίον καὶ τῇ Τσιμπρικᾶ
καὶ ἀσ' σὴν Ζερμούδαν τοῖ Τούρκ'ς τοῖ
φίλτς αὐτοιν. Οὐλ', Τούρκ' καὶ Ρωμαῖοι,
ἐτοιμάγαν νὰ πάνε σ' Ἀλτδατζούχ' τὴν
χαράν. Ἀσ' σὴν Χορόαιναν πιλᾶ ἐπροσ-
κάλεσεν ἀνθρώπ'ς. Ἀρ' αὐτὸς πὰ εἶνας
Θόδωρ' ἀγᾶς ἔτονε! Εἶπαμε: «Φά, μα-
νίζ', φά!» Ὁ ζανκίντς πολλοὺς φίλτς ἔχ'.

Τδαλγουντζήδας ἐκάλεσαν τὸν Θόδω-
ρον τὸν Τζεγκέλ' ἀσ' σ' Ἀντωνάντων,
ἀσ' σὴν Ἀδισαν τὸν ζουρνατζήν τὸν
Γιώρ' καὶ ἀσ' σὴ Τσιμπρικᾶ τὸν Τιφτίκ'
τὸν Νικόλαν. Τὰ ρακία ἔγκεν αὐτὰ μὲ τὰ
τενεκάδας. Κρεάτα καὶ γαβουρμάδας καὶ
πιλάφα πόλικά. Ἐρεξὴν μαναχὸν νὰ
εἶς. Ὁ Σάββας ἔτον τὸ πρωτικάρ'ν αὐτ'
καὶ ὁ Θόδωρον ἐθέλ'νεν νὰ δεβάζ' οὐλᾶ
τὰ μουράτς τ'. Σ' ἄλλα τὰ παιδία, ἔλε-
γεν ὁ Θόδωρον, γιὰ κουσμάτ!... Γέρος
εἶμαι. Ἀς ἐλέπω τῇ γιουῦ μ' τὴν χαρὰν
καὶ ἄς ἀποθάνω! [Καὶ ἀέτσ' πὰ ἐγένοντο.
Νὰ τῇ Γιώρ' τὴν Χαράν εἶδεν, νὰ τῇ
Κώστη. Ἐπέθανεν].

Τὸν ἀδελφόν αὐτ' τὸν Λάζαρον ἐσέγκεν
αὐτον νὰ δατάχκεται. Ὁ Θόδωρον θὰ ἐ-
κάθουτον σὴν ὅτάν μὲ τοῖ γεροντάδας,
κ' οἱ νέοι — νέοι εἶνε — ἄς σκοῦνταν ἄν'
καὶ κροῦνε κά'! Ὁ χορὸν θὰ ἐγίνοντο σὴ
Λαχανᾶ τ' ὁσπίτ' — μέγαν καὶ πλατὺν —
πρᾶκὸδ' νοματοὶ ἐχώρ'ναν ἐκεῖ π'έσ' νὰ
χορεύ'νε. Γιὰ τοῖ μισαφίρτς πὰ ἀσ' σὰ
χωρία ἐτοίμασαν κάμποσα κάμαρῖα, τῇ

Φωστήρ' τὴν ὅτάν, τῇ Μελίκ', τῇ Γάν-
ισονος, τῇ Ποπα Μουχαῖλ' καὶ ἄλλα ὁσπί-
τα. Τὴν Παρασκευὴν σὸ βράδον ἀπάν'
ἔρθεν ὁ Τομπούλτς ὁ Κώστης ἀσ' σὸ
Κάν' κ' ἔγκεν τὸ συνοικέσιον ἀσ' σὴν
Μητροπόλην, καὶ τὴν Σάββαν σ' ὀλημέρα
κέσ' οἱ τσαουλτζήδες ἀσ' σ' οὐλᾶ τὰ με-
ρέθας ἐφούρτσιζαν. Ἐτζιολᾶξεν ὁ κό-
σμος!

Ἡ χαρὰ ἐρχίνεσεν. Οἱ λαλεμέν' ἀσ'
σ' οὐλᾶ τὰ χωρία ἔρχουντανε μὲ τὰ το-
νανμάδας. Ἦλᾶ οἱ Ζερμουδίτ' οἱ Τούρκ'
ἐκαψανε τὸν κόσμον μὲ τὰ τυφάγκα καὶ
τὰ μαρτένα. Οἱ ξέν' ἐμοιράγαν σ' ὁσπίτα
καὶ σὸ βράδον ἀπάν' ὁ χορὸς ἐρχίνεσεν
σὴ Λαχανᾶ τ' ὁσπίτ'. Μίαν ὁ Τδεγκέιτς
παίζ' τὴν λύραν καὶ μίαν ὁ Γιωρίκας τὴν
ζουρνάν. Οἱ δὺ πὰ καλὰ ἐπαιζαν ἄμαν
ὄντᾶς ἐρχίνανε τὴν λύραν ὁ Τιφτίκ',
ἐθᾶεῖς τ' ὁσπίτ' οὐλον ἐντιδόν'νεν! Ἀ-
τόσον ἔμορφα ἐπαιζεν. Ἀτότες νέον γαι-
τᾶν ἔτον τ' Ἀντών', καὶ ἐπαιζαν καὶ ἄλλα
γαῖτᾶδες καὶ ξὰν ἐρχίναναν τ' Ἀντών':

- Ἀντώντς οὐντᾶς ἐπέθανεν,
ἐκράτ'νεν δύο μῆλα.
Κλαῖν' αὐτον τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ
καὶ τῇ δειτροῦ τὰ φύλλα.
- Τ' Ἀντών' ἡ κάλη καὶ ἀδελφή
σὸν δρόμον ἐλιγοῦσαν.
Θὰ παίρ'νε καὶ πὰν' θάφν' αὐτον
ἀπάν' σὴν Ἐλεοῦσαν.

Σ' Ἀλτδατζούχ' τὴν ὅτάν κάθουνταν
οἱ μεζιτέρ' τῇ Χαβίανας. Ὁ Νικόλας ὁ
Σουγκούρτς, ὁ «Πάππον», ἀέτσ' ἔλεγαν
αὐτον, γιὰτὶ ἔτον γέρος καὶ ὅλον τὸ χω-
ρίον ἐτίμανεν αὐτον, ὁ Θοδόης τοῖ Λεγ-
νάντων, ὁ Βελονᾶς, ὁ Σαῆς ὁ Νικό-
λας, ὁ Γαλέας, ὁ Ποπα Παναέτας, ὁ
Πουτάχ'ς, ὁ Γάντσον, ὁ Μελίκ'ς ὁ Σάβ-
βας, ὁ Φωστήρτς, καὶ ἄλλ' — καὶ ἄλλ'. Ἔτον
ἀσ' σ' Ἀντωνάντων τὸ Γαρκὸν (ἀέτσ' ἔλε-
γαν αὐτον), ὁ Θαραπ'ς ἀσ' σοῖ Τσαράν-
των, ὁ Παναέτας ἡ Πιλαγοῦ (τὸ κατσί-
ν αὐτ' μαῦρον — λᾶζαν ἄμον πιλαγοῦ ἔτον),
ἀσ' σὸ Λαμπαδίον ὁ Ζάραλης ὁ Στάθιον,
ἀσ' σὴν Ἀδισαν ὁ Κερδεμελῆς ὁ Γιώρτς,

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγουμένον τεῦχος.

ἀσ' σῇ Τσιμπρικᾷ ὁ Κεχαγιᾶς, ὁ Μάραντον, ὁ Τιφτίκ'ς κι ἄλλ'.

Ὁ Μάραντον ἔτον πολλὰ μασχαρᾶνος. Ἐλεγεν ἱστορίας καὶ ὁ κόσμος ἐξεραχοῦντον ἀπ' σὰ γέλτα.

—Παδᾷ Μάραντε, εἶπεν ἄτον ὁ Μελίκ'ς, γιὰ πέ μασε, ντό εἶπες ὀψεκαικὰ τ' Ἀρδασενοὺς τοὶ Τούρκ'ς;

—Ντό νὰ ἔλεγα τσε, Σάββα, εἶπεν ὁ Μάραντον. Πάγω σῇ Προκόπ' τὴν γαβᾶν, ἀπέσ' κάθουνταν ὁ Μεμέτ-Ἐφέντης, ὁ Ἰσεὴν-πέης, Ὁσμάν-πέης καὶ ἄλλ' πολλοὶ Τοῦρκ' καὶ Ρωμαῖοι.

—Μάραντος, κίρβα, εἶπεν Ἰσεὴν-πέης, ἔμαθαμε τὸν γαῖδαρο σ' ἐπούλτσες ἄτον σὸν Γούμενον νὰ ἐφτάει ἄτον χριστιανόν.

—Γάρταδ', εἶπα, ἐπουγαλεῦτα! τὴν ἡμέραν πέντε φορὰς ἐκούϊζεν ἄμον μολλᾶς. Ἐφ' ἡνέ με νὰ ἡσυχάζω. Ἐδῶκα τον σὸ Μαναστήρ', εἶπα πᾶλκι ρωμανίζ'.

Χλά-χλά-χλά, οὐλ' ἐγέλασαν.

Τὸ Γαρκὸν ἔναν ἐκέραζεν ρακία κι ἔναν ἔπινεν κ' ἐτραγῶδ'εν:

Τράντα χρόνια, τράντα καιρούς,
[κόρ' ἀνάμνον! κόρ' ἀνάμνον...]

Ἀσ' σ' ἄλλ' τὸ μέρος σῇ Λαχανᾷ ἀπέσ' ἐχάλασεν ὁ κόσμος μὲ τὰ χορόντας καὶ τὰ τραγωδίας. Οὐλ' ἐξημερώθην μὲ τὰ χορόντας καὶ τὰ θαλαλάγκᾳ τῇ Τιφτίκ'.

Ὁ Ποπα-Μουχαήλτς ἔρχανταν ἐπῆγεν σὸν Ἀε-Κωσταντῖνον, ἐτελείωσεν ἀγληγορετὰ τὴν λειτροῦϊαν καὶ χαμὰν ἐχάρτησαν τὸν γαμπρόν, ἔφαγαν τὸ πιλάφ'ν ἄτουν κ' ἐχπάσαν σὸ νυφέπαρμαν.

Καλαντάρτς καιρός, ὅνα, κρύος, ἐγληγόρ'ναν νὰ ἐπροφτάν'νε καὶ πᾶνε σῇ Βαρτάντων, θὰ ἐγίντον ἐκεῖ τὸ στεφάνωμαν καὶ ἐκλώσκουσεν ὀπίσ' σὸ χωρίον. Τὰ ἡμέρας μικρά. Ὁ καιρὸς λιβωτός. Σὸν καιρὸν κιβάνεμαν ἔκι γίνεται. Καλὰ λένε:

«Τῇ Καλανταρί' τ' αἰχτράσματα καὶ τῇ γραίας τ' ὀμνύσματα!», σ' ἄτὰ ἐμπιστοσύνην ἔκι γίνεται.

Οἱ λυριτζῆδες ἐμπροστά. Οἱ νέοι μὲ τὰ τυφάγκᾳ τουν καῖνε τὸν κόσμον. Ἀπ' ὀπίσ' καβαλκασμέν' σ' ἄλογα ὁ γαμπρόν, ὁ παράνυφον, οἱ παρὰνύφ'σες, κ' ἐπεκεῖ οἱ γεροντάδες, οἱ καλεσμέν', τὸ χωρίον οὐλον, ἐτιζεῦταν οὕς τὸν Ἀέρ', ἐμαύριζεν

ὁ κόσμος. Ἀοῖκον γαμοστόλον ἄλλο ἢ Χαβίανα ἔκ' εἶδεν.

Ἐναν ὥραν ἔκ' ἐπέρασεν ἔρθαν σῇ Βαρτάντων γαρθοῦ κ' ἐκεῖ μὲ τὰ τονανμάδας ἔκαψαν τὸν κόσμον. Νὰ λύρας λαλίαν ἀκούς, νὰ ζουρνᾶς καὶ ταουλί', λές καὶ πόλεμον εἶχαν. Πάτ, πάτ, πάτ, τὰ πιδτόφα, τὰ τυφέγκᾳ, τὰ μαρτίνα.

Ἐσοῦμωσαν σ' ὀρμὴν τὸ τρέχ' πρὶν νὰ ἐμπαίντς σῇ Βαρτάντων.

Ἀποζούλ' τὸ γαρκόν.

Ἐναν παροιμίαν λέει: Σῇ νεγάμ'σας τράμ καὶ τρούμ καὶ σῇ νεγάμ' χαπάρ' ἔκ' ἔχ'νε.

Μὲ τ' Ἀλτδατζούχ' τὸν γάμον ἐγέντονε ἀλλέως: Σῇ νεγάμ' τράμ καὶ τρούμ καὶ σῇ νεγάμ'σας χαπάρ' ἔκ' ἔχ'νε.

Σὴν Χαβίαναν ἐσκοῦνταν ἄν' κ' ἐντοῦναν κά', ἐχόρευαν κ' ἐτουρλάγγευαν κ' ἔπιναν ραγούα, καὶ σῇ Βαρτάντων σῇ Κοταλᾷ τ' ὀσπίτ' ἐτοπλαεῦταν οἱ Πετζανάντ' καὶ τὸ κολοφῶλ'ν ἄτουν καὶ ἐπολέμαναν νὰ γαντουρεύ'νε τὸν Νικόλαν νὰ μὴ δᾷ τὸ κορίτσ' σ' Ἀλτδατζούχ' καὶ νὰ στερανών'νε χαμὰν μὲ τὸν γυιόν ἄτουν.

Ὁ Νικόλας οὔντας ἔκ'σεν ἄτο ἐζάντυνεν! «Τὰ ποτάμᾳ πᾶ, εἶπεν, ἄλλο ἔκι πακλαεύ'νε μας!... Ἀοῖκον ἀπάρθωπον δουλείαν πᾶ γίνεται; Ἐδέκαμε λόγον τ' ἀρθῶπ'ς, ἔθηκαν σουμάδ, κάλ-καλαλίμ', ἐσυφώνεσαμε πότε νὰ ἔρταν παίρ'νε τὸ κορίτσ', ὁ χαρίφ'ς ἐποῖκεν τὸν γάμον, ἐλάλεσεν ὅλον τὸ ποτάμ', ἐσέβεν σὰ ἔξοδα, κι ἄτῶρα νὰ ἔρται πουρνὰ καὶ νὰ λέγωμ' ἄτον: Θόδωρε, ἀποζούλ' τὸ γαρκόν! ἢ μάνα μ' παράδας ἔκ' ἔχ'!... Οὐλᾳ τὸ εἶπαμε ψέματα ἔταν! Ἐκόμπωσαμε σε, πουγαλεμένε!... Ἐπαρ' τὰ σουμάδα σ' καὶ δέβα πλάν! Ἐμεῖς τὸ κορίτσ'ν ἐμουν ἐδώκαμ' ἄτο ἄλλοῦ! Ἀοῖκον προστυχωσύνην πᾶ γίνεται;... Γιὰ ἐζάντυνετε, γιὰ ἐμὲν θέλετε νὰ ζαντύνετε. Σκωθέστε! δεβᾶτε χαθέστε ἀσ' σ' ὀσπίτι μ'!...»

Ὁ μαῦρον ὁ Νικόλας οὐράνιζεν καὶ ἔκ' ἔξερεν Ἀδισενέσσα μὲ τὴν Πετζανίαν τὸ ἔψεσαν κ' ἔλτσαν τὴ δουλείαν, τὸ ἐκαβάλκεψαν τὰ πουλούλα...

Ὁ Χατούντς (τῇ Πετζᾶν κομπάρως ἔτονε) ἄτότες εἶπεν:

— Νικόλα! Ἀτὰ τὸ λές οὐλα σωστά εἶνε καὶ ἄμιν τὸ λές ἃ ἐν' κέλα! Ἄρθωπον ἕναν λόγον ἔχ'. Ἐμεῖς πὰ γιὰ τ' ἀτὸ ἔρθαμε. Πιρχοῦ δί'ς λόγον τὸν Ἀλτδατζούχ', δύο χρόνα ἢ Σώνα σ' ἐμέτερον τὸν παιδᾶν συλλογιασμέντσα ἔτον. Ἐμεῖς ἔτοιμον εἶχαμ' ἃ καὶ θὰ ἔρχοιμ'νες ἐπὶ κ'ναμε σουμάδ', οὐντὰς ἀκούομε... κρυφὰ ἐδέκες λόγον σὴν Χαβίαναν. Ἀτὸ τ' ἐποιῖες σὴ Θεοῦ τὴν καρδίαν πὰ καλὸν 'κ' ἐν' καὶ κανεῖς ἄρθωπος ἱραβὰν 'κ' ἐλέπ' ἄτο. Τὸν Ἀλτδατλούχ' 'κ'ι θὰ κομπώντς ἐσύ!... Ἐμᾶς ἐκόμπωσες. Τδίν'κ'ι ἐκεῖνος πλούσιος ἐν', λιρόπα πολλὰ ἔχ' ν' ἔμεῖς εἶμες ἐφτωχοί!... Ντό νὰ ἐφτάμε! Ἐμεῖς λίρας 'κ' ἔχομε, ἄμαν πουδὲν σ' Εὐαγγέλιον 'κ' εἶδαμε: ὁ ζανκίντς ἄσ' σὸν φτωχὸν ἀπάν' ἐν' καὶ ὁ πλούσιον σὺντᾶν θέλ' ἐφτάει... Ὁ Νόμος γιὰ τ' οὐλτς ἕναν ἐν'. Φτωχὸν καὶ πλούσιον 'κ'ι τερεῖ. Ἀτουκὰ τὸν Νόμον ἐσὺ ἐπάτεσες, Νικόλα... Μὴ θυμώντς κέλα. Ἐγὼ τ' ὀρθὸν λέγω. Οἱ παλαιοὶ μουν ντό ἔλεγαν; «Ζαρωτὰ κάθ'κὰ κι ὀρθὰ κρίσον!». Γιὰ τ' ἐμὲν ὁ Πετζάνον πὰ κι Ἀλτδατσούχ'ς πὰ ἕναν εἶναι. Οἱ δύοσ πὰ γειτονάδες. Ἄμαν ἐμεῖς χριστιανοὶ εἶμες καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τὸ λέει θὰ τεροῦμε. 'κ' ἐν' σωστὸν νὰ ἐφτάς ἁτώρα ἀτὸ τὴν ἀδικίαν. Τὸ κορίτσ' τ' ἐμέτερον κουομάτ' ἐν'. Ἐγέντον δύο χρόνα ἐμεῖς χτισμένον καὶ μαερεμένον ἔχομ' ἃ. Τὴ βασιλέα ὁ γυιὸν πὰ νὰ ἔρται ἐσὺ τὸ καρίτσ' 'κ'ι πρέπ' νὰ δί'ς ἃ...

Ἐστάθεν ὁ Χατούντς κ' ἐρχίνεσεν Ἀλευράς. Ἀτὸς πὰ ἔπει βαχουτλοῦς ἔτον. Εἶχεν μαγαζὶν σὴν Γιαλταν καὶ ὁ λόγος ἀτ' ἐδεβήν'νεν.

— Παδᾶ Νικόλα, εἶπεν, οἱ Ρουσσάντ' ντό λένε: «Ὁ Θεὸν πὰ εἶνας ἐν' καὶ ὁ λόγος πὰ ἕναν ἐν'». Ἐμεῖς σὴ Θεοῦ τὴ στράταν πρέπ' νὰ πορπατοῦμε. Σὰ παράδας ἰχτιπάρ' μ' ἐφτάς. Ὁ σημερ'νὸν ὁ πλούσιον γίνεται φτωχὸς καὶ ὁ φτωχὸν γίνεται πλούσιος. Τὰ γραφάντας ντό λένε; «Πλούσιοι ἐφτώχεψαν καὶ ἐπείνασαν...». Ἀτὰ σκάλας εἶνε τ' ἄλλα ἀνηβαίν'νε καὶ τ' ἄλλα κατηβαίν'νε. Ὅσημερον ἔεις καὶ πουργὰ ἀπλώντς τὸ χέρ' καὶ γυρεύ'ς... Ἀτώρα ἄμιν καλοὶ γειτονάδες τὸ σωστὸν θὰ λέγωμε. Ὁ Ρουσσον λέει: «Φεδὸτ ντὰ νὶ τότε». Τεμάκ: ἀτὸς πὰ Θεοδὸς ἐν' ἄμαν τινὰν θέλομε τὸν

Θοδόσ' 'κ' ἐν'». Ἐσὺ πὰ λόγον ἐδέκες, ἄμαν τὸν Ἀλτδατσούχ' 'κ' ἐδέκες λόγον, σιφτᾶν ἐμᾶς ἐδῶκες λόγον. Κ' ἐμεῖς πὰ ἄμιν γειτονάδες ἔρθαμε καὶ λέγωμε σὲ τὸ σωστὸν. Κι ἄς λέγωμε Νικόλα, καὶ τ' ἄλλο: Ἐσὺ τ' ἕναν τὸ κορίτσι σ' ἐδέκες ἃ σὴν Χαβίαναν. Ἐπέμ'νε σὲ ἢ Σώνα. Ἄλλο παιδὶν 'κ' ἔεις. Πουργὰ ἐγέραςες, ἐπόρεσες, ποῖος θὰ τερεῖ ἐσὺν πὰ καὶ τὴ γυναῖκα σ' πὰ; Θὰ ἔρται ἢ Σώνα ἄσ' σὴν Χαβίαναν τερεῖ σὲ; Ἀτὸ 'κ'ι γίνεται. Ἄμαν οὐντὰς ἐν' ἁδακά, ἐφτάει τὴ δουλείαν ἀτ'ς καὶ λαγγεύ' βοηθᾶ καὶ τὴ μάνναν ἀτ'ς. Ἐλα παδᾶ-Νικόλα, δὲς λόγον καὶ πουργὰ-πουργὰ ἄμιν τὸ τελέν' ἢ λειτροῦτα στεφανώνομε. Κ' ἐπεκεῖ ἄς ἔρται Ἀλτδατζούχ'ς σ'κοῦται ἄν' καὶ κρούει κά. Ἐμεῖς καπαέτ' 'κ' ἔχομε. Ἐκεῖνος ἔνοιξεν ταφὶν γιὰ τ' ἐμᾶς, ἐκεῖ σὸ ταφὶν θὰ ρούζωμ' ἄτον. Τὸ λέγω σὲ ἄκ'σον. Ἐμεῖς τὴν ζεμία σ' 'κ'ι θέλομε...

Ἐπούλ'νανε κ' ἐγόραζαν τὴν μάρσαν τὴν Σώναν κ' ἐκείνεν κανεῖς κ' ἐρώτα-νεν. Ἀς λέγωμε καὶ τὴν ἀλήθειαν τὴ Θεοῦ: Ἀτὸ ὅλον ἢ γαβγά γιὰ τὴν Σώναν μαναχὸν 'κ' ἔτον. Ἐτον καὶ τὸ μοιράς! Οὐντὰς θὰ ἐπεθάν'ναν ὁ Νικόλας καὶ ἡ Δεσποινὴ, τ' ὀσπίτα καὶ τὰ χωράφα θὰ ἐμοίραζαν ἅτα τὰ δύο ἀδελφοκόρτσα.

Ἡ Σώνα ἐπλύσκουτον κ' ἐλούσκουτον καὶ ἐτοιμάουντον γιὰ τὴν Χαβίαναν...

Ἀρ' ἐστάθεν Ἀλευράς κ' ἐρχίνεσαν οἱ γραιάδες. Εἶπαν κ' ἐκεῖν' τ' ἐκεινέτερα.

Ἡ Τσαντσαρίνα εἶπεν τὴν Δεσποινὴν:

— Νέκουτζη, Δέσποινη, ἐσὺ δὲν 'κ'ι λές: Ἐσὺ πὰ μάννα εἶσαι. Πέ, ποῦ θέλτς νὰ δί'ς τὸ κορίτσι σ'; Σὴν Χαβίαναν, γιόκσαμ ἀπέσ' σὸ χωρίον, σὴν γειτονία σ'.

— Ντό νὰ λέγω! εἶπεν ἡ Δεσποινὴ. Τὸ παιδὶν ὁ κύρ'ς ἄθε δατάχκετ' ἄτο. Σ' ἐμὲν λόγος 'κ'ι ρούζ'. Σ' ἐμὲν ἂν ἀπομέν' ἢ δουλεία, ἐγὼ ἐθέλ'να νὰ εἶχα τὸ παιδί μ' σουμά, οὐντὰς ἀρρωσταίνω πὰ, ὁ λόγος τὸ φέρ', νὰ δί' με ἕναν χουλάρ' νερόν. Τ' ἕναν τὸ παιδί μ' ἐδέκα το σὴν Χαβίαναν καὶ πάντα ἔχω τὴν ἀροθυμίαν ἀτ'ς. Καλὸν ὀσπίτ', χρυσὸν παιδὶν ὁ γαμπρός ἐμουν ὁ Γιώρτς τὴ Σουγκούρ', ἄμαν ἐγὼ τὸν χρόνον μίαν ἐλέπω τὸ παιδί μ'. Ἀτουκὰ κάθετα τὴ παιδί' ὁ κύρ'. Οὐντᾶν λέει ἀτὸς θὰ ἐφτάμε.

Καὶ ντό 'κ' εἶπανε ἐκεῖνο τὸ βράδον...

Σοουντά ἐγαντούρεψαν τὸν Νικόλαν... Ὁ Πετζάνον χαμὰν ἔστειλεν τῇ Χατούν τὸν Κώστην καὶ τὸν ἀνεψιὸν αὐτῆς τὸν Γιάννεν σὴν Κορόνιξαν σὸν Ποπα-Γιαμαντήν (ἔξαρχος ἔτον) νὰ φέρ'νε τὸ συνοικέσιον.

Με τὸ μέρωμαν ἀγκὰ ἔρθαν τὰ παιδιά κ' ἔγκαν τὸ συνοικέσιον. Τὸν Ποπα-Σοφιανὸν ἐπαρακάλεσεν ὁ Πετζάνον ν' ἀγληγορή ὀλίγον τὴν λειτουργίαν καὶ πρὶν νὰ δαβαίν'νε τ' ἅγια ἐπέραν τὴν Σώναν κ' ἔρθαν σὴν Ἐγκλησίαν. Λίρας καὶ τδαλγούα 'κ' ἐπῆραν, τδὶγκι καιρὸς 'κ' ἔτον νὰ ἐφτάνε χαράν. Κλεψιστά-κλεψιστά, εἶπαν, ἃς ἐφτᾶμε τὸ στεφάνωμαν κ' ἐπεκεῖ κ' ὕστερα τὸ... «εὐλογημένη ἡ βασιλεία» μίαν ἔν... Στεφανωμέντσαν νύφεν κανεῖς 'κ' ἔσυρεν.

Ὁ Ποπα-Σοφιανὸν ζατὶ σὴν λειτουργίαν αὐτῆς χαρπὴς ἔτον. Τὰ γράμματα τ' ἡμὰ ἔκουες καὶ τ' ἡμὰ ἔλεγεν ἀτα σὸν νοῦν αὐτῆς ἀπέσ'. Χάλα ἐκεῖνο τὴν ἡμέραν ἐγληγόρεσεν κι ἄλλο πολλὰ καὶ ἄμον τὸ ἐτελείωσεν τὴν λειτουργίαν ἐρχίνεσεν τὸ στεφάνωμαν.

Ἀδὰ εἶσαι· αὐτοῦ εἶσαι, ἐσυντύλτσεν ἀτα ὁ ποπᾶς καὶ οἱ νένυφοι ἐξέβαν ἀσ' σὴν ἐγκλησίαν καὶ πᾶνε σ' ὁσπίτ', ἀποκίς' αὐτοὺν πὰ οἱ χωρέτ', οὐντὰς τεροῦν ἐκατετδᾶκλιξεν ὁ κόσμος, κι ἀπὸ γαρδοῦ ἔρται ὁ γαμοστόλος τ' Ἀλτδατζούχ' με τὰ λίρας καὶ τὰ ζουρνάδας καὶ τὰ τυφάγκα.

Οὐλ' ἐπάγωγσαν!... Ντό θὰ γίνεται ἀ-τώρα: Θὰ γίνεται σκοτωμός! Ἐκεῖν' πολλοί, με τὰ σιλάχα τουν, ἂν ἔρταν σὶρ'νε τὴν νύφεν... Ἐπάτεσαν ποδάρ' καὶ πᾶνε σ' ὁσπίτ' νὰ κλειδών'νε κ' ἐμπαίν'νε ἀπέσ'.

Ἀλτδατζούχ'ς πὰ εἶχεν φίλτς σῇ Βαρτάντων. Ἄμον τὸ εἶδαν ἐσούμωσεν ὁ γαμοστόλος καὶ πρὶν δαβήν'ναι τ' ὁρμίν, ἔτρεξαν καὶ ἐπῆγαν εἶπαν τὸ κρύον τὸ χαπάρ': τὸ καὶ τό. Τὸ κορίτσ' ἔστεφανώθεν τὸν Πετζάνον!...

Ἐναν βάϊνασσην ἐξέβεν, οὐντὰς ἐκ'σαν ἀτο, ἀσ' ὅλον τὸ μιλλάτ'. Ἐθαεῖς κρυὸν νερόν ἐκ'ῆς ἀπάν' αὐτοῦ. Οὐλ' ἐπάγωγσαν κ' ἐπέμναν. Τὰ λύρας καὶ τὰ ζουρνάδας ἐστάθαν. Ἄλλο τυφάγκα 'κ' ἐσύρ-

θαν. Οὐλ' ἐστάθαν καὶ τεροῦν τὸν Ἀλτδατζούχ' ντό θὰ λέει.

Ἀλτδατζούχ'ς ἄμον τὸ ἐκ'σεν ἀτο ἐτινῆεν ἀπάν' σ' ἄλογον. Ἐμαυρομολυβίασεν καί: «Ἐμέν, εἶπεν, Ἀλτδατζούχ' λένε με. Ἐγὼ θὰ δεικνύζ' ἀτσε ποῖος εἶμαι. Κλωστέστε!»

Πολλοὶ ἐτδᾶῖξαν: «Ἄς πατοῦμε τὸ χωρίον καὶ παίρωμε τὴν νύφεν!»

Ἀλλ' ἐπροσωνειδίαζαν τὸν Πετζάνον: Παδκ'εῖν' τὸ 'κ' ἐπρεπεν τὴν Γοργορίναν παιδίν; ἔλεγαν, τεμάκ: τὸν φτωχόν, τὸν τζουπούζ' τὸν Πετζάνον 'κ' ἐταιρίαζεν ἡ Σώνα. Ἀτὲ ἔτον γιὰ τὸν πλούσιον τὸν Ἀλτδατζούχ'.

Οἱ μειζετέρ' οὐλ' ἐκουμουλαεύταν ὁλόγερα σὸν Θόδωρον καὶ τεροῦνε ἐκεῖνος ντό ἀπόφασην θὰ παίρ'.

—Κλωστέστε! ξὰν εἶπεν Ἀλτδατζούχ'ς. Ἡ χαρά μ' χαρά ἔν! Θὰ πᾶμε σ' ὁσπίτ' τρώγωμε καὶ πίνωμε. Παῖξετε τὰ λύρας καὶ τὰ ζουρνάδας! Κάψτε τὸν κόσμον! Οἱ Βαρτάντ' μίαν ἂν 'κὶ θέλ'νε με, ἐγὼ δέκα φορὰς 'κὶ θέλ' ἀτσε!

Οὐλ' ἐκλώσταν ὁπίσ' κ' ἐπῆραν τῇ Χαρίανας τὴν στράταν.

Ὁ Σάββας ἐμαύρυνεν κ' ἐχάλκυνεν, ἄμαν τιδὲν 'κ' εἶπεν. Μανάχον σὸν δρόμον κέσ' ἐκλίστεν σῇ κουμπάρ' αὐτῆς τ' ὦ-τὶν καικὰ καὶ εἶπεν ἀτον κρυφά: «Ἐγὼ ἀντρισμέντσαν πὰ θὰ παίρω τὴν Σώναν!...».

Ἀρ' ἐκλώσταν κ' ἔρθαν σ' ὁσπίτ', τραγωδοῦν καὶ χορεύ'νε, ἄμαν κανεῖς ἔρεξην ἄλλο 'κ' εἶχεν γιὰ τὰ κῆφα. Ἀσ' σὸ ἐδέβαν πλάν' οἱ καλεσμέν' κ' ὕστερα ὁ Θόδωρον ἐκάτσεν σ' ὀτζάχ' καικὰ, ἐξέγκεν ἀσ' σὸν κόλπον αὐτῆς ἕναν σακκουλόπον λίρας, ἔσυρεν ἐκεῖκα καί: «Σάββα, εἶπεν, αὐτὰ ἐποῖκα τα γουρπὰν γιὰ τ' ἐσέν. Οὐνταν ἐξέρτς, ποῖσον. Ἐγὼ ἀδὰ εἶμαι. Θὰ μαθίζ' ἀτ'ς ποῖος ἔν' Ἀλτδατζούχ'ς».

Ἀσ' σὴν ἀγάπ' π' ἐρρώστεσεν καμμίαν 'κ' ἐλαρώθεν.

Τ' ἄλλ' τὴν ἡμέραν ἄλλο τὸν Σάββαν 'κ' εἶδαν ἀτον σὸ χωρίον. Οὐντ'ς ἂν ἐρώ-τανεν: «Μέρ' ἔν' ὁ Σάββας;» ἡ Μυροφόρα ἔλεγεν: «Ἐδέβεν σὴν Ἀρδασαν καικὰ».

Οὐλ' ἔλεγαν: Ἡ σεβτὰ κακὸν πράμαν ἔν'. Ὁ παιδᾶς πολλὰ σεβταλῆς ἔτον κ' ἐ-

γαρχλανεύτεν, ἐπῆρεν τὸ κιφάλ'ν αὐτ' κ' ἐδῆβεν σ' ἕναν μέρος. Ἡμπορεῖ νὰ ἐπῆγεν καὶ σὴν Ρουσσίαν ν' ἀνασπάλ' τὴν ἀγάπ'ν αὐτ'.

Σὴν ἐβδομάδαν ἀπάν' ὁ Σάββας ξαν ἐφάνθεν. Σάγκιταμ ἐκεῖνος πὰ 'κ' ἔτον π' ἐπαθεν ἀτόσον ρεζιλίχ'. Ἐπῆγεν σὴν χαμαιλέτεν κ' ἐσέγκεν κά' τὸ κιφάλ' κ' ἐδούλευεν. Ἐνήβαζεν σακκία σὸ μελεθρεῖον, ἐσάκκιζεν, ἐπαλάδωνεν τὴν χαμαιλέτεν, μὲ τ' οὐλτς ἔλεγεν κ' ἐμασχάρευν.

Οἱ Χαβανίτ' εἶπαν: «Ἀοῦτος ὁ παιδᾶς ἐνέσπαλεν τὴν Σώναν! Τ'ς ἔξερ;... κάποιον ἄλλο κορίτσ' θὰ ἐσέγκεν σ' ὁμμάτ'».

Οὐντας ἐνοίγουντον λόγος γιὰ τὴν Σώναν, ὁ Σάββας ὥτιν 'κ' ἐδίνεν. «Τ' ἐμὸν τὸ κουσμάτ' 'κ' ἔτον, ἔλεγεν. Ἐρχάλ' ἐγὼ πὰ κάτιναν εὐρίκω καὶ παίρ' με...».

Ἐδάδευαν κ' ἔλεγαν: «Πῶς ἐτουρούλεψεν αὐτός ὁ παιδᾶς; Ἀμαν ἀγούρ' αὐοῖκ' εἶνε... Μίαν ἀγαποῦνε, μίαν ἀνασπάλ'νε τὴν ἀγάπ'ν αὐουν...»

Ὁ Σάββας σὴν Ἀρδασαν 'κ' ἐπῆγεν. Ἀέιτ' ἔλεγαν ὁσπιτανοί αὐτ' νὰ μὴ δουφχαλανεύκεται κανεῖς. Κρυφά, χωρὶς κανεῖς νὰ παίρ' εἵδησην, ἐπῆγεν σὴν Σορόαιναν.

Ἐκεῖ εἶχεν πολλοὺς Τούρκ'ς φίλτς. Τογορία ἐπῆγεν σὴ Μεμίδ. Ὁ Μεμίδς κίρβας αὐτ' ἔτον, ἐπῆρεν αὐτον ἄν' τῶν ἄν' κ' ἐτίμεσεν αὐτον ὅσον ἐπόρεσεν.

Ἀσ' σὸ ἐφαγαν κ' ἔπαν κ' ὕστερα, ὁ Σάββας εἶπεν αὐτον:

—Μεμίδ' αὐώρα θέλω νὰ φανερώντς πόσον ἀγαπᾶς με.

—Χαῖρ ὁλά, εἶπεν ὁ Μεμίδς. Ἐγὼ γιὰ τ' ἐσέν, ἐξέρτς αὐτο, τὴν ψή μ' δίγω. Πέ με ντό θέλτς;

Ὁ Σάββας ἐκάτσεν κ' ἱστόρτσεν αὐτον καταλεπτῶς τὴν δουλείαν. Σὸ τέλος εἶπεν αὐτον:

—Μεμίδ, ἐγὼ τὴν Σώναν παντρεμέντσαν πὰ καὶ παιδολογεμέντσαν πὰ θὰ παίρ' αὐτεν. Ἐσὺ θὰ βοηθᾶς με. Θὰ παίρτς τρεῖ-τεσσάρτς παιδάντς ἀκόμαν ἀσ' σὴν Σορόαιναν καὶ οὐντᾶς προσκαλῶ σας θὰ ἐρχουσιν σὴν Χαβίαναν. Φέρετε τεῖα καὶ πουλεῖτε μῆλα, κοκκία, οὐνταν θέλετε. Ἐγὼ θὰ λέγω σας, μέρ' θὰ μένετε καὶ θὰ νουνίζωμ' πῶς θὰ σύρω-

με τὸ κορίτσ'. Θὰ φέρετε καὶ τὰ σιλάχασουν κρυφά, κανεῖς νὰ μὴ ἐλέπ' ἄτα. Οὐντᾶς ἐρχουσιν, περάστε ἀσ' σὴν χαμαιλέτεν κι' ἀφίστ' ἄτα ἐκεῖ.

Ἀρ' ἐσυμφώνεσαν ντό θὰ ἐποῖναν, ἐστάθεν ἐκεῖ ὁ Σάββας δύο-τρὶ ἡμέρες καὶ ἐκατῆβεν σὴν Ἀρδασαν κ' ἐπεκεῖ γάλα-γάλα ἐξῆβεν σὸ χωρίον.

..

Ἐμαθεν τὰ μασκαραλοῦχα τ' ἐγένταν σὴ Βαρτάντων τ' Ἀδισενέσσας ἀδελφή, τῇ Σπυριδάντων ἡ Καλόγρᾶ, ἡ Καλλινίκη, καὶ θερίον ἐγέντον.

—Θὰ πάγω, εἶπεν, σὴ Βαρτάντων πουταεύ' αὐτεν, τὴν ἀφωρισμέντσαν! Θέ μ' ἡμαρτα! καὶ κρῖμαν παλ' ἄν' ἔν', σὸ κιφάλ'ν αὐτ'ς!... Ἀοῖκον ρεζιλίχ' πὰ γίνεταί; Δί' λόγον τῇ χώρας τὸν χαρίφ', ἐφτάνε χαράν, λαλοῦν οὐλον τὸν κόσμον, ἐμπαίν'νε σὰ ἐξοδα, καὶ πᾶνε νὰ παίρ'νε τὸ κορίτσ' κι' ἄμον δόκα δεβᾶζ'ν αὐτε πλάν. Γάχπογλη! Θὰ ἐδίνες τὸ κορίτσ' σὸν Πετζᾶνον, ἄλλο τὸν Ἀλδατζοῦχ' λόγον ντ' ἐδίνες;... Γιόκ' κῖ, θὰ ἐδίνες αὐτο σὴν Χαβίαναν, ἄλλο πῶς σ'κοῦσαι κομπώντς τ' ἀρθῶπ'ς κ' ἐντροπᾶεις μας; Γιατ' αὐτὸ σὸν γάμον πὰ 'κ' ἐλάλεσε μασε;... Ἀλλο σ' ἀρθῶπ'ς πὰ νὰ φαίνουμες κατσίν 'κ' ἔχομε... Ἀοῖκον ζουλοῦμ' αὐτὲ τῇ Ταρᾶς ἡ θεγατέρα πῶς ἐποῖκεν: Ἡμαρτα! Θέ μ', ἡμαρτα! Παναγία, νὰ ἐλᾶς μασε! Ἀν' ἔχω Θεὸν καὶ λέν' αὐτον Τανρή, ἐκεῖνος τὴν δουλείαν αὐτ' ἐξέρ'. Τὸν ἄδικον θὰ χακλαεύ'... Νέκουτζη, Μελάνα! σούκ' δέβα ἔμπρᾶ μ', θὰ πάγω κατακλαδεῖ αὐτεν.

Ἡ καλόγρᾶ τῇ Σπυριδάντων ἐχάσεν τ' ὁμμάτς τ'ς καὶ μὲ τὰ δύο δαβροία ἐπορπάνεν. Ἀμον ἀγροθέριον ἔτον. Κανείναν 'κ' ἐτιγκλάευν. Τῇ Θεοῦ τὴν στράταν πάντα ἐδείκνυζεν.

Ἡ Μελάνα ἔτον ἡ νύφ' αὐτ'ς. Τῇ καλόγρᾶς τὸν λόγον δύο 'κ' ἐποῖνε. Χῶνα παγωσίας 'κ' ἐτέρεσαν, ἐντῶκαν σὴν στράταν καὶ ἀσ' σὴν Γουμεράν κέσ' ἐπῆγαν σὴ Βαρτάντων.

—Ταρᾶς θεγατέρα, ἐβάρκιζεν ἡ καλόγρᾶ, ντό δουλείας εἶν' αὐτὰ τ' ἐφτᾶς; Ἐλα δὰ θὰ παραλαεύω σε! Τῇ Σπυριδάντων τ' ὄνομαν σὸ τῆαμούρ' ἐσέγκες!

Ἡ Δεσποινὴ ἐφαγεν κάμποσα δαβροῖας καὶ ἐκάτσεν κ' ἱστόρτσεν σὴν ἀδελφήν

Ζωή και Κίνηση

Καλλιτεχνική κίνηση Ποντίων της Θεσσαλονίκης.

Διό ὥρες ἀληθινῆς συγκίνησης καὶ νοσταλγίας πέρασαν οἱ Πόντιοι τῆς Θεοῦνικης στίς 7-4 46, στὸ Κρατικὸ Θέατρο.

Παίχτηκε ἀπὸ τὸν ἐρασιτεχνικὸ δμίλο τοῦ Πόντιου καλλιτέχνη Νίκου Σπανίδη τὸ πρόσφατο ἔργο «Ὁ Ξενιτέας» τοῦ Φίλ. Κτενίδη. Τὸ θέατρο ἦταν κατάμεστο ἀπὸ τίς 10 π. μ.

Τὴν παράσταση τὴν προλόγισε ὁ Μιχ. Μεταλλεῖδης. Ἔκαμε ἀναδρομὴ στὴ ζωὴ τῆς Κρώμνης. Στάθηκε στὲς φυσικὲς καλλονές τῆς περιοχῆς. Στὴ ζωὴ τοῦ Ποντιακοῦ θπαιθρου, μὲ τὰ γραφικὰ του ἔθιμα. Τόνισε τὴ συμβολὴ τοῦ συγγραφέα στὴν ἀναπαράσταση καὶ ἀπόδοσή τους. Ἐριξε, τέλος, τὴ μελαγχολικὴ ἀνακραυγὴ: «Δὲν θὰ τὰ ξαναδοῦμε πιά, θὰ πεθάνουμε στὰ ξένα»...

Νομίζω πὼς τὰ προλογίσματα, γενικὰ, εἶνε περὶ τὰ στὴ θεατρικὴ παράσταση, ἐκτὸς ἀπὸ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις... Μιὰ ποντιακὴ μελωδία ἀπὸ φλογέρα ἢ λύρα, ἀπὸ τὰ βάθη τῶν παρασκηνίων, θὰ ἦταν τὸ καλὺτερο προλόγισμα, γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ ψυχολογικοῦ ὑπόβαθρου.

Ξέχωρα ἔχω νὰ παρατηρήσω πὼς δὲν ἐπιτρέπονται φράσεις σὰν καὶ κείνη: «θὰ πεθάνουμε στὰ ξένα». Ὁχι! Δὲν βρισκόμαστε στὰ ξένα. Ζοῦμε, ὀριστικὰ πιά, μέσα στὴ Μεγάλῃ μας Ἐθνικῇ Πατρίδα. Μιὰ ἱστορικὴ στιγμή μᾶς ἔφερ' ἐδῶ, ἔτσι ἢ ἄλλιῶς. Βρήκαμε τραχύτητες ἀναπάντεχες; Ναι. Ὁμως δὲν θὰ καθήσουμε νὰ σκούζουμε γιὰ ὅ,τι ἔγινε. Οὔτε καὶ ται-

ἀτ'ς πῶς ἐγένοντο ἡ δουλεία.

— Ἀδελφίτσα, ἔλεγε ν' ἐκλαιγεν, κατηγόρ' με, φτῦσο με! Σκότα με!... Οὐλα τὸ λές δίκαια εἶνε. Ἄμαν ἄκ'σον. Ἐναν παιδὶν εἶχα. Ἄν ἐστείλ'να τεν σὴν Χαβίαναν, πουρνὰ ἐγέρασα, ἐρρώστεσα, ἐμὲν ποῖος θὰ ἔτέρνε με!...

Εἶπεν πολλὰ ν' ἐδικαιολογέθεν. Ὁ Νικόλας ἐσέγγενε νὰ τὸ κηφάλ' ν' ἐσύρ'νεν τὸ ταξίχ'.

Ἡ καλόγρια ἀτόσον καὶ θυμωμέντα ἔτον, σ' ἀδελφῆς ἀτ'ς ἔκ' ἐκάτσεν ἐπῆγεν σ' Ἀνατολῆς τῇ Τζοράν ἐμ'νεν καὶ τὸν πουρνὸν ἐκλώστεν ν' ἐπῆγεν σὴν Ἀδισαν.

— Ὁ Θεός, ἔλεγε, τὴν ἀδικίαν ἔκ'ι θέλ'. Οὐντ'ς ἄν' ἐν' ἀδικος, ὁ Θεός, ἀργῶς-ἀγλήγορα, θὰ ἔρται ἀσ' σὸ χάκ'ν' ἀτ'.
(Τὸ τέλος στὸ ἐπόμενο)

ριάζει αὐτὸ στὴν ἀναπροσαρμοστικὴ καὶ δημιουργικὴ φύση τοῦ Ποντίου. Δὲν θὰ κάμουμε ὑπερούσιους ρωμαντισμοὺς. Ἄλλὰ; Θ' ἀγωνιστοῦμε. Θὰ δόσουμε τὴ γερὴ μας συμβολή. Χέρι μὲ χέρι μαζί μὲ τὲς ἄλλες ομάδες τοῦ ὑπέροχου Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, γιὰ νὰ δημιουργήσουμε τὴν ἀνώτερη Νεοελληνικὴ ζωή!... Οὔτε καὶ πρέπει, οἱ περιστάσεις αὐτές, ν' ἀξιολογοῦνται στατικά. Δὲν δίνονται γιὰ νὰ θρηνολογήσουμε «ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος». Ἀλίμονο. Γίνονται, γιὰ νὰ σκύψουμε μέσα στὴν περασμένη μας τὴ ζωὴ. Νὰ τὴ συνδέσουμε μὲ τὰ σημερινά. Νὰ παραλάβουμε ἀπὸ κεῖ ὅ,τι τὸ ζωτικότερο. Καὶ νὰ προχωρήσουμε, μὲ αὐτεπίγνωση, μὲ βιολογικὴ συνέχεια καὶ συνέπεια, πρὸς τὰ σύγχρονα, πρὸς τ' ἀνώτερα.

Ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου εἶνε ἡ ἐξῆς: Ὁ Τότον, γέννημα καὶ θρέμμα τῆς Κρώμνης, ἐπιστρέφει στὸ χωριὸ πλούσιος ὕστερ' ἀπὸ παραμονὴ ἐτῶν στὴ Ρωσσία. Ἡ Βαρβάρα, προσωποποίηση τῆς ἐγώ-πάθειας καὶ τῆς συμφεροντολογίας, τὸν καταφέρνει ἄμεσα, 35τάρη αὐτόν, καὶ τὸν ἀρραβωνιάζει μὲ τὴν θυγατέρα τῆς τῆς Ἀνθῆς. 16 χρονῶν. Ὁμως μ' αὐτὴν ἔχει ἀμοιβαῖο ἔρωτα ὁ Γιάννης, φτωχὸς ἀγωγιάτης Κρωμναῖος. Τοῦτος ἐδῶ ἀποδέχεται τὸ χτύπημα σὰν μοιραῖο. Μὰ ὁ Μῆτον, ξάδελφός του, ξεσηκώνεται ὀλὰ κερὸς. Διαβεβαιώνει ὅτι θὰ «σύρ'», θὰ κλέψει, τὴν Ἀνθῆ, γιὰ τὸ Γιάννη. Τὰ καταφέρνει. Πείθει τὸν Τότο νὰ πάρει τὴν Ποινῆ, πῶς συνταίριασμένη στὴν ἡλικία του. Γίνεται ἕνα σκηνοθετημένο «σύρσιμο». Καὶ ἀκολουθοῦν οἱ δυὸ γάμοι μαζί.

Ὁ συγγραφέας πετυχαίνει νὰ δώσει, ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, τὴν ἐνιαία ψυχολογία στὸν Τότον. Ὁ ἥρωάς του εἶνε ὁ μετριότατος στὴν κρίση ἄνθρωπος. Κάτι παραπάνω. Ὁ μηχανοποιημένος τύπος μέσα στὸ νέο περίγυρο, δπου πέρασε ὀλὰκερὴ ζωὴ. Ὁμως τὸ ἔργο, στὸ δραματικότερο σημεῖο τοῦ καταντὰ μᾶλλον ἐγκεφαλικοῦ. Στὴ ζωὴ ἐλάχιστα βασίζεται. Ἰσως διόλου. Ἐτσι καὶ δρᾶση δὲν παρουσιάζει καμμιὰ. Ἐνας καπάτσος χωριανός, ὁ Μῆτος, καταφέρνει τὸν Τότο, ὅχι μόνον νὰ παρατήσῃ τὴν Ἀνθῆ, γιὰ τὴν Ποινῆ, ἀλλὰ καὶ ν' ἀποκαταστήσῃ οἰκονομικῶς τὸ Γιάννη, γιὰ νὰ τὸν δεχτεῖ ἡ Βαρβάρα γαμπρό. Ἀπίθανο, ὡστόσο, νὰ παρατήσῃ, κι' ὁ πῶς ἀφελὴς τύπος, τὴν ὠριμὴ καλονὴ τῶν 16 ἐτῶν... Στὴ βασικὴ του λοιπὸν οἰκονομία, λογοτεχνικὲς ἀξιῶσεις δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει τὸ ἔργο. Ὁμως τὸ στόχο του τὸν καθαυτὸ, τὸν πετυχαίνει θαυμάσια. Μιὰ ἡθογραφία— μιὰ λαογραφία τῆς περιοχῆς, τὰ ἀποδίνει στὴν ἐντέλεια. Τὴ συγκίνηση, τὸ ξέσπα-

σμα της νοσταλγίας, τὰ εξασφαλίζει ἀπόλυτα. Τὸ ἔργο καταχειροκροτήθηκε κατεπινάληψη.

Ὁ Μῆτορ, ὁ θιασάρχης Ν. Σπανίδης, ἔδωσε ὅλη τὴ ζωντανία στὸ ἔργο. Ἐξίσου ὑπέροχα, μὴ ἐπιτυχία ἀληθινῶς ἠθοποιῶν ἔπαιξε ὁ Τότον, ὁ «Ξενιτέας» καὶ σκηνοθέτης τοῦ ἔργου Γιώργος Τσουλφᾶς. Ἀρκετὰ καλὰ ἔπαιξαν ἡ Φρ. Καλαϊτζίδη

στήρια. Ὁ λυράρης, ἀνκαι βασικά δόκιμ ἐκτελεστής, ὑπῆρξε ἀνευρος, ἀσυγκέτορ, ἀγαλματένιος. Φειδωλότατος, ἀκό καὶ τῆς λύρας τοῦ ὁ ἦχος. Τίποτε ἀ τὰ τσαχπίνικα τσακίσματα, τὰ σκιρματα καὶ τ' ἀνατινάγματα τοῦ Πόντι λυράρη, μέρος ἀναπόσπαστο στὸ ρυθ τοῦ παντιακοῦ χοροῦ καὶ τραγουδι. Γιατί ἡ πράλειψη;

Ὁ ἐρασιτεχνικὸς θίασος τοῦ Νίκου Σπανίδη στὸν «Ξενιτέα». Στὴ μέση ὁ συγγραφέας τοῦ ἔργου, ἱατρὸς Φίλων Κτενίδης.

καὶ ἡ Μ. Καζαντζίδου στοὺς ρόλους τοῦ τῆς Βαρβάρας καὶ Σωτήρας. Σὲ πολλὰ σημεία τὲς ἔλειψε ἡ φυσικότητα. Μὰ εἶνε καὶ πρωτόπειρες, πρωτόβγαλτες. Καλὰ ἔπαιξε ὁ Ἡρ. Κοκοζίδης στὸ ρόλο τοῦ Γιάννη. Χωρὶς διάθεση ὥστόσο. Κάτι τοῦ ἔφταιγε. Σὰ νὰ μὴ βρισκότανε στὸ στοιχεῖο του, Καλὰ καὶ ἡ Μ. Τσουλφᾶ, στὸ συντομότατο, ἄλλωστε, ρόλο τῆς Ποινης.

Ξέσπασμα ἐιθουσιασμοῦ προκάλεσαν τὰ ἐνδιάμεσα τραγούδια κ' οἱ χοροί. Ὅμως στοὺς τελευταίους χορούς, τ' ὁμάλ', τὸ τίκ', τὴν κότσαρη καὶ τὸ κοτσαγκέλ' ἔλειψε ὁ τόνος κ' ὁ ἐνθουσιασμός. Ἡ ἐκτέλεση μέτρια ὑπῆρξε. Καὶ φυσικά. Ἀφοῦ ἔλειψε τὸ τραγούδι στὸν καθένα ἀπ' αὐτούς. Καὶ ὁ κόσμος «ἐκδικήθηκε», νὰ ποῦμε, τὴν παράλειψη, που ἦταν καὶ ἀσυγχώρητη.

Θὰ παρατηρήσουμε ἀκόμα, ὅτι σ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς παραστάσεως, ἡ λύρα, ἡ ποντιακὴ λύρα, δὲν φάνηκε διόλου δρα-

ἄδύνατο ν' ἀποσιωπήσουμε καὶ τὲς ἀφιέσεις. Ὅχι! Οἱ ἀντρικὲς φορεσιές—ὁ περιοριστῶ μόνον σ' αὐτές—δὲν ἦσαν ἐκινεσὰ ποὺ ἔπρεπε. Προσέχτηκαν κάπως τούτῃ τῇ φορᾷ. Ναί. Ὅμως ἀπέχον πολὺ... Εἶναι γελοιογραφίες Ποντιακὴ ἀμφίσεως. Καὶ ὁ λόγος δὲν εἶνε νὰ σκινήσουμε μόνον, χονδρικά, νὰ ξυπνήσουμε τὴν νοσταλγία γιὰ τὰ περασμένα. Τὸ σκεῖνο αὐτὸ τὸ ἀξιολογήσαμε πιὸ πᾶνω. Γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ μορφωτικὴ πλευρά, προσθέτομε, ὅτι θὰ πρέπει ν' ἀνεβάσουμε τὸ καλαισθητικὸ κριτήριον, τὴ θεατροφιλίαν τοῦ κοινοῦ μας, νὰ τὸ ἐτοιμάσουμε νὰ ἐφομοιώνει ἔργα ἀνώτερης πνοῆς καὶ ἀνέγερσης. Τὸ βασικότερον. Πῶς ὅμως; Μὲ τὰ τοιαῦτα ἀτελέστατα μέσα; Μὰ τότες τὸ ἀπείθετο θὰ πετύχομε...

Στάθηκα πολὺ στὲς παρατηρήσεις. Ὁ λόγος εἶναι, ὅτι τὸν τελευταῖον καιρὸ Πόντιοι λόγιοι βρίσκονται σὲ μιὰ εὐχόριστη ἀμιλλα παραγωγῆς γύρω ἀπὸ ἠθο-

γραφικά—λαογραφικά θεατρικά έργα, που πρέπει να παιχτούνε όλοένα και άρτιότερα.

Και προβάλλει ένα χρέος. Ἡ Λέσχη μας, που πολύ αξιέπαινα πατρωνάει την προσπάθεια του Ν. Σπανίδη, θα χρειαστεί να τον βοηθήσει σοβαρότερα. Είναι ανάγκη, με συνδυασμούς οικονομικούς, που ή ίδια θα τους βολέψει, να φτιάξει 6—8 τουλάχιστο, στην αρχή, ανδρικές ποντιακές φορεσιές, στην κλασσική τους τεχνική κ' εμφάνιση. Νοικιάζοντας τις, κάθε φορά στον ίδιο, και σ' άλλους με διάφορες εδ-καιρίες, θα τις περιστρέψει στον αριθμό που χρειάζεται. Θα προσθέσει και αμφιέσεις γυναικείες. Έτσι θα καταρτίσει ένα βεστιάριο ποντιακό. Ἀπαραίτητο είναι. Και στο πρόγραμμά της, άλλωστε, του καταρτισμού «Ποντιακού μουσείου» περιλαμβάνεται. Και της το απαιτούν κ' οι έπίγονοι. Το ξεκίνημα προς τα όλοένα ανώτερα και τελειότερα βιολογική απαίτηση είναι. Ἄς το βοηθήσουμε.

Θεσ/νίκη, 10 4-46

Ἰ. Σ.

Χρῖστος Φραγκουλίδης.

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν προσώπων πού ἡ ἀπόφασί των προκαλεῖ πραγματικὴν αἰσθησὶν ὑπάγεται καὶ ὁ Μακαρίτης Χρῖστος Φραγκουλίδης, τοῦ ὁποῖου ὁ θάνατος ἡγγέλθη ἐκ Θεσσαλονίκης τὴν 8ην Μαρτίου ἐ.ε.

Ὁ Χρῖστος Φραγκουλίδης ὑπῆρξεν καθ' ὅλον τὸν βίον του ἀκραιφνὴς Πόντιος καὶ Πατριώτης Ἕλλην, κατώρθωσε δὲ νὰ βοηθήσῃ τοὺς προοδευτικοὺς πρὸς ἐργασίαν καὶ νὰ παραστέκῃ τοὺς πτωχοὺς σὰν ἀνθρωπιστὴς, μὲ τὴν πραγματικὴν ἐννοίαν τῆς χριστιανικῆς ἀποστολῆς.

Στὴν καπνοπαραγωγικὴ περιφέρεια Τραπεζοῦντος, Πλάτανα, ὅπου καὶ ἐγεννήθη, κατόρθωσε νὰ εἰδικευθῇ ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας εἰς τὰ καπνὰ καὶ μὲ βοηθὸν τὸν καλὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἐργατικότητά του νὰ ἀποσπᾷ τὴν ἐκτίμησιν καὶ τῆς ἐν Ρωσσίᾳ καπνεμπορικῆς καὶ καπνοβιομηχανικῆς Ἑταιρείας Nobles, ἣτις καὶ μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν του εἰς Αἰκατεριντάρ τοῦ ἀνέθεσε ἐν λευκῷ καὶ ἐπὶ τριακονταετίαν περίπου τὴν προμήθειαν καπνῶν ὅλης τῆς περιοχῆς Κονκάν.

Τὸ τέλος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου τὸν εὗρισκε εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπου καὶ ἐσυνέχισεν τὰς ἐργασίας του μετὰ τῆς αὐτῆς ἐταιρείας.

Ὁ πατριωτισμὸς του ὅμως δὲν τοῦ ἐπέτρεψεν νὰ ἀποδεχθῇ ἐντολὴν τῆς ἐν λόγῳ ἐταιρείας καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐργασιῶν καπνοῦ εἰς ξένην χώραν ἣτις καὶ ἐπολέμησεν μετὰ τῶν ἄλλων κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδος. Δεχθεῖσα δὲ ἡ Ἑταιρεία τὰς ἀπόψεις του ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν νὰ ἀναλάβῃ τὰς καπνικὰς ἐργασίας τῆς ἐν Ἑλλάδι ὅπου καὶ εἰργάσθη διὰ λογαριασμόν

τῆς μέχρι τῆς κρατικοποιήσεως τῶν Πολωνικῶν Καπνοβιομηχανιῶν ὅποτε καὶ ἀντιπροσώπευσε τὸ Πολωνικὸν Μονοπώλιον Καπνοῦ.

Ἡ ζωὴ του ὑπῆρξε πάντοτε παραγωγικὴ καὶ ὁ εὐχάριστος τόνος τῆς συντροφιάς του ἀκτινοβολοῦσε σὲ κάθε ποντιακῇ συγκέντρωσι.

Ἡ μακροχρόνιος κατοχὴ μὲ ὅλα τὰ ἐπακόλουθα δεινὰ κλονίζουσιν τὴν ὑγεία του καὶ ἀφαιροῦν κάθε ἱκμάδα τῆς δραστηριότητός του. Ὑποσκάπτεται σοβαρὰ ἡ ὑγεία του ὡ-

Χρ. Φραγκουλίδης

στε ὁ θάνατός του νὰ θεωρῆται μᾶλλον ἀπρόοπτος ἀφοῦ δὲν προηγήθησαν παρὰ μόνον ὀλίγαι ἡμέραι ἀδιαθεσίας.

Εὐχαὶ τῶν ζώντων συνοδεύουν τὴν μνήμην του.

Τὰ λίγα αὐτὰ λόγια ἃς ἀποτελέσουν τὸ κοινὸ μνημόσυνον ὅλων τῶν γνωστῶν καὶ φίλων καὶ πρὸ παντὸς τῶν Ποντίων, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν οἱ ἀγαπημένοι συμπατριῶται τοῦ μακαρίτου Χρῖστου Φραγκουλίδη.

ΑΝΤΩΝΗΣ Ι. ΣΟΥΡΜΕΛΗΣ

Δωρεῖς στὸ Σύλλογό μας

— Ὁ κ. Ἰωάννης Σιδηρόπουλος, δικηγόρος, πρόσφερε στὸ Σύλλογό μας μιὰ θερμάστρα ἀπὸ χυτοσίδηρο, μεγάλου σχήματος.

— Τὰ τέκνα τῆς ἀειμνήστου Καλλιόπης Γ. Κοκκινίδη πρόσφεραν εἰς μνήμην τῆς δραχ. 50.000 γιὰ τοὺς φιланθρωπικοὺς σκοποὺς τοῦ Συλλόγου μας.

— Ἐπίσης ὁ κ. καὶ ἡ κ. Παλάσωφ δραχ. 10.000 εἰς μνήμην Ἀθηνᾶς Μ. Μαυρίδη.

Δωρεῖς στὸ περιοδικό μας.

— Ὁ κ. Χρ. Κανέτης μᾶς ἔστειλε δραχ. 40.000 γιὰ ἐνίσχυση τοῦ περιοδικοῦ μας εἰς

μνήμην τοῦ υἱοῦ του Θεοδώρου.

— Μέσω τοῦ συνεργάτη μας Γ. Θ. Κανδηλάπτη (Κάνι) μᾶς ἔστειλαν γιὰ ἐνίσχυση τοῦ περιοδικοῦ μας τὰ ἀκόλουθα ποσά :

Γ. Θ. Κανδηλάπτης	Δρχ. 2000
Χαρ. Χρυσοστόμου	» 1000
Ίορδ. Ίορδανίδης	» 1000
Θεόδ. Ἀθανασιάδης	» 1000
Σάβ. Ἀραπίδης	» 1000
Ἀγγελικὴ Γ. Κανδηλάπτη	» 1000
Δημ. Γ. Κανδηλάπτης	» 1000
Ἰωάν. Γ. Κανδηλάπτης	» 1000
Ἀλκ. Χ. Τοπαλίδης	1000
Παναγ. Βρεζόπουλος	» 500
Μιλτ. Σπυριδίου	» 500
Κων. Χ' Κωνσταντίνου	» 500
Γεώργ. Λιανίδης	» 1000
Ἀνδρον. Χλωρίδης	» 1000
Βασ. Ἀρδουμποζιάνης	» 1000
Στέφ. Κουραντζής	» 1000
Νικ. Κυριακίδης	500
Ἀριστ. Καραμανίδης	» 1000
Θεόφ. Σαρηγιαννίδης	500
Ἀλέξ. Χαμιάδης	500
Χρυσούλα Ραϊδὴ	1000
Πέτρος Ζαφειρόπουλος	» 1000
Σπυρ. Ἐμμανουηλίδης	500
Δημ. Ποδάρας	1000
† Ἀρχ. Θεόκλ. Τσανοσίδης	1000
Δημ. Τσακμακίδης	500
Παρασκευὴ Γιαννουλὴ	» 500
Κων. Τσιροζίδης	» 500
Μιχ. Καλαϊτζίδης	» 1000
Κων. Κεβρεκίδης	» 1500
Σάβ. Ι. Παπαδόπουλος	» 500
Σούλα Μ. Κιζιρίδης	» 1000
Σταῦρος Γ. Γωνιάδης	» 500

Τιμητικὲς διακρίσεις σὲ συνεργάτες μας.

— Μὲ χαρὰ μας πληροφορηθήκαμε ὅτι, ὁ συνεργάτης μας Δημ. Κ. Παπαδόπουλος—Σταυριώτης, κοντὰ στὴν πολύπλευρη κοινωνικὴ καὶ ἐθνικὴ του δράση, ἐπάξια τιμήθηκε καὶ ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίᾳ του : Διορίστηκε

τακτικὸ μέλος στὸ Ἐποπτικὸ Συμβούλιο Ἐβρου. Θεορᾷ τὸν συγχαίρομε καὶ τοῦ εὐχόμεσθε καὶ σὲ ἀνώτερα καθὼς καὶ καλὴ πρόοδο στὸ νέον αὐτὸ θεσμό, πού ἀποκτήθηκε μὲ ἀγῶνες τοῦ διδασκαλικοῦ κόσμου.

— Τὸ Ὑπουργεῖο Ἐφοδιασμοῦ ἔκαμε ἔγγραφη εὐφημὴ μνεῖα τοῦ συνεργάτη μας Ἡλία Α. Τσιρκινίδη γιὰ τὴν ἐπίδοσιν καὶ γιὰ τὰ δημοσιεύματά του στὸ περιοδικὸ μας, συνιστώντας τὸ παράδειγμά του καὶ στοὺς λοιποὺς συναδέλφους του.

Οἱ διακρίσεις αὐτὲς τιμοῦν τὸ ποντιακὸ ὄνομα καὶ τὸ περιοδικὸ μας.

Μικρασιατικὸς Σύλλογος «Ἀνατολή».

Γενομένων ἀρχαιρεσιῶν πρὸ μηνὸς τοῦ πρεσβυγενοῦς Μικρασιατικοῦ Συλλόγου «Ἀνατολή» τοῦ εὐδοκιμώτατα ἐργαζομένου ἀπὸ τοῦ 1891 ἐξελέγησαν : Κωνστ. Γ. Λαμέρας Ιατρός Πρόεδρος, Ἀντ. Ἀθηνογένης πρῶν Ὑπουργὸς τῆς Προνοίας καὶ Γ. Χωναῖος δικηγόρος (ἐκ τῶν ἱδρυτῶν) Ἀντιπρόεδροι. Γεώργ. Κ. Ἀσκητόπουλος καθηγητὴς Γραμματεὺς, Ἀγγελος Ζαμπάκης Ταμίας, Ἀναστάσ. Στρατηγὸς Ἐφορὸς τῆς Βιβλιοθήκης. Σύμβουλοι : Ραφαὴλ Μαϊδόπουλος Ιατρός (ἐκ τῶν ἱδρυτῶν), Μ. Τσιγγέμογλους καὶ Κοσμάς Μιχαηλίδης Ἐπιθεωρητὴς τῶν Δημοτικῶν Σχολείων Πειραιῶς.

Α. Α.

Ὑπερτίμηση τοῦ περιοδικοῦ μας.

Ἡ ἀκρίβεια τοῦ χαρτιοῦ καὶ προπαντὸς τῶν ἐκτυπωτικῶν μᾶς ἀναγκάζει, ὅσο κιὰν μᾶς στενοχωρεῖ αὐτό, ν' αὐξήσωμε τὴν τιμὴ τῶν διπλῶν τευχῶν μας σὲ δραχμὰς 1500. Εἴμαστε βέβαιοι πὼς οἱ ἀναγνώστες μας ἔχουν ἐκτιμήσει ἤδη τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴ σοβαρότητα τῆς προσπάθειας πού καταβάλλει ὁ Σύλλογός μας καὶ οἱ συνεργάτες μας, πού δωρεάν ὅλοι προσφέρουν τίς ὑπηρεσίες τους, καὶ θὰ συνεχίσουν μὲ προθυμία νὰ ἐνισχύουν τὸ περιοδικὸ μας, πού εἶναι καὶ περιοδικὸ ὅλων τῶν Ποντίων.

Τυπογραφικὲς ἀβλεψίαι στὸ 17]18 τεῦχος

Σελ. 405	στήλη 2	στίχ. 16	ἀντὶ	Τί συμβαίνει	γρ.	Τί συμβαίνει
» 406	» 2	» 38	»	τί θὰ κάμουν	»	τί θὰ τὰ κάμουν
» 407	» 2	» 10	»	πρώτους	»	πρόκριτους
» 407	» 2	» 56	»	παρουσιάστηκε	»	πού παρουσιάστηκε
» 408	» 1	» 34	»	συμφωνηθεῖ	»	συγκινηθεῖ
» 408	» 2	» 16	»	στέ'ς	»	στέκ'ς
» 412	» 1	» 45	»	24-2-17	»	24-9-17
» 413	» 2	» 12	»	ἀπερίσπαστα	»	ἀπερίσπαστοι

ΜΕΓΑΛΗ
ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΣΥΝΑΥΛΙΑ
(ΛΥΡΑ—ΤΡΑΓΟΥΔΙ—ΧΟΡΟΣ)

ΥΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΝ
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΟΝΤΙΩΝ
"ΑΡΓΟΝΑΥΤΑΙ—ΚΟΜΝΗΝΟΙ,,

ΤΗΝ 4 ΙΟΥΝΙΟΥ 1946 ΩΡΑ 7 Μ. Μ.
ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΟΥ «ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ»
ΥΠΟ ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΤΟΥ
ΔΗΜ. ΣΤ. ΚΟΥΓΣΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΗΝ 9η και 16η ΙΟΥΝΙΟΥ ΩΡΑ 10¹/₂, π.μ.
ΕΜΦΑΝΙΖΕΤΑΙ ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ
ΤΟΥ «ΡΕΞ»

Ο ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΙΔΗΣ
ΜΕ ΤΟΝ ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΙΚΟ ΤΟΥ
ΟΜΙΛΟ ΑΠ' ΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΣΤΑ ΠΟΝΤΙΑΚΑ ΗΘΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΡΓΑ:
Ο "ΞΕΝΙΤΕΑΣ,, ΤΟΥ Φ. ΚΤΕΝΙΔΗ
Κ Α Ι

"ΤΗ ΤΡΙΧΑΣ ΤΟ ΓΕΦΥΡ",
ΤΟΥ Θ. ΚΑΝΟΝΙΔΗ.
ΥΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΟΝΤΙΩΝ
"ΑΡΓΟΝΑΥΤΑΙ—ΚΟΜΝΗΝΟΙ,,

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

(Γά χειρόγραφα πού μάς στέλνονται, είτε δημοσιεύονται είτε όχι, δέν επιστρέφονται)

Λάβαμε τ' ακόλουθα έμβάσματα και πιστώσαμε
τούς αντίστοιχους λογαριασμούς :

«Εύξεινου Λέσχης»—Θεσνίκη	Δρχ. 135.000
Χαρ. «Κρόπουλου»—Βέροια	» 16.000
Παντ. Μετανοφρύδη—Πτολεμαΐδα	» 35.000
Δ.Κ. Παπαδόπουλου—'Αλεξ'πολη	» 20.000

Έκφράζομε σέ όλους τίς εύχαριστίες μας.

—Α. Ίασονίδην—Θεσνίκην.—"Όταν πήραμε
τήν κριτική σας για τόν «Ξενιτέαν», είχε ήδη
στοιχειοθετηθεί παρόμοια τού συνεστάτη μας Ι. Σ.,
πού δημοσιεύεται σέ τούτο τό τεύχος. Ή άπαρχής
στενή παρακολούθηση τού έργου τού συμπαθή μας
καλλιτέχνη Νίκου Σπανίδη, μάς δίνει τήν εύχάριστη

εύκαιρία νά συμφωνήσομε μαζί σας εκεί πού τόν
απόκαλείτε τόσο έπιτυχημένα «Θέσπι» τής ποντια-
κής σκηνής. Δικαιολογείται αλήθεια, νά στηρίξομε
όλοι οί Πόντιοι τίς καλύτερες έλπίδες για μιά ευδό-
κιμη σταδιοδρομία τού διαλεχτού μας καλλιτέχνη,
πού θά σημειώσει ιστορικό σταθμό στην εξέλιξη,
τόν πλουτισμό και τήν μέ τόν καιρό καθόλα τελειο-
ποίηση και ώρίμανση τού Ποντιακού θεάτρου. Γι'
αυτό και χρέος όλων μας είναι νά ενισχύσομε μέ
κάθε τρόπο τή φιλότιμη του προσπάθεια.

Ν. Λαπαριδην—Θεσνίκην. Πήραμε τήν κρι-
τική σας για τόν «Ξενιτέαν», μετά τήν λήψη τής
κριτικής τού συνεργάτη μας Ι. Σ., πού δημοσιεύομε
στό τεύχος αυτό.

Σημείωση. Ό Διευθυντής τού περιοδικού βρίσκεται στά γραφεία μας, Μενάν-
δρου 4, κάθε Δευτέρα, Τετάρτη και Παρασκευή, ώρα 10—11. Τηλ. 29.193.

"ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ,,

Α' ΤΟΜΟΣ

ΤΕΥΧΗ 1—12

ΔΡΑΧ. 18.000

ΤΙΜΗ ΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ ΑΥΤΟΥ ΔΡΑΧ. 1.500

ΕΚΔΟΤΙΚΑΙ - ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Ν. ΑΠΑΤΣΙΔΗ

ΘΑΟΣ ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ 4 - ΤΗΛΕΦ. 29.193